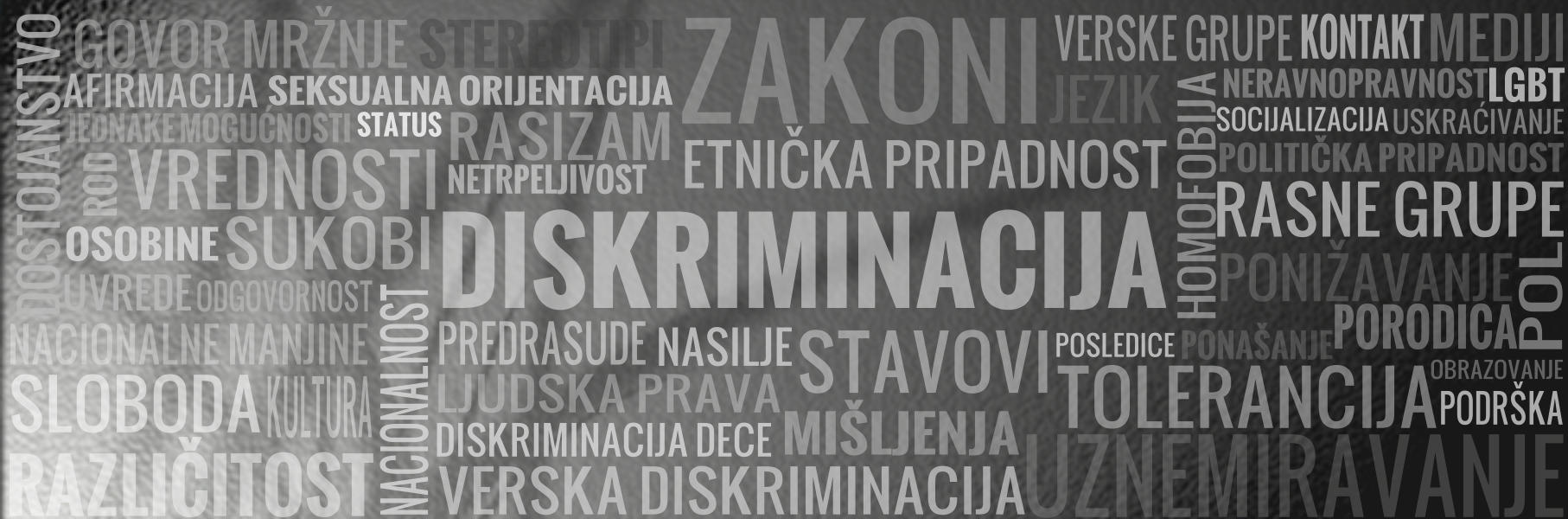

vojvođanski učenici o diskriminaciji

Izveštaj Pokrajinskog ombudsmana o rezultatima istraživanja

2012.

Oliver Muškinja | Ankica Dragin | Pavel Domonji

Pokrajinski ombudsman Autonomne Pokrajine Vojvodine

ISBN: 978-86-907911-9-4

Strana: 106 str.

Naslov: **Vojvođanski učenici o diskriminaciji**

Izdanje: Prvo

Izdavač: **Pokrajinski ombudsman**
Bulevar Mihajla Pupina 25
21000 Novi Sad
Tel/faks: +381 (0) 21 487 41 44
<http://www.ombudsmanapv.org>

Za izdavača: **Aniko Muškinja Hajnrih**, pokrajinski ombudsman

Štampanje izveštaja omogućila: **Fondacija za otvoreno društvo**
Knjeginje Ljubice 14
11000 Beograd

Autori: **Oliver Muškinja**
Ankica Dragin
Pavel Domonji

Priprema za štampu i štampanje: Stojkov, Novi Sad

Tiraž: 300

Mesto i godina štampanja: Novi Sad, 2012.

OLIVER MUŠKINJA - ANKICA DRAGIN - PAVEL DOMONJI

VOJVOĐANSKI UČENICI O DISKRIMINACIJI

IZVEŠTAJ POKRAJINSKOG OMBUDSMANA
O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA

-OBLAST ZAŠTITE PRAVA NACIONALNIH MANJINA-

ŠTAMPANJE IZVEŠTAJA OMOGUĆILA
FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

SADRŽAJ:

I UVOD (Oliver Muškinja)	4
Diskriminacija	4
Predrasude i diskriminacija.....	9
Posledice diskriminacije.....	13
Potencijalna rešenja.....	14
Osnovne informacije.....	16
...o istraživanju.....	16
...o uzorku	17
II REZULTATI ISTRAŽIVANJA (Oliver Muškinja).....	26
III ZAKLJUČAK.....	51
IV PRILOG.....	56
Medijsko izveštavanje o incidentima u Temerinu (Ankica Dragin).....	56
V BLIŽE ODREĐENJE POJMOVA I PRIMERI	89
Diskriminacija, predrasude, tolerancija (Pavel Domonji)	89
V LITERATURA I IZVORI:	104

I UVOD

Istraživanje „Vojvođanski učenici o diskriminaciji“ Pokrajinski ombudsman sproveo je krajem 2011. godine sa ciljem da se prikupe relevantni podaci o tome kako srednjoškolci u Vojvodini shvataju diskriminaciju, kakvi su im stavovi u vezi sa diskriminacijom i konačno, da se utvrdi da li među učenicima postoji izražena diskriminacija na nacionalnoj, odnosno etničkoj osnovi.

Povod za ovo istraživanje je činjenica da je 2011. godina u medijskoj i političkoj predstavi predstavljena kao godina etnički motivisane mržnje, netolerancije, diskriminacije, ugrožavanja slobode, poštovanja i različitosti, odnosno ugrožavanja ljudskih i manjinskih prava. Ovakve konstatacije zasnivale su se na sporadičnim incidentima u kojima su uglavnom učestvovali srednjoškolci, ali (ne)posredno i pripadnici ultradesničarskih organizacija (medijski aspekt etničkih/nacionalnih incidenata predstavljen je u posebnom delu ovog izveštaja). Kako bi se ispitale ovakve predstave Pokrajinski ombudsman je formirao istraživački tim za sprovođenje ovog istraživanja, sa ciljem da se prikupe podaci sa terena i rezultati predstave javnosti.

Diskriminacija

Iako je diskriminacija često u fokusu pažnje javnosti i medija, gotovo sve rasprave o diskriminaciji završavaju se isključivo na podatku o tome da li je diskriminacija prisutna ili ne u okviru jednog društva i prema kojim pojedincima, odnosno društvenim grupama je ona najizraženija. O uzrocima pojave diskriminatornih stavova, odnosno posledicama koje diskriminacija može imati retko se govori.

Da bi se uvidelo značenje diskriminacije u nastavku je predstavljena kraća analiza onoga što se smatra pojavom diskriminacije, ali i na osnovu već sprovedenih istraživanja prikazano je i šta diskriminacija i diskriminatorni stavovi posebno kod mladih mogu izazvati, odnosno kakve posledice može prouzrokovati njihova aktivna prisutnost u društvu.

Prema Zakonu o zabrani diskriminacije izrazi „diskriminacija“ i „diskriminatorско postupanje“ označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima.¹

Diskriminacija kao pojava ima različite oblike. Prema Zakonu o zabrani diskriminacije koji je Narodna Skupština Republike Srbije usvojila 2009. godine postoji **osam** oblika diskriminacije:

1. **Neposredna diskriminacija** – postoji ako se lice ili grupa lica, zbog njegovog odnosno njihovog ličnog svojstva u istoj ili sličnoj situaciji, bilo kojim aktom, radnjom ili propuštanjem, stavljaju ili su stavljeni u nepovoljniji položaj, ili bi mogli biti stavljeni u nepovoljniji položaj.
2. **Posredna diskriminacija** – postoji ako se lice ili grupa lica, zbog njegovog odnosno njihovog ličnog svojstva, stavlja u nepovoljniji položaj aktom, radnjom ili propuštanjem koje je prividno zasnovano na načelu jednakosti i zabrane diskriminacije, osim ako je to opravdano zakonitim ciljem, a sredstva za postizanje tog cilja su primerena i nužna.
3. **Povreda načela jednakih prava i obaveza** – postoji ako se licu ili grupi lica, zbog njegovog odnosno njihovog ličnog svojstva, neopravdano uskraćuju prava i slobode ili nameću obaveze koje se u istoj ili sličnoj situaciji ne uskraćuju ili ne nameću drugom licu ili grupi lica, ako su cilj ili posledica preduzetih mera neopravdani, kao i ako ne postoji srazmera između preduzetih mera i cilja koji se ovim merama ostvaruje.
4. **Zabrana pozivanja na odgovornost** – postoji ako se prema licu ili grupi lica neopravdano postupa lošije nego što se postupa ili bi se postupalo prema drugima, isključivo ili uglavnom zbog toga što su tražili, odnosno nameravaju da traže zaštitu od diskriminacije ili zbog toga što su ponudili ili nameravaju da ponude dokaze o diskriminatorskom postupanju.

---

¹ „Sl. Glasnik RS“, broj: 22/2009.

5. **Udruživanje radi vršenja diskriminacije** – zabranjeno je udruživanje radi vršenja diskriminacije, odnosno delovanje organizacije ili grupa koje je usmereno na kršenje ustavom, pravilima međunarodnog prava i zakonom zajemčenih sloboda i prava *na izazivanje nacionalne, rasne, verske i druge mržnje, razdora ili netrpeljivosti*.
6. **Govor mržnje** – zabranjeno je izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način.
7. **Uznemiravanje i ponižavajuće postupanje** – zabranjeno je uznemiravanje i ponižavajuće postupanje koje ima za cilj ili predstavlja povredu dostojanstva lica ili grupe lica na osnovu njihovog ličnog svojstva, a naročito ako se time stvara strah ili neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje.
8. **Teški oblici diskriminacije:**
  - a. Izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti po osnovu nacionalne, rasne ili verske pripadnosti, jezika, političkog opredeljenja, pola, rodnog identiteta, seksualnog opredeljenja i invaliditeta,
  - b. Propagiranje ili vršenje diskriminacije od strane organa javne vlasti i u postupcima pred organima javne vlasti,
  - c. Propagiranje diskriminacije putem javnih glasila,
  - d. Ropstvo, trgovina ljudima, aparthejd, genocid, etničko čišćenje i njihovo propagiranje,
  - e. Diskriminacija lica po osnovu dva ili više ličnih svojstava (višestruka ili ukrštena diskriminacija),
  - f. Diskriminacija koja je izvršena više puta (ponovljena diskriminacija) ili koja se čini u dužem vremenskom periodu (produžena diskriminacija) prema istom licu ili grupi lica,
  - g. Diskriminacija koja dovodi do teških posledica po diskriminisanog, druga lica ili imovinu, a naročito ako se radi o kažnjivom delu kod koga je pretežna ili isključiva pobuda za izvršenje bila mržnja, odnosno netrpeljivost prema oštećenom koja je zasnovana na njegovom ličnom svojstvu.

Pored navedenih oblika diskriminacije govori se i o **posebnim slučajevima diskriminacije** od kojih su neki oblici bili predmet analize i u ovog istraživanja. Posebni slučajevi diskriminacije su:

1. **Diskriminacija u postupcima pred organima javne vlasti** – svako ima pravo na jednak pristup i jednaku zaštitu svojih prava pred sudovima i organima javne vlasti. Diskriminatorско postupanje službenog lica, odnosno odgovornog lica u organu javne vlasti, smatra se težom povredom radne dužnosti, u skladu sa zakonom,
2. **Diskriminacija u oblasti rada** – zabranjeno je narušavanje jednakih mogućnosti za zasnivanje radnog odnosa ili uživanje pod jednakim uslovima svih prava u oblasti rada, kao što su pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja, na napredovanje u službi, na stručno usavršavanje i profesionalnu rehabilitaciju, na jednaku naknadu za rad jednake vrednosti, na pravične i zadovoljavajuće uslove rada, na odmor, na obrazovanje i stupanje u sindikat, kao i na zaštitu od nezaposlenosti,
3. **Diskriminacija u pružanju javnih usluga u korišćenju objekata i površina** – postoji ako pravno ili fizičko lice, u okviru svoje delatnosti ili zanimanja, na osnovu ličnog svojstva lica ili grupe lica, odbije pružanje usluge, za pružanje usluge traži ispunjenje uslova koji se ne traže od drugih lica ili grupe lica, odnosno ako u pružanju usluga neopravdano omogući prvenstvo drugom licu ili grupi lica. Svako ima pravo na jednak pristup objektima u javnoj upotrebi, kao i javnim površinama u skladu sa zakonom,
4. **Zabrana verske diskriminacije** – zabranjeno je postupanje protivno načelu slobodnog ispoljavanja vere ili uverenja, odnosno ako se licu ili grupi lica uskraćuje pravo na sticanje, održavanje, izražavanje i promenu vere ili uverenja, kao i pravo da privatno ili javno iznese ili postupi shodno svojim uverenjima,
5. **Diskriminacija u oblasti obrazovanja i stručnog osposobljavanja** – svako ima pravo na predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje i stručno osposobljavanje pod jednakim uslovima, u skladu sa zakonom. Zabranjeno je otežati ili onemogućiti upis u vaspitno-obrazovnu ustanovu, ili isključiti iz ovih ustanova, otežati ili uskratiti mogućnost praćenje nastave i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, razvrstavati učenike po ličnom svojstvu, zlostavljati ih i na drugi način neopravdano praviti razliku i nejednako postupati prema njima,
6. **Diskriminacija na osnovu pola** – zabranjeno je postupati protivno načelu ravnopravnosti polova, odnosno načelu poštovanja jednakih prava i sloboda žena i muškaraca u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog,

profesionalnog, privatnog i porodičnog života; uskraćivanje prava ili javno ili prikriveno priznavanje pogodnosti u odnosu na pol ili zbog promene pola. Zabranjeno je i fizičko i drugo nasilje, eksploatacija, izražavanje mržnje, omalovažavanje, ucenjivanje i uznemiravanje s obzirom na pol, kao i javno zagovaranje, podržavanje i postupanje u skladu sa predrasudama, običajima i drugim društvenim obrascima ponašanja koji su zasnovani na ideji podređenosti ili nadređenosti polova, odnosno stereotipnih uloga polova,

7. **Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije** – seksualna orijentacija je privatna stvar i niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svojoj seksualnoj orijentaciji – diskriminatorско postupanje zbog eventualnog iskorišćavanja prava na izjašnjenje o seksualnoj orijentaciji je zabranjeno,
8. **Diskriminacija dece** – svako dete, odnosno maloletnik ima jednaka prava i zaštitu u porodici, društvu i državi, bez obzira na njegova ili lična svojstva roditelja, staratelja i članova porodice. Zabranjeno je diskriminisati dete, maloletnika prema zdravstvenom stanju, bračnom, odnosno vanbračnom rođenju, javno pozivanje na davanje prednosti deci jednog pola u odnosu na decu drugog pola, kao i na pravljenje razlike prema zdravstvenom stanju, imovnom stanju, profesiji i drugim obeležjima društvenog položaja, aktivnostima, izraženom mišljenju ili uverenju detetovih roditelja, odnosno staratelja i članova porodica,
9. **Diskriminacija na osnovu starosnog doba** – zabranjeno je diskriminisati lica na osnovu starosnog doba. Stari imaju pravo na dostojanstvene uslove života bez diskriminacije, a posebno, pravo na jednak pristup i zaštitu od zanemarivanja i uznemiravanja u korišćenju zdravstvenih i drugih javnih usluga,
10. **Diskriminacija nacionalnih manjina** – zabranjena je diskriminacija nacionalnih manjina i njihovih pripadnika na osnovu nacionalne pripadnosti, etničkog porekla, verskih uverenja i jezika,
11. **Diskriminacija zbog političke ili sindikalne pripadnosti** – zabranjena je diskriminacija zbog političkih ubeđenja lica ili grupe lica, odnosno pripadnosti ili nepripadnosti političkoj stranci odnosno sindikalnoj organizaciji,

12. **Diskriminacija osoba sa invaliditetom** – diskriminacija postoji ako se postupa protivno načelu poštovanja jednakih prava i sloboda osoba sa invaliditetom u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog, profesionalnog, privatnog i porodičnog života,
13. **Diskriminacija s obzirom na zdravstveno stanje** – zabranjena je diskriminacija lica ili grupe lica s obzirom na njihovo zdravstveno stanje, kao i članova njihovih porodica. Ovde se ubraja neopravdano odbijanje pružanja zdravstvenih usluga, postavljanje posebnih uslova za pružanje zdravstvenih usluga koji nisu opravdani medicinskim razlozima, odbijanje postavljanja dijagnoze i uskraćivanje informacija o trenutnom zdravstvenom stanju, preduzetim ili nameravanim merama lečenja ili rehabilitacije, kao i uznemiravanje, vređanje i omalovažavanje u toku boravka u zdravstvenoj ustanovi.

Predrasude i diskriminacija

Kada je reč o nastanku diskriminacije kao društvene pojave koja pojedinca ili grupe stavlja u nejednak, odnosno nepravedan položaj, mora se obratiti pažnja i na jednu veoma srodnu pojavu - **predrasude**. Predrasude i diskriminacija preovlađuju tokom čitave istorije čovečanstva. Predrasude se vezuju za nefleksibilne i iracionalne **stavove i mišljenja** koju pripadnici jedne grupe imaju prema drugoj grupi. Diskriminacija se odnosi na **postupke i ponašanja** koja su usmerena protiv druge grupe. Imati predrasude obično znači postojanje unapred zamišljenih verovanja o jednoj grupi ljudi ili kulturi. Predrasude mogu biti ili pozitivne ili negativne – obe ove forme su obično unapred zamišljene i veoma ih je teško menjati. **Negativni oblici predrasuda vode ka diskriminaciji**, iako je moguće imati predrasude, ali se ne ponašati na bazi takvih (već umišljenih) stavova. Oni koji diskriminuju često to rade da bi „odbranili“ mogućnosti koje imaju, onemogućavajući tako pristup istim takvim mogućnostima onim ljudima i grupama za koje veruju da ne zaslužuju isti tretman kao oni.²

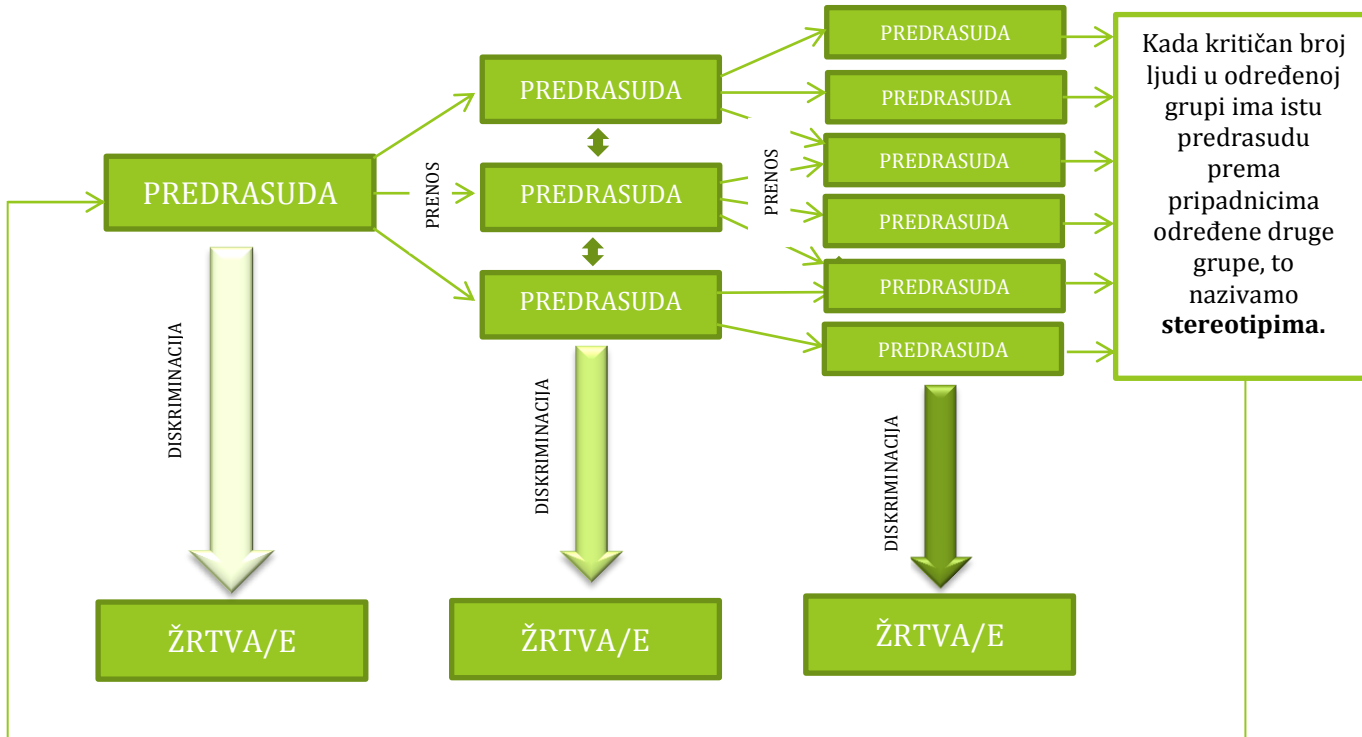
² Jedan veoma poznat primer diskriminacije koji se zasniva na predrasudama odnosi se na Jevreje, koji su doživeli negativan tretman i egzekuciju tokom istorije. Najveći pokušaj uništavanja ove etničke grupe dogodio se tokom Drugog svetskog rata, kada su milioni Jevreja prognani u koncentracione logore u ime nacističkih ideala „čiste rase“.

Sociolozi i psiholozi smatraju da emocionalnost u predrasudama potiče iz podsvesnih stavova koji kod pojedinca izazivaju usmeravanje negativnih osećanja ka određenim ciljnim grupama. Koristeći određene ljude kao „žrtve“ – koje nemaju moć i koje su nepravedno okrivljene – smanjuje se anksioznost i nesigurnost, a složeni problemi i frustracije se tako pripisuju jednostavnom razlogu: „Ti ljudi su izvor svih mojih problema“. Društvena istraživanja širom sveta su pokazala da su predrasude u čvrstoj vezi sa pomanjkanjem samopouzdanja. Mrzeći određene grupe, ljudi su u prilici da poboljšaju osećaj sopstvene vrednosti i značaja.

Sociolozi su identifikovali neke uobičajene društvene faktore koji mogu doprineti pojavi predrasuda i diskriminacije i društvu:

1. **Socijalizacija** – čini se da su mnoge predrasude „prenešene“ sa roditelja na decu. Mediji – uključujući televiziju, filmove i reklamiranje – ponavljaju ponižavajuće slike i stereotipe o društvenim grupama kao što su nacionalne manjine, žene, LGBT osobe, osobe sa invaliditetom, starije osobe itd.
2. **Konformističko ponašanje** – predrasude mogu doprineti dobijanju podrške od važnih osoba, tako da nesuprotstavljanje predrasudama i diskriminatornom ponašanju može dovesti do gubitka društvene podrške ili podrške uže grupe. Pritisci da se ponaša u skladu sa pogledima porodice, prijatelja i kolega mogu biti veoma opasni.
3. **Ekonomska korist** – društvena istraživanja su potvrdila da predrasude posebno nastaju kada su određene grupe u direktnoj konkurenciji za određeni posao. Ovo može pomoći objašnjenju zašto predrasude i diskriminacija jačaju u vreme ekonomskih ili socijalnih kriza.
4. **Autoritarne ličnosti** – kao odgovor u ranoj socijalizaciji, neki ljudi su posebno skloni stereotipnom razmišljanju i projekciji zasnovanoj na nesvesnim strahovima. Osobe sa autoritarnom ličnošću odbacuju one koje smatraju inferiornima i iskazuju netolerantne seksualne i religijske stavove. Autoritarna ličnost može imati svoje korene u roditeljima koji nisu pružali dovoljno ljubavi i koji su insistirali na strogoj disciplinovanosti. Deca tako uče da kontrolišu svoju anksioznost kroz rigidne stavove.

5. **Etnocentrizam** – etnocentrizam je tendencija procenjivanja tuđih kultura preko sopstvenih kulturoloških normi i vrednosti. Takođe sadrži i sumnju u one koji ne pripadaju određenoj društveno-kulturološkoj grupi. Većina kultura ima etnocentrične tendencije, koje obično sadrže stereotipna razmišljanja.
6. **Zatvorene grupe** – zatvaranje grupe je proces gde grupa nastoji da održi jasne granice između sebe i drugih. Odbijanje sklapanja braka sa osobom van svoje etničke grupe primer je kako se zatvorenost grupe primenjuje.
7. **Teorija konflikata** – u nameri da održe prepoznatljiv društveni status, moć i svojinu, privilegovane grupe ulažu napor da obezbede eliminaciju potencijalne konkurencije oličene u određenim manjinskim grupama. Oni koji imaju moć mogu čak biti spremni da pribegnu ekstremnim aktima nasilja prema drugima kako bi zaštitili svoje interese. Kao rezultat, članovi nepriviligovanih grupa mogu uzvratiti nasiljem u nameri da poboljšaju svoje položaje.

Kada pojedinci usvoje društveno prihvaćene stereotipe, oni na ličnom nivou ponovo postaju predrasude. © A. Dragin 2012.

Posledice diskriminacije

Različita empirijska istraživanja pokazala su da diskriminacija ima negativan uticaj na mentalno zdravlje ljudi, na stremljenje čoveka da se oseća pripadnikom određene grupe, odnosno na stremljenje da izbegne mogućnost socijalne isključenosti. Veoma je važno obratiti pažnju na činjenicu da diskriminacija ne utiče podjednako na svakog pojedinca, a uzrok tome jesu individualne razlike između pojedinaca kao što su *lične karakteristike, etnicitet/nacionalnost, polna/rodna identifikacija* itd. Zbog toga su **lični i situacioni** faktori važni kako bi se razumelo zašto su neke manjinske grupe veoma podložne negativnom uticaju (npr. diskriminaciji), a zašto su neke grupe na ovakve pojave otpornije.³

Diskriminacija se često predstavlja kao svakodnevna pojava predrasuda, stereotipa, negativnih komentara i negativnih postupaka upućenih ka različitim marginalizovanim, osetljivim, manjinskim i drugim **grupama** ili **pojedincima**. Empirijski podaci pokazuju da diskriminacija ima negativan uticaj na mentalno zdravlje dece i adolescenata, ona utiče na pojavu simptoma depresije i nedostatka samopoštovanja i samopouzdanja, postignuće u školi i akademsku motivaciju, a može da izazove i poremećaje u ponašanju. Da bi se razumele posledice ove pojave, ovakvi simptomi moraju se posmatrati u uzajamnom odnosu sa ulogom i položajem diskriminisanog pojedinca u samom društvu. Diskriminacija, odsustvo samopoštovanja i samopouzdanja, isključenost i neprihvaćenost u užoj i široj društvenoj sredini može dovesti do nižeg uspeha u obrazovnom procesu, demotivisanosti i nezainteresovanosti, što na duži rok dovodi u pitanje (ravnopravno) učešće pojedinca ili čitave grupe unutar jednog društvenog sistema.⁴ U literaturi se može naći veći broj faktora rizika koji mogu ugroziti zdrav razvoj adolescenata – ti faktori predstavljaju opasnost i doprinose verovatnoći da će adolescenti imati probleme u obrazovanju, socioemocionalne probleme i probleme u ponašanju.

Individualne razlike se često previđaju pri postupku analize i merenja diskriminacije, iz razloga što se pretpostavlja da diskriminatorno iskustvo jedne grupe može biti univerzalno za svakog pripadnika te grupe. Često se u istraživanjima pažnja usmerava samo na objektivne pokazatelje, preko evidentiranih slučajeva diskriminacije, dok se subjektivni pokazatelji ne analiziraju i ne prikazuju.

³ U teoriji se koristi i pojam *rezilijentan* – eng. “resilient”: *elastičan, otporan*.

⁴ Ukoliko pojedinac zbog navedenih uticaja nije u stanju da se adekvatno obrazuje, da nakon toga pronađe adekvatno radno mesto (i oseća se korisnim u društvu), dovodi se u pitanje njegova egzistencija, a takođe ne treba izgubiti iz vida ni patološke društvene pojave.

Pored posledica, ogroman uticaj na međuljudske i međugrupne odnose u jednom društvu imaju i načini, strategije i mehanizmi suočavanja pojedinca sa diskriminacijom jer oni mogu dovesti do događaja koji umnogome mogu pokvariti, odnosno poboljšati odnos između pojedinaca i grupa. U teoriji se različiti oblici suočavanja kreću od direktnog suočavanja sa stresorima i aktivnog rešavanja problema sa jedne strane, do automatske emocionalne reakcije, izbegavanja i frustracije, sa druge strane.⁵

Potencijalna rešenja

Sociolozi su decenijama tragali za načinima i mogućnostima smanjivanja i eliminacije konflikata, predrasuda i diskriminacije među pojedincima i grupama:

- Prema jednoj teoriji, **hipotezi samopouzdanja**, kada ljudi imaju odgovarajuće obrazovanje i veće samopouzdanje negativne tendencije mogu nestati,
- Prema **hipotezi kontakta**, najbolji odgovor na negativne tendencije jeste spajanje pripadnika različitih grupa tako da oni mogu da se upoznaju, poštuju i cene tuđa iskustva i nasleđe,
- Prema teoriji **hipoteze saradnje**, konfliktne grupe treba da sarađuju tako da ostave po stani sopstvene interese, učeći kako da rade zajedno u korist zajedničkih ciljeva,
- Četvrta teorija, **hipoteza legalnosti**, zasniva se na pretpostavci da predrasude mogu biti eliminisane unapređivanjem zakonskih okvira kojima se sankcioniše diskriminatorno ponašanje.⁶

---

⁵ Edwards, L. i Romero, J. A. (2008). Coping With Discrimination Among Mexican Descent Adolescents. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, br. 30, str. 3.

⁶ Promene u pravu pomogle su da se izmene određeni stavovi koji su u vezi sa predrasudama i diskriminacijom. U nekim slučajevima, novi zakoni mogu povećati antagonizam između većinskih i manjinskih grupa.

Do danas nisu pronađena efikasna rešenja koja mogu dovesti do promena na individualnom nivou. Nasuprot tome, istraživanja su nažalost pokazala da čak i osobe koje nemaju predrasude mogu pod određenim uslovima i okolnostima sukoba ili ekonomske kompeticije razviti stavove predrasuda i diskriminacije uperenih ka „neprijateljima“. Takođe, ni pokušaji desegregacije u školama nisu dali zadovoljavajuće rezultate. Umesto toga, mnoge mešovite škole došle su u situaciju pojave etnički baziranih grupa (klika) koje se međusobno nadmeću kako bi odbranile svoje interese.

Konačno, **kooperativno učenje**, odnosno učenje koje podrazumeva zajedničku interakciju između učenika i koje može dovesti do usvajanja pozitivnih vrednosti od strane učenika, ne garantuje smanjenje podvojenosti između „sukobljenih“ grupa. Saradnja je previše ograničena i suviše kratka da bi nadjačala sve uticaje na život pojedinca.

Može se zaključiti da su napori i rešenja koja se upotrebljavaju u eliminaciji predrasuda i diskriminacije suviše jednostavna za tako složene i teške probleme. Istraživači su zbog toga pažnju usmerili na holističke pristupe i metode smanjivanja etnocentrizma i kulturoloških konflikata. Utvrđeno je da moraju postojati određeni predruslovi kao bi se odnosi mogli unaprediti (ilustracija 1).⁷

Ilustracija 1. *Preduslovi za eliminaciju predrasuda i diskriminacije*

⁷ Sociolozi smatraju da je jedan od glavnih razloga postojanja predrasuda i diskriminacije to što se navedeni uslovi međusobno gotovo nikada ne poklapaju.

Osnovne informacije ...o istraživanju

Predmet istraživanja je utvrđivanje prisustva, odnosno odsustva diskriminatornih stavova među ispitanicima, kao i potencijalnog osećaja diskriminisanosti među srednjoškolcima u Vojvodini. Sekundarni predmet istraživanja jeste utvrđivanje eventualnih razlika u iskazivanju diskriminatornih stavova među ispitanicima različite nacionalne pripadnosti kao i varijabli⁸ koje utiču na eventualno pojavljivanje diskriminatornih stavova.

Ciljevi istraživanja se odnose pre svega na ispitivanje stavova učenika u vezi sa diskriminacijom, utvrđivanje osećaja diskriminisanosti, kao i faktora koji utiču na eventualno pojavljivanje diskriminatornih stavova. Jedan od ciljeva je i ispitivanje diskriminacije sa aspekta nacionalne pripadnosti ispitanika.

Istraživanjem su postavljene dve hipoteze. Prema prvoj, većina ispitanika iskazuje diskriminatorne stavove i oseća se diskriminirano na nacionalnoj/etničkoj osnovi, dok prema drugoj, postoji značajna razlika u stavovima ispitanika različite nacionalne/etničke pripadnosti.

Procedure merenja izvršene su anketiranjem ispitanika, pismenim upitnikom.⁹ Upitnik sadrži pitanja zatvorenog i otvorenog tipa i strukturiran je u tri dela: prvi deo sadrži pitanja koja se odnose na osnovne socio-ekonomsko-demografske pokazatelje; drugi deo upitnika sadrži opšta pitanja o diskriminaciji i ličnom iskustvu ispitanika u pogledu diskriminacije, dok treći deo upitnika predstavlja petostepenu Likertovu skalu od 35 stavova kojim su se istraživali stavovi ispitanika o različitim aspektima diskriminacije.

Analiza podataka izvršena je obradom podataka statističkim paketom PASW (SPSS) IBM v. 20. uz upotrebu deskriptivne i korelacione statistike.

---

⁸ Pol, starost, mesto stanovanja, uspeh u školi, nacionalna pripadnost, veroispovest, materijalni status porodice, obrazovanje roditelja.

⁹ Deo stavova iz trećeg dela upitnika preuzet iz istraživanja organizacije Save The Children Norway: *Diskriminacija djece u bosanskohercegovačkoj školi* – naučna studija.

...o uzorku

Istraživanje je sprovedeno krajem 2011. godine u 12 srednjih škola na teritoriji Autonomne Pokrajine Vojvodine (APV).

R.br.	Naziv škole	Mesto	Jezik nastave	Br. učenika ¹⁰
1.	Dositej Obradović	Alibunar	rumunski	25
2.	Borislav Petrov Braca	Vršac	rumunski	17
3.	Mihajlo Pupin	Indija	srpski	151
4.	Svetozar Marković	Subotica	hrvatski	19
5.	Jan Kolar	Bački Petrovac	slovački	58
6.	Pjetro Kuzmjak	Ruski Krstur	rusinski	10
7.	Nikola Tesla	Zrenjanin	mađarski	10
8.	Mihajlo Pupin	Kovačica	slovački	17
9.	Lukijan Mušicki	Temerin	mađarski srpski	4 76
10.	Senčanska gimnazija	Senta	mađarski	52
11.	Ekonomaska škola	Senta	srpski	37
12.	Svetozar Marković	Novi Sad	mađarski	12
			UKUPNO:	488

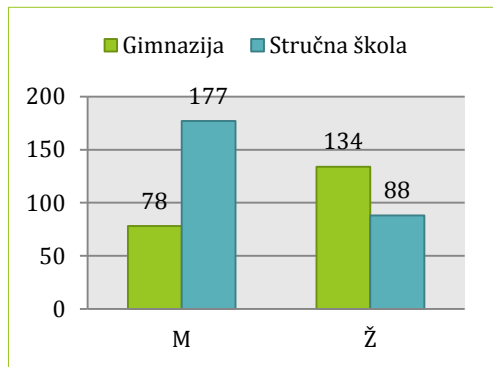
Uzimajući u obzir da je jedan od ciljeva istraživanja bilo utvrđivanje postojanja diskriminacije u kontekstu nacionalne/etničke pripadnosti, bilo je potrebno istraživanjem obuhvatiti učenike različite nacionalne pripadnosti. Cilj je bio uzorkom obuhvatiti učenike završnih razreda gimnazija i stručnih škola koji nastavu pohađaju na jednom od jezika nacionalnih manjina koji je u službenoj upotrebi na teritoriji APV. Na taj način su u (namerni) uzorak uvrštene četiri škole u kojima se nastava (pored srpskog jezika) izvodi i na **mađarskom jeziku**, dve škole u kojima se nastava izvodi i na **rumunskom jeziku**, dve škole u kojima se nastava izvodi i na **slovačkom jeziku**, dve škole u kojima se nastava izvodi i na **srpskom jeziku**, jedna škola u kojoj se nastava izvodi i na **hrvatskom jeziku**, jedna škola u kojoj se nastava izvodi i na **rusinskom jeziku** i jedna škola u kojoj se

Tabela 1. Pregled osnovnih informacija o školama obuhvaćenih istraživanjem

¹⁰ Broj učenika obuhvaćenih uzorkom.

nastava izvodi **isključivo na srpskom jeziku** (detaljniji pregled u tabeli 1).¹¹

Kriterijum za odabir srednjih škola u uzorak bio je ograničen brojem škola u kojima se pored srpskog nastava izvodi i na još nekom od jezika u službenoj upotrebi u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini. Tako su u uzorak ušle **jedine** dve škole (Alibunar i Vršac) u kojima se nastava odvija i na **rumunskom** jeziku; kada je reč o izvođenju nastave i na **mađarskom jeziku**, u uzorak je ušla jedna škola u Senti (gde je mađarska nacionalna zajednica većinska zajednica), zatim jedna škola u Temerinu (zbog incidenata koji su obeležili drugu polovinu 2011. godine), jedna škola u Zrenjaninu (gde je mađarska nacionalna zajednica manjinska zajednica) kao i jedna škola u Novom Sadu. Kada je reč o izvođenju nastave i na **slovačkom** jeziku, u uzorak su ušle **jedine** dve škole u kojima se nastava izvodi i na slovačkom jeziku (Bački Petrovac i Kovačica). Uzorkom su obuhvaćene tri škole u kojima se nastava izvodi i na **srpskom** jeziku: u Inđiji gde se nastava izvodi **isključivo na srpskom jeziku**, zatim u

Grafikon 1. Polna struktura ispitanika prema vrsti škole koju pohađaju

Senti (gde je srpska nacionalna zajednica manjinska zajednica) i u Temerinu (takođe zbog incidenata koji su obeležili drugu polovinu 2011. godine). Po **jedna** škola u kojoj se nastava izvodi i na **hrvatskom** jeziku (Subotica) i **jedina** škola u kojoj se nastava izvodi i na **rusinskom** jeziku (Ruski Krstur) takođe su obuhvaćene istraživanjem.¹²

Kada je u pitanju polna struktura ispitanika, od ukupno 488 ispitanika, u uzorku se našlo **266 (55%) ispitanika muškog pola** i **222 (45%) ispitanica ženskog pola**. Važno je naglasiti da je polna struktura bila uslovljena, sa jedne strane brojem škola u kojima se nastava pored srpskog jezika izvodi i na nekom od jezika koji su u službenoj upotrebi na teritoriji Vojvodine, a sa druge strane činjenicom da postoje vrste škola koje u velikoj većini pohađaju učenici muškog pola, odnosno učenici ženskog pola.¹³

¹¹ Zastupljenost učenika različite nacionalnosti u ukupnom uzorku istraživanja uslovljena je stvarnim udelom broja pripadnika nacionalnih manjina u ukupnom broju stanovnika Vojvodine.

¹² Podaci o srednjim školama, osnovnim podacima i jezičkoj strukturi korišćeni iz onlajn izvora: www.mpn.gov.rs/prosveta/page.php?page=77.

Pristupljeno: 11. avgusta 2011. g.

¹³ Ova razlika se pre svega ogleda između gimnazija i stručnih škola.

Veća razlika u polnoj strukturi ispitanika postoji i prema vrsti škole koju pohađaju, što potkrepljuje *grafikon 1* u kojem se može videti polna struktura ispitanika prema tipu škole. Ispitanici u većem broju pohađaju stručne škole (177 ispitanika), dok ispitanice u većem broju pohađaju gimnazije (134 ispitanica).

Starosna struktura ispitanika direktno je uslovljena karakterom uzorka, u koji su ušli učenici završnih razreda gimnazija i stručnih škola, a obuhvaćeni su uzorkom ovog istraživanja. Tako su u uzorak ušli ispitanici koji su imali **najmanje 16, a najviše 19 godina**. Najviše je bilo učenika od **18 godina starosti (341 ispitanik - 74%)**, zatim od **17 godina starosti (113 - 25%)**, a učenika od **19 (5 - 1%)** i **16 godina starosti (1 - 0.2%)** bilo je najmanje.

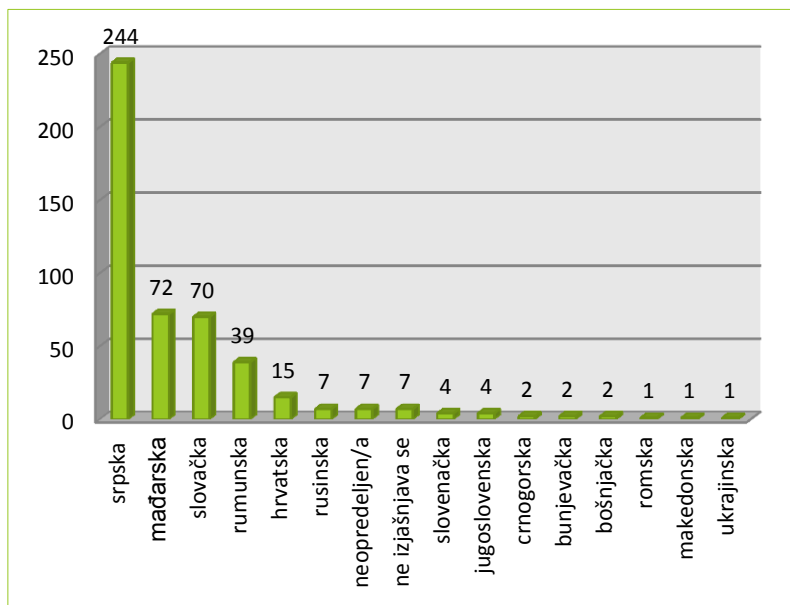
S obzirom na činjenicu da je glavni kriterijum odabira ispitanika u uzorak bio jezik na kojem se u odabranim školama nastava odvija, veoma interesantnu varijablu u istraživanju činili su podaci o *maternjem jeziku ispitanika, jeziku na kojem učenici pohađaju nastavu i jeziku koji najviše koriste u svakodnevnoj komunikaciji*.¹⁴ Najveći broj učenika je za svoj *maternji jezik* naveo **srpski - 250 (51.2%)**, zatim **slovački - 78 (16%)**, **mađarski - 78 (16%)**, **rumunski - 41 (8.4%)**, **hrvatski - 14 (2.9%)**, **rusinski - 9 (1.8%)**, a po jedan ispitanik **bunjevački i romski - 1 (0.2%)**.

---

¹⁴ Očekivano je bilo da se struktura ispitanika prema maternjem jeziku u velikoj meri poklapa sa brojem učenika prema jeziku izvođenja nastave, ali i udelom pripadnika nacionalnih zajednica u ukupnom stanovništvu APV.

Podaci o **maternjem jeziku** su veoma važni, jer upoređivanje maternjeg jezika, jezika na kojem učenici pohađaju nastavu sa jezikom koji koriste u svakodnevnoj komunikaciji ukazuje na to da li, sa jedne strane ispitanici koriste maternji jezik u svakodnevnoj komunikaciji, ali sa druge strane i da li poznaju i govore dominantni jezik sredine (bilo da predstavljaju većinsku ili manjinsku zajednicu¹⁵), odnosno da li poznaju (srpski) jezik koji se u službenoj upotrebi u Republici Srbiji. Analiza ovih podataka nesumnjivo ukazuje na to da čak **93%** ispitanika u svakodnevnoj komunikaciji koristi **isključivo svoj maternji jezik**, dok se **zanemarljivi broj ispitanika pored svog maternjeg jezika aktivno koristi i srpskim jezikom**. Treba naglasiti da situacija nije drugačija ni kod ispitanika koji su srpski jezik naveli kao svoj maternji (i kao većinska i kao manjinska zajednica u određenoj sredini) – i u ovom slučaju preko **98%** ispitanika se koristi isključivo srpskim jezikom u svakodnevnoj komunikaciji, odnosno ne koristi dominantni jezik sredine u kojima srpska nacionalna zajednica čini manjinsku zajednicu.

Jedna od ključnih varijabli u istraživanju bila je i **nacionalna, odnosno etnička pripadnost** ispitanika. U upitniku je bio ponuđen izbor od 17 nacionalnosti, kao i mogućnost navođenja druge nacionalne pripadnosti koja nije ponuđena u odgovorima. Posebnu kategoriju odgovora na ovo

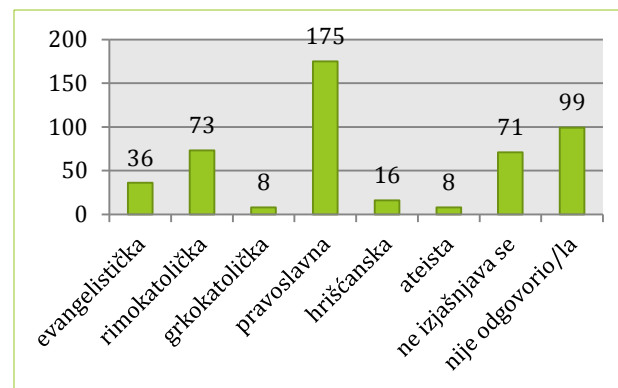
Grafikon 2. Nacionalna struktura ispitanika

¹⁵ Misli se na manjinsku zajednicu u brojčanom smislu, a ne u smislu nacionalne pripadnosti.

pitanje činila je mogućnost izbora *nacionalne neopredeljenosti*, kao i mogućnost *neizjašnjavanja o nacionalnoj pripadnosti*.¹⁶ Važnost ovog segmenta istraživanja nalazi se u činjenici da su ispitivani stavovi ispitanika i prema nacionalnoj pripadnosti, kao i eventualnom postojanju diskriminacije na nacionalnoj osnovi, a koji se ogledaju u hipotezama istraživanja. Nacionalna struktura ispitanika prikazana je *grafikonom 2*.¹⁷ Pitanja o nacionalnoj pripadnosti zajedno sa podacima o veroispovesti predstavljaju *naročito osetljive podatke*, te samim tim čine osetljiviji deo samog istraživanja. Uprkos stvorenoj slici u javnosti da je pitanja o nacionalnoj pripadnosti i veroispovesti zabranjeno, odnosno krajnje nepoželjno postavljati, rezultati istraživanja su pokazali da se ispitanici ne osećaju ugroženo, odnosno ne smatraju da bi navođenje nacionalne pripadnosti i veroispovesti moglo da ih dovede u neprijatan ili nepravedan položaj, nanese određenu štetu ili eventualno dovede u opasnost.¹⁸

O nacionalnoj pripadnosti izjasnilo se čak **464 ispitanika** (96.9%), odgovor **nije dalo devet ispitanika** (1.8%), **sedam ispitanika** (1.5%) **nije želelo da se izjasni** o nacionalnoj pripadnosti, dok je **isti broj naveo da je po pitanju nacionalne pripadnost neopredeljen**.

Analizirajući **veroispovest ispitanika**, koja za ovo istraživanje nije imala toliki značaj kao pitanje nacionalne pripadnosti, pre svega je ispitivano da li ispitanici sebe smatraju religioznim osobama, odnosno koliki je broj ispitanika koji nisu želeli da se o svojoj veroispovesti izjasne. Ovi podaci su bili važni sa aspekta prepoznavanja verske diskriminacije, ličnog osećaja moguće diskriminacije po ovom osnovu, kao i viđenja crkve kao mogućeg

Grafikon 3. Podaci o veroispovesti

¹⁶ Svim ispitanicima su uz upitnik priloženi odgovarajući članovi Ustava Republike Srbije koji se odnose na izjašnjavanje o nacionalnoj pripadnosti, odnosno veroispovesti.

¹⁷ U vreme pisanja izveštaja o istraživanju podaci o nacionalnoj strukturi stanovništva prema popisu iz 2011. godine nisu bili objavljeni.

¹⁸ Ovakva slika o *naročito osetljivim podacima* dodatno je pojačana u prošlim vremenima, kada su se spiskovi o nacionalnoj pripadnosti zloupotrebljavali, a određene političke grupacije koristile su nacionalnu pripadnost kao vid zastrašivanja i sticanja političke moći na političkoj sceni Srbije.

faktora koji utiče na pojavu diskriminacije i sličnih pojava (u drugom delu izveštaja je analizirana međusobna povezanost ovih faktora).

Na pitanje *da li sebe smatraju religioznom osobom* od 450 ispitanika koji su na ovo pitanje dali odgovor, **366 ispitanika** (81.3%) odgovara da **sebe smatra religioznom osobom**, dok **84 ispitanika** (17.2%) **navodi suprotno**. Kao što se može videti, velika većina ispitanika navodi da sebe smatra religioznom osobom, ali dimenzije i intenzitet religioznosti nisu predmet ovog istraživanja, te ovo pitanje nije analizirano sa ovog aspekta.

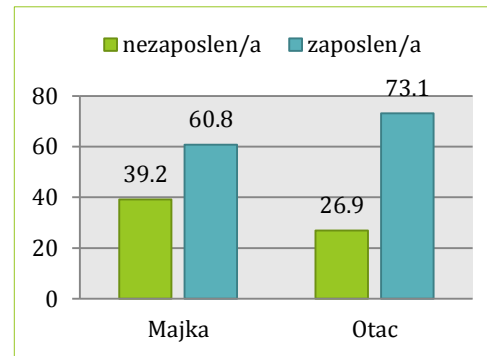
Pri ispitivanju podataka o religioznosti i veroispovesti pokazalo se da mnogo veći broj ispitanika nije želeo da se izjasni o svojoj veroispovesti nego kada se radilo o pitanju nacionalne pripadnosti. Od 464 ispitanika, **99 ispitanika nije odgovorilo na ovo pitanje** (20.3%), a **71 ispitanik o ovom pitanju nije želelo da se izjasni** (14.5%).

Iako je broj onih koji sebe smatraju religioznim osobama veoma velik, toliki uticaj religioznosti na izborni predmet učenika nije zabeležen. Naime, analizirajući oblast obrazovanja ispitanika u ovom segmentu istraživanja podaci pokazuju da je broj učenika koji pohađaju **versku nastavu** – **235** (51%), odnosno **građansko vaspitanje** – **244** (49%) gotovo jednak. Iako bi se oblik, način i struktura sadržaja izbornih predmeta mogli teorijski razvijati i kritički preispitivati u svetlu trenutne obrazovne politike i obrazovnih ciljeva, na ovom mestu predstavljeni su samo podaci o broju ispitanika koji pohađaju jedan od dva izborna predmeta (*građansko vaspitanje i veronauku*).

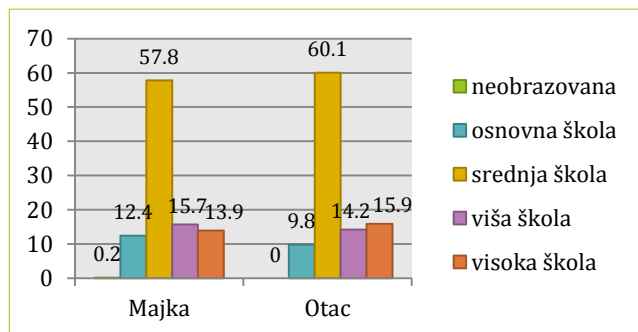
- *Versku nastavu u najvećem broju pohađaju ispitanici hrvatske nacionalnosti (100%), zatim ispitanici rumunske nacionalnosti (94.9%) i ispitanici srpske nacionalnosti (60.2%).*
- *Građansko vaspitanje u najvećem broju pohađaju učenici rusinske nacionalnosti (100%), zatim ispitanici mađarske nacionalnosti (77.8%) i konačno, ispitanici slovačke nacionalnosti (75.7%).*
- *Svi ispitanici koji su se izjasnili kao nacionalno neopredeljeni, odnosno koji nisu želeli da se izjasne o nacionalnoj pripadnosti pohađaju građansko vaspitanje (100%).*

Poseban deo upitnika odnosio se na faktore koji bi mogli imati uticaja na stavove ispitanika. Tako su se u tom delu upitnika nalazila pitanja o *radnom statusu roditelja ispitanika, stepenu njihovog obrazovanja, procenjenom materijalnom položaju porodice ispitanika i konačno, opštem uspehu i oceni iz vladanja ispitanika na poslednjem polugodištu*. Neke od ovih varijabli ukrštene su u analizi podataka istraživanja i predstavljaju veoma važan segment izučavanja izvora i uslova u kojima učenici žive, obrazuju se i grade svoje stavove.

Podaci o radnom statusu roditelja ispitanika (*grafikon 4*) **pokazuju veoma visoku nezaposlenost majki ispitanika (39.2%)**, dok je sa druge strane **broj nezaposlenih očeva ispitanika značajno manji (26.9%)**. Bitno je naglasiti da korelaciona analiza radnog statusa roditelja i iskazivanja diskriminatorskih stavova i osećaja diskriminisanosti ne ukazuju na uzajamnu vezu.

Grafikon 4. Radni status roditelja prema polu u %

Grafikon 5. Obrazovna struktura roditelja prema polu u %

Kada je reč o obrazovnoj strukturi roditelja ispitanika (*grafikon 5*) podaci pokazuju **da najveći broj majki ima završenu srednju školu – 279 (57.8%)**. **Osnovno obrazovanje** ima 60 majki (12.4%), a **više obrazovanje** 76 (15.7%). Zanimljivo je da **visoku školsku spremu** ima samo 67 majki (**13.9%**), a jedna majka ispitanika (**0.2%**) je **neobrazovana**. Kod očeva je situacija veoma slična, ali sa **nešto većim udelom onih koji imaju visoku školsku spremu – 76 (15.9%)**, a najveći broj očeva ima završenu **srednju školu – 288 (60.1%)**. **Osnovnu školu** ima 47 očeva (9.9%), **višu školu** 68 (14.2%). **Među očevima** prema podacima **nema neobrazovanih**.¹⁹

¹⁹ Podaci o obrazovnoj strukturi roditelja ispitanika u podudaraju se sa podacima zaposlenosti muškaraca i žena na republičkom nivou, prema kojima najveći broj stanovnika (radno aktivnog stanovništva bez obzira na pol) ima samo srednje obrazovanje, dok je jedina razlika u broju osoba sa osnovnim

Iako je u Srbiji u proteklih nekoliko decenija došlo do značajnog pomaka u obrazovnoj strukturi stanovništva, još uvek u ukupnoj obrazovnoj strukturi u ogromnoj meri preovlađuju osobe sa srednjom školskom spremom. Sa aspekta socijalizacije mladih ljudi (koji su predmet ovog istraživanja), prenosa i usvajanja vrednosti i normi koje su očekivane i prihvatljive u jednom društvu ovaj podatak je veoma važan. Različita istraživanja su pokazala da uspeh u školovanju raste od dna prema vrhu klasnog sistema. Ostavljajući mogućnost preispitivanja klasnog sistema u Srbiji, na osnovu navedenih rezultata istraživanja može se zaključiti da deca roditelja visokog nivoa obrazovanja postižu više kvalifikacije od roditelja nižeg obrazovnog nivoa. Korelaciona analiza obrazovnog nivoa roditelja i diskriminatornih stavova nedvosmisleno pokazuje da na uzorku ovog istraživanja ne postoji njihova značajna povezanost.

U ovom delu upitnika od ispitanika je zatraženo i da procene **materijalni položaj svoje porodice**, koji takođe može predstavljati veoma važan pokazatelj za ovo istraživanje. Uslovi u kojima ispitanici odrastaju, u kojima su vaspitavani i sveopšta socioekonomska situacija oko njih, a koja se vezuje za porodicu kao primarnu društvenu grupu važan je situacioni faktor u (ne)ispoljavanju diskriminatornih stavova ili diskriminatornog ponašanja. Ispitanici su materijalni položaj svoje porodice ocenili na sledeći način: **veoma loš 7 ispitanika** – 1.4%, **loš 42** ispitanika – 8.7%, **dobar 158** ispitanika – 32.7% i **prosečan 217** ispitanika – 44.9% i **odličan 59 ispitanika** – 12.2%. Korelaciona analiza ove oblasti sa relevantnim pokazateljima diskriminacije takođe nije pokazala uzajamnu povezanost.²⁰

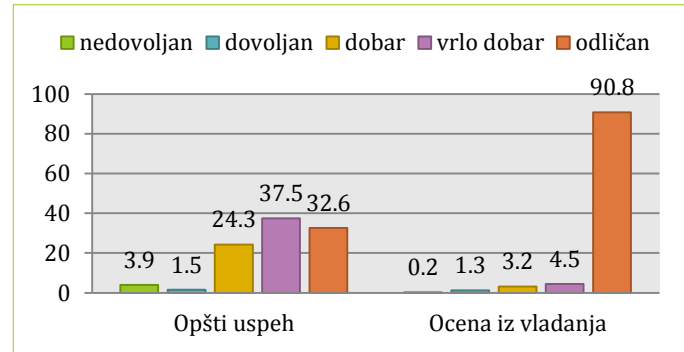
---

obrazovanjem koji je na republičkom nivou nešto veći od podataka dobijenih ovim istraživanjem. *Žene i muškarci u Republici Srbiji (2011)*. Republički zavod za statistiku, str. 32.

<http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2011/pdf/G20116002.pdf>. Pristupljeno: 01. februara 2012. g.

²⁰ Kada govorimo o jednakom ekonomskom položaju možemo reći da je taj položaj jednak u negativnom smislu – jednak u siromaštvu, odsustvu poštovanja društvenog statusa pojedinca kao takvog, ali i različitih društvenih grupa. U takvim uslovima odsustva vrednosti, društvenih normi, funkcionalnih i transparentnih institucija, haotične političke scene, jačaju društveno nepoželjne i patološke pojave i nastaje potpuna društvena anomija. Zatvaranje u svoju grupu (bez obzira na osnov), jačanje identifikacije sa grupom, odbijanje saradnje sa drugačijima, kao i procesa upoznavanja, samo su neke pojave u takvim uslovima.

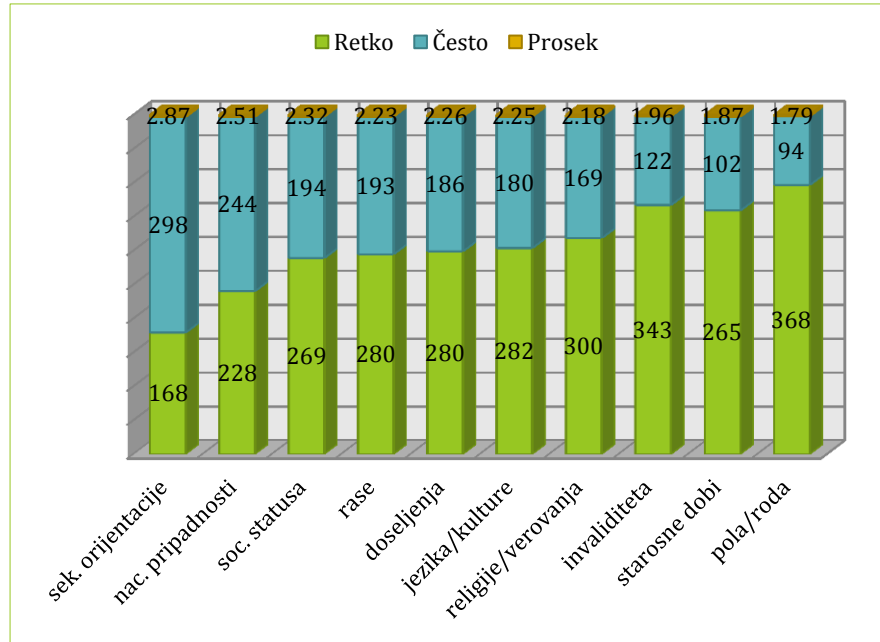
Poslednji deo prvog dela upitnika, odnosio se na **podatke o opštem uspehu i oceni iz vladanja ispitanika** (grafikon 6) na polugodištu 2010/2011. školske godine. Ovi podaci takođe su važni kao faktori koji mogu uticati na predmet istraživanja, sagledavajući ih u svetlu radnog statusa roditelja, odnosno njihovog nivoa obrazovanja. Najveći broj učenika bio je **vrlo dobar** – 37.5%, zatim **odličan** – 32.6%, u nešto manjem broju **dobar** – 24.3% i u najmanjem broju **nedovoljan** – 3.9% i **dovoljan** – 1.5%. Kod ocena iz vladanja primetno je da je velika većina ispitanika imala ocenu **odličan** – 90.8%, te je broj onih koji su imali niže ocene gotovo zanemarljiv. Iako prema nekim istraživanjima postoji veza između uspeha u školi i ispoljavanju agresije i drugih sličnih pojava, kao i iskazivanja diskriminatorskih stavova, odnosno većoj izloženosti diskriminaciji, ispitivanje ovih varijabli u ovom istraživanju nije pokazalo prisustvo takve povezanosti.

Grafikon 6. Opšti uspeh i ocena iz vladanja u %

II REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Drugi deo upitnika odnosio se na **procenu generalne prisutnosti različitih oblika diskriminacije u Republici Srbiji** (koju treba razlikovati od lično doživljene diskriminacije), lično iskustvo u pogledu diskriminacije samih ispitanika, ali i prisustvo diskriminativnih pojava u njihovom okruženju. Kada je od ispitanika skalom prinudnog izbora (vrednostima od 1 do 4) zatraženo da ocene učestalost predloženih tipova diskriminacije u Srbiji dobijeni su rezultati prikazani grafikonom 7. Pregledom dobijenih rezultata, može se uočiti da su ispitanici (bez obzira na nacionalnu pripadnost) za većinu tipova diskriminacije izneli veoma slične procene. **Rasna diskriminacija** prema 59.2% ispitanika nije često prisutna, dok je **diskriminacija na osnovu etničke, odnosno nacionalne pripadnosti često prisutna**, prema mišljenju 51.7% ispitanika. *Diskriminaciju na osnovu invaliditeta* čak 73.8% ispitanika ne vidi kao često prisutnu pojavu, kao ni *diskriminaciju na osnovu starosne dobi*, koju čak 78.2% ispitanika takođe ne vidi kao često prisutnu pojavu. Nešto je manji broj ispitanika koji *diskriminaciju na osnovu religije i verovanja* ne vidi kao čestu pojavu – 64% ispitanika, dok je broj onih koji *polnu diskriminaciju* ne vidi kao često prisutnu najveći (79.7%). Prisutnost *diskriminacije na osnovu jezika*

Grafikon 7. Prisutnost diskriminacije (prema vrsti) u Srbiji prema oceni ispitanika

(61%), *socijalnog statusa* (58.1%) i *doseljenja iz druge države, pokrajine* i sl. (60.1%) je približno podjednako raspodeljena i većina ispitanika je smatra retkom pojavom u društvu. **Kao ubedljivo najprisutniju vrstu diskriminacije ispitanici vide onu koja je zasnovana na seksualnoj orijentaciji** (42.1% ispitanika vidi je kao veoma često prisutnu, 21.9% ispitanika vidi je kao prilično često prisutnu – ukupno 64%).

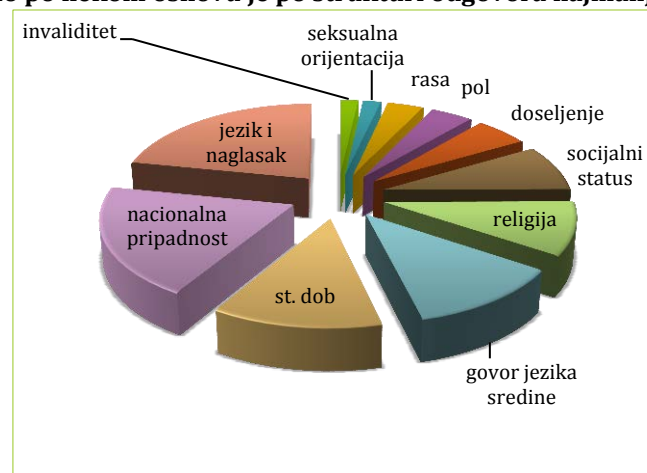
Ispitanici su, kao što se može uočiti, ocenili da je u Srbiji najčešće prisutna **diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije**, što se može dovesti u vezu sa nekoliko faktora. Ukoliko uzmemo u obzir oblast ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji, prethodnih nekoliko godina ova tema je u različitim vremenskim intervalima zauzimala veoma važno mesto u medijima, a teme koje su se odnosile na ovu oblast bile su predmet stalne diskusije u javnosti. Uzimajući u obzir da je skup LGBT populacije nekoliko puta otkazivan zbog nespremnosti države da obezbedi ustavom zagarantovana prava²¹ kao i činjenicu da je pokušaj održavanja skupa LGBT osoba 2010. godine izazvao velike polemike nakon demoliranja Beograda od strane navijačkih i desničarskih grupa, ne iznenađuje što su ispitanici s obzirom na vremensku distancu ovih događanja, ovaj vid diskriminacije stavili na prvo mesto.

Prisustvo diskriminacije na **etničkoj/nacionalnoj osnovi** prema ispitanicima nalazi se na drugom mestu po prisutnosti u Srbiji i takođe ima različite izvore. Ukoliko posmatramo period u kojem je vršeno istraživanje, činjenicu da se među ispitanicima nalaze pripadnici šest najvećih nacionalnih zajednica u Vojvodini, situaciju u vezi sa međunacionalnim odnosima u Vojvodini tokom 2010. i 2011. godine, podatak da su ispitanici ovu vrstu diskriminacije stavili na drugo mesto takođe ne iznenađuje. Ono što može biti zajedničko ovim dvema pojavama, u odnosu na ostale vrste diskriminacije koje nisu toliko često prisutne u Srbiji jeste činjenica da su događaji koji su dovođeni u vezu sa navedenim pojavama gotovo po pravilu senzacionalistički predstavljani u medijima, sa čestim preterivanjem, iznošenjem neistina ili poluistina i insistiranjem na *incidentnoj* crti događaja. Neprepoznavanje ostalih oblika diskriminacije od strane ispitanika, a koji su u Srbiji nesumnjivo takođe u većoj meri prisutni, kao što su *polna diskriminacija, diskriminacija osoba sa invaliditetom i diskriminacija starijih osoba* takođe može imati svoj izvor u medijski stvorenoj slici u javnosti. Slučajevi diskriminacije osoba sa invaliditetom i starijih osoba su mnogo manje zastupljeniji u javnosti, povremeno dospevaju u centar pažnje, ali sa mnogo manjom dozom

²¹ Prava koja su zajemčena Ustavom Republike Srbije, a mogu se dovesti u vezu sa ovim događajem: zabrana diskriminacije, zaštita ljudskih i manjinskih prava i sloboda, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta, pravo na slobodu i bezbednost, sloboda kretanja, sloboda misli, podsticanje uvažavanja razlika, zabrana izazivanja rasne, nacionalne i verske mržnje, sloboda okupljanja.

senzacionalizma i odjekom u javnosti. Kada je reč o diskriminaciji žena, slučajevi nasilja nad ženama se pojavljuju gotovo svakodnevno u medijima, ali se čini da su takvi slučajevi postali svakodnevnica i da je javnost na takve događaje u velikoj meri oguglala. Iz tog razloga, poseban deo ovog izveštaja čini i analiza medijskog diskursa koji se odnosi na incidente u višenacionalnoj opštini Temerin tokom 2011. godine.

U drugom delu upitnika od ispitanika je zatraženo da se izjasne o tome da li su se u nekoj situaciji lično osećali diskriminisano. **Tako je skoro polovina ispitanika - 235 ispitanika (49.1%) istakla da se lično nije osećala diskriminisano.** Zanimljivo je da veliki broj ispitanika ističe da **ne zna da li se lično osećao diskriminisano - 128 (26.7%),** a naposljetku **broj onih koji su se osećali diskriminisano po nekom osnovu je po strukturi odgovora najmanji - 116 ispitanika (24.1%).** Činjenica da je nešto više od četvrtine ispitanika navelo da ne zna da li se osećalo diskriminisano može ukazivati na to da ispitanici nisu u potpunosti upoznati sa suštinskim značenjem diskriminacije, odnosno ne prepoznaju njenu manifestaciju u stvarnom životu. Iako se teme koje se odnose na diskriminaciju, toleranciju i predrasude nalaze u planu i programu izbornog predmeta *građansko vaspitanje* (koji prema rezultatima iz ovog istraživanja pohađa polovina ispitanika), stvarno prepoznavanje ove pojave je još uvek na veoma niskom nivou. Ukrštanjem podataka sa izbornim predmetom i ličnim iskustvom diskriminisanosti takođe nije utvrđena razlika, tako između učenika koji pohađaju različite izborne predmete nema značajne razlike u odgovorima. Iako je broj onih koji su se osećali diskriminisano najmanji, činjenica da se četvrtina ispitanika lično osećala diskriminisano ne sme se zanemariti, stoga je u nastavku ovaj aspekt detaljnije izložen.

Grafikon 8. Struktura uzroka diskriminisanosti

Nacionalna struktura ispitanika koji su se lično osećali diskriminisano je veoma interesantna. Pokazalo se da su se u najvećem broju diskriminisano osećali ispitanici **mađarske** (40% ispitanika od ukupnog broja ispitanika mađarske nacionalnosti) i

slovačke nacionalnosti (35% ispitanika od ukupnog broja ispitanika slovačke nacionalnosti). U manjem broju su se diskriminirano osećali ispitanici **rumunske** (22%) i **hrvatske** nacionalnosti (20%). Prema ovim podacima, najmanje su se diskriminirano osećali ispitanici **srpske** (18%) i **rusinske** nacionalnosti (14%).

Ispitanici koji su se u nekoj prilici osećali diskriminirano imali su mogućnost da navedu zbog čega je po njihovom mišljenju do toga došlo. Pitanje je bilo sa višestrukim odgovorima, te su tako dobijeni rezultati pokazali da su najviše bili diskriminirani zbog **jezika, odnosno naglaska kojim govore** (33% ispitanika od 116 koliko se u prethodnom pitanju izjasnilo da je bilo diskriminirano) i **zbog svoje nacionalne/etničke pripadnosti** (29.5% ispitanika). Od ostalih oblika diskriminacije veći broj odnosi se na **diskriminaciju zbog starosne dobi** (18.8% ispitanika), **zbog lošijeg govora jezika sredine** (17.9%), kao i diskriminaciju zbog **religijskog uverenja i verovanja** (14.3% ispitanika).

- *Zbog starosti diskriminirano se osećalo 35% ispitanika slovačke nacionalnosti,*
- *Zbog religije, odnosno verovanja diskriminirano se osećalo 20% ispitanika slovačke nacionalnosti,*
- *Zbog jezika diskriminirano se osećalo 46% ispitanika mađarske nacionalnosti, 45% ispitanika slovačke nacionalnosti, 22% ispitanika rumunske i 21% ispitanika srpske nacionalnosti,*
- *Zbog nacionalne/etničke pripadnosti diskriminirano se osećalo 67% ispitanika hrvatske nacionalnosti, 67% ispitanika rumunske nacionalnosti, 53% ispitanika mađarske nacionalnosti i 25% ispitanika slovačke nacionalnosti,*
- *Zbog lošijeg govora jezika sredine diskriminirano se osećalo 47% ispitanika mađarske nacionalnosti i 22% ispitanika rumunske nacionalnosti.*

Na osnovu dobijenih rezultata se može uočiti da su se najviše diskriminirano osećali ispitanici **mađarske, slovačke, rumunske i hrvatske nacionalnosti. Potrebno je naglasiti da je u kontekstu oblika diskriminacije najveći broj ispitanika naveo (bez obzira na nacionalnu pripadnost) da je bio diskriminiran na osnovu jezika kojim govori i na osnovu nacionalne/etničke pripadnosti.** Takođe, zanimljiv podatak je i da su se ispitanici srpske nacionalnosti koji žive u sredinama gde čine brojačano manjinsku nacionalnu zajednicu takođe osećali diskriminirano zbog nepoznavanja jezika sredine, što ponovo ide u prilog činjenici da se jezik sredine (bio on većinski ili manjinski) retko i vrlo neefikasno koristi kao

sredstvo komunikacije između pripadnika različitih nacionalnih zajednica, odnosno da ne utiče na smanjivanje segregacije nacionalnih zajednica u Vojvodini.²²

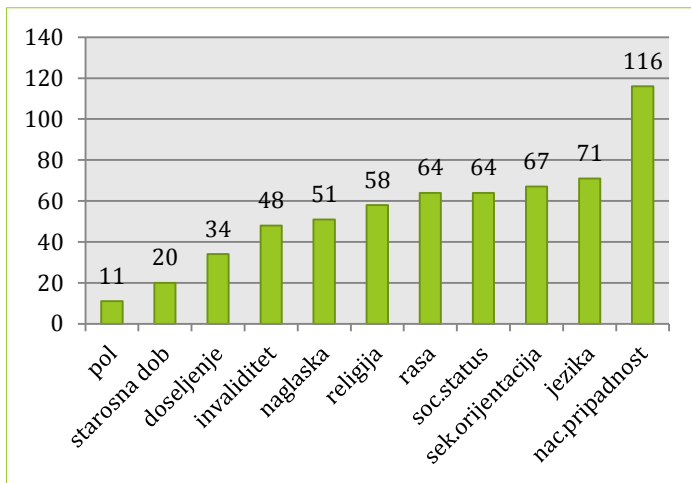
Pokazalo se da je nepoznavanje jezika u direktnoj vezi i sa diskriminacijom na nacionalnoj/etničkoj osnovi. Ova činjenica bazira se na tome da je jezik jedan od kriterijuma razlikovanja osoba prema nacionalnoj pripadnosti (gde se jezik kojim neko govori postavlja kao determinanta nacionalne pripadnosti), te ujedno i izvor za diskriminaciju po drugim osnovama, pre svega prema nacionalnoj, odnosno etničkoj liniji. *Pored navedenih oblika diskriminacije, ispitanici su se gotovo u zanemarljivoj broju osećali diskriminisano na zbog svoje rase, invaliditeta, seksualne orijentacije, doseljenja i socijalnog statusa.*

Da bi se dublje ispitala diskriminisanost ispitanika istraživan je način ispoljavanja diskriminacije. Pitanje sa višestrukim odgovorima sadržavalo je različite manifestacije diskriminacije - od fizičke, psihičke, socijalne, seksualne do diskriminacije koja se manifestovala putem informacionih tehnologija (IT). Ispitanici koji su se osećali diskriminisano naveli su da se diskriminacija manifestovala:

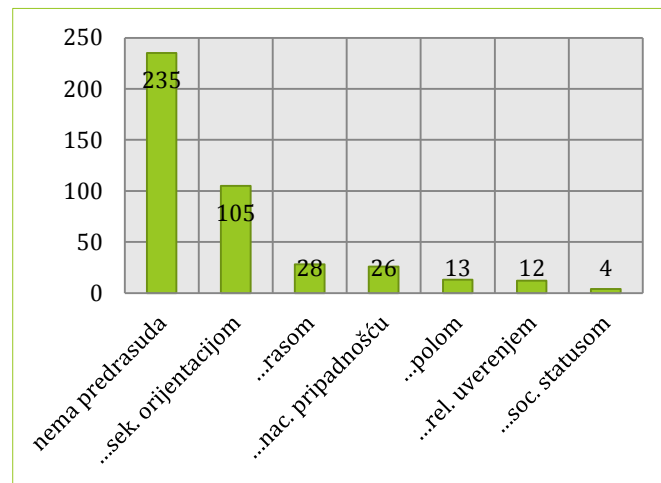
1. **Psihički** (ismevanjem, zastrašivanjem i sl.) – kod **78 ispitanika** (67.2%),
2. **Socijalno** (dobacivanjem, ignorisanjem ili isključivanjem iz grupe i sl.) – kod **53 ispitanika** (46.5%),
3. **Fizički** (guranjem, pljuvanjem, tučama i drugim oblicima fizičkog maltretiranja) – kod **21 ispitanika** (18.1%),
4. **Zloupotrebom IT** (uznemiravajućim porukama putem SMS, MMS, Fejsbuka, foruma i četovanja) – kod **17 ispitanika** (14.9%),
5. **Seksualno** (podvođenjem ili seksualnim dodirivanjem) – kod **tri ispitanika** (0.3%).

---

²² Koncept predavanja srpskog jezika u manjinskim odeljenjima je veoma problematičan. Zbog toga ne iznenađuje činjenica da se veliki broj ispitanika osećao diskriminisano upravo po ovom osnovu. Poznavanje dominantnog jezika sredine (a koji nije srpski) od strane učenika srpske nacionalnosti je takođe veoma loše, te je tako komunikacija između pripadnika različitih nacionalnih zajednica svedena na elementarni nivo, bez postojanja ikakvih uslova da se takva situacija alternativnim mehanizmima (sekcije, vanškolske aktivnosti i sl.) poboljša. Pretpostavka je da bi, ukoliko bi se promenili metodika i sadržaj predmeta srpskog jezika, ishodi bili mnogo bolji (ukoliko uzmemo u obzir nespornu činjenicu da učenici tokom svog srednjoškolskog obrazovanja nauče jedan ili više stranih jezika uz dovoljno znanja za više od elementarne komunikacije), te da bi se tako i međusobne razlike postepeno mogle smanjiti.

Grafikon 9. Ispitanici kao svedoci diskriminacije druge osobe - razlozi diskriminisanosti

Grafikon 10. Determinante društvenih grupa prema kojima ispitanici imaju najjače predrasude

Istražujući podatak da li su ispitanici bili svedoci diskriminacije druge osobe gotovo je jednak broj onih koji jesu (239 ispitanika – 51.1%) sa brojem onih koji nisu (220 ispitanika – 47%) bili svedoci ovakvih događaja. Kao odgovori na ovo pitanje, ponuđeni su oni uzroci diskriminacije koji su ponuđeni i u pitanju o lično doživljenoj diskriminaciji. Rezultati na ovo pitanje u jednom segmentu poklapaju se sa procenom prisustva diskriminacije u Srbiji kao i sa uzrokom lično doživljene diskriminacije. Zajednička crta pomenutih pitanja jeste visoko prisustvo **diskriminacije na nacionalnoj, odnosno etničkoj osnovi – najveći broj ispitanika (116 ispitanika – 47.7%) je bio svedok upravo ovog oblika diskriminacije druge osobe.** Od ostalih oblika diskriminacije ističe se oblik koji je u posrednoj vezi sa diskriminacijom na etničkoj, odnosno

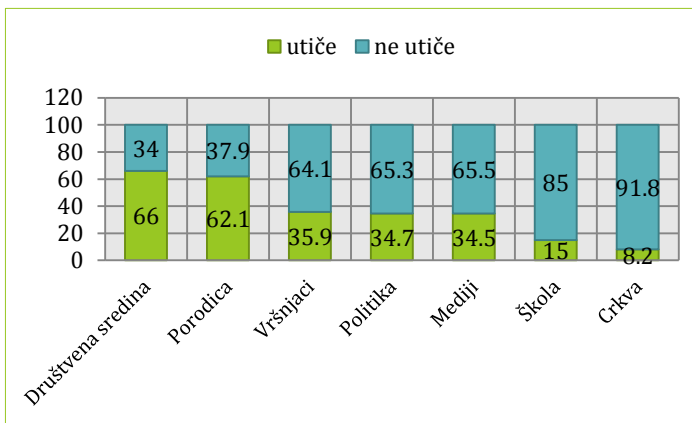

nacionalnoj osnovi kao što je **diskriminacija zbog jezika**, a treba istaći da treće mesto u strukturi odgovora na ovo pitanje čini **diskriminacija zbog seksualne orijentacije** (detaljnije u grafikonu 9).

Jedno od važnih pitanja u drugom delu upitnika činilo je pitanje *prema kojoj društvenoj grupi ispitanici imaju najjače predrasude*. U ovom pitanju ispitanicima su ponuđene različite determinante društvenih grupa, a dobijena struktura odgovora prikazana je grafikonom 10. Nešto više od polovine ispitanika koji su odgovorili na ovo pitanje **tvrdi da nema nikakve predrasude (235 ispitanika – 54.8%)**, dok od preostalog broja ispitanika najviše njih **ima predrasude prema seksualnim manjinama (105 – 24.5%)**. Rezultati prethodnih pitanja pokazali su da je najprisutnija i najučestalija diskriminacija na nacionalnoj/etničkoj osnovi, diskriminacija zbog jezika, kao i diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije. Iako je taj broj prilično mali, **po prvi put se upravo u odgovorima na ovo pitanje među prva tri mesta nalazi rasna diskriminacija (28 ispitanika – 6.5%)**.

U uvodnom delu istraživanja predstavljena je teorijska osnova pojave predrasuda, stereotipa, netolerancije i diskriminacije, kao i mogući izvori ovakvih i sličnih društvenih pojava u jednom društvu. Iako u srbijanskom društvu ovakve pojave imaju veoma složene izvore, kao i uslove u kojima su se razvijale, od ispitanika je zatraženo da odaberu *tri faktora koja prema njihovom mišljenju najviše utiču na pojavu netolerancije, mržnje, nacionalizma, šovinizma i sl.* (grafikon 11).

Najveći broj ispitanika je ocenio da su **društvena sredina (312 ispitanika – 66%)** i **porodica (293 ispitanika – 62.1%)** ključni faktori koji utiču na pojavu navedenih društveno nepoželjnih pojava, te su oni kao takvi svrstani u prvu grupu. Sa gotovo duplo manjim uticajem su **vršnjaci, odnosno vršnjačke grupe (170 ispitanika – 35.9%)**, zatim

Grafikon 11. Faktori koji utiču na pojavu netolerancije, mržnje, nacionalizma, šovinizma i sl.

politika, odnosno političke stranke (164 ispitanika – 34.7%) i mediji (163 ispitanika – 34.5%). Škola (71 ispitanik – 15%) i crkva (39 ispitanika – 8.2%) našle su se na poslednja dva mesta sa najmanjim uticajem.

Ispitanici su na prva dva mesta svrstali ključne faktore socijalizacije u jednom društvu - porodicu i društvenu sredinu, međutim zanimljivo je da se škola, kao takođe jedan od važnih faktora socijalizacije nalazi na pretposlednjem mestu.²³ Iako ispitanici najveći deo vremena (pored vremena koje provode kod svoje kuće sa porodicom) provode u školi, oni uticaj škole kroz proces obrazovanja i vaspitanja u ovom segmentu nisu prepoznali. Zanimljivo je da su mediji i crkva takođe nisko kotirani na lestvici ovih faktora.²⁴

Važno je ukazati i na ulogu medija u stvaranju stavova i slike javnosti o netoleranciji, mržnji, nacionalizmu, šovinizmu i sličnim društveno neprihvatljivim pojavama. Medijska scena Srbije većim delom zasniva se na incidentnom i senzacionalističkom predstavljanju svih događaja koji se vezuju za navedene pojave. Incidenti koji često nemaju konotaciju nacionalne ili verske mržnje se mahom prikazuju kao takvi, dodatno doprinose stvaranju tenzije, povećavanju mržnje među „sukobljenim stranama“ i odvajanju „nas“ od „njih“. Iznošenje proverenih činjenica i objektivno izveštavanje je vrlo retko, te se do takvih informacija neretko može doći samo putem alternativnih medija.²⁵ Pošto se radi o istraživanju nacionalne/etničke komponente, treba naglasiti da u kreiranju stavova pojedinaca, pripadnika manjinskih nacionalnih

²³ Na pitanje da li ispitanici primećuju diskriminaciju u svojoj školi, **38.4% ispitanika tvrdi da primećuje, 28.1% ne primećuje, 11.8% je primećivalo u prošlosti, dok 21.7% ispitanika tvrdi da im takve i slične pojave nisu poznate.**

²⁴ Uloga crkve je takođe veoma nisko kotirana (posebno kod ispitanika srpske nacionalnosti). Na ovo je važno ukazati zbog činjenice da je prethodnih nekoliko godina Srpska pravoslavna crkva (SPC) aktivno učestvovala u pozivanju javnosti na ograničavanje prava seksualnih manjina u Srbiji, a u nekim prilikama predstavnici SPC koristili su se govorom mržnje i na direktan način pozivali na diskriminaciju LGBT populacije u Srbiji. Patrijarh srpski Irinej oglosio se 30. septembra 2011. godine porukom objavljenom u medijima u kojima tzv. Paradu ponosa naziva „...paradom srama kojom se blati ljudsko dostojanstvo i gazi svetinja života i porodice“, i pita se „...koga će srpska policija štiti i braniti?...jednu grupu nastranih koji svoje manjinske poglede u osnovi neprirodne, žele da nametnu drugoj, ogromnoj većini, koja ne deli i ne prihvata njihovo shvatanje smisla života i ljudske prirode“.

²⁵ Alternativni mediji su mediji (novine, radio, televizija, časopisi, filmovi, internet, itd.) koji pružaju alternativne informacije „mejnstrim“ medijima u određenom kontekstu, dok su „mejnstrim“ mediji komercijalni, javni ili državni mediji. Alternativni mediji se razlikuju od „mejnstrim“ medija putem jedne ili više karakteristika: sadržaju, izgledu, načinu proizvodnje, načina distribucije i odnosu sa publikom. Alternativni mediji često imaju za cilj da ospore postojeće okvire moći, da predstavljaju marginalizovane grupe i da podstaknu horizontalne veze između interesnih zajednica. Zagovornici alternativnih medija tvrde da su „mejnstrim“ mediji pristrasni u odabiru i uobličavanju vesti i informacija. Među alternativne medije neki svrstavaju i savremene medijske proizvode kao što su blogovi, forumi i socijalne mreže.

zajednica **manjinski mediji imaju veoma veliki značaj**. Nalazi ranijeg istraživanja Pokrajinskog ombudsmana „*Manjinski mediji u Vojvodini*“ pokazali su da manjinski mediji jedne nacionalne zajednice veoma retko izveštavaju o događajima koji se odnose na drugu nacionalnu zajednicu, dok to nije slučaj kada se radi o incidentnim situacijama. U tim slučajevima velika pažnja se posvećuje tim događajima, neretko u negativnom ili iskrivljenom kontekstu.²⁶ U slučajevima negativnih događaja pripadnici jedne ili više nacionalnih zajednica označavaju se kao „krivci“, odnosno kao „žrtve“ incidenta. Mediji tako direktno grade sliku o međunacionalnim odnosima i time doprinose izolaciji i potpunom razdvajanju ljudi prema nacionalnoj pripadnosti.²⁷

Kada je reč o političkoj sceni, njen uticaj na stvaranje negativne atmosfere i ulivanje mržnje takođe je često prisutan. U vreme krize u svim oblastima, često se konstruišu različiti događaji ili se „iskrivljava stvarnost“ u cilju skretanja pažnje sa negativnih i loših poteza i događaja, ili čak pridobijanja političke podrške od strane određene društvene grupe ili jednog dela biračkog tela. U takvim uslovima oni dobijaju pažnju medija i javnosti, pri čemu se posledice takvih postupanja ni ne naslućuju.

Sumirajući rezultate ovog dela upitnika može se izvesti nekoliko zaključaka. Pre svega treba napomenuti da se u analizi gotovo svih pitanja drugog dela u najvećoj meri ističu tri oblika diskriminacije koji prednjače u odnosu na sve ostale (str. 35). Teorijski gledano, diskriminacija na osnovu *nacionalne/etničke pripadnosti* je u velikoj meri u uzajamnoj vezi sa diskriminacijom na osnovu *jezika ili naglasaka* kojim neko govori. Ukoliko se kao odrednice nacionalnosti uzimaju jezik, kultura, istorija, tradicija, običaji i verovanja jednog naroda/zajednice, onda u kontekstu ovog istraživanja u velikoj meri možemo reći da jezik čini jednu od glavnih diferencijalnih karakteristika nacionalnih zajednica, odnosno kriterijum na osnovu kojeg se neko određuje kao pripadnik određene nacionalne zajednice. Na osnovu ovih zapažanja postavlja se sledeće pitanje: kako prevazići jezičku barijeru, smanjiti distancu između pripadnika različitih nacionalnih zajednica i doprineti boljoj

²⁶ Institucija Pokrajinskog ombudsmana sprovela je 2010. godine istraživanje o manjinskim medijima u Vojvodini. Opširnije videti: Muškinja O. (2010). *Manjinski mediji u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski ombudsman. Elektronska verzija dostupna na: http://www.ombudsmanapv.org/apvomb/images/stories/dokumenti/istrazivanja_publicacije/manjinski_mediji_u_vojvodini.pdf. Pristupljeno 24. februara 2012. godine.

²⁷ Ovde se mora uzeti u obzir i činjenica da su manjinski mediji često najčitaniji mediji u sredinama u kojima većinsko stanovništvo čine pripadnici nacionalnih manjina. U tim mestima je često i izvor informacija sužen na gotovo jedan, ili maksimalno dva medija, što automatski ograničava mogućnost utvrđivanja objektivnosti i pouzdanosti prenete informacije. Istraživanja pokazuju da je u proseku određenu informaciju potrebno preneti tri do šest puta kako bi ljudi počeli da veruju u nju.

komunikaciji, upoznavanju i saradnji? Prvi korak bi mogla biti promena celokupnog koncepta učenja srpskog jezika kako nematernjeg u osnovnim i srednjim školama. Za učenike pripadnike nacionalnih manjina u Vojvodini učenje srpskog jezika bi trebalo koncipirati mnogo efikasnije i funkcionalnije. Iako ovi učenici uče srpski jezik u školama, u praksi se pokazuje da je znanje koje se tim putem prenosi retko upotrebljivo u svakodnevnoj komunikaciji. Takav način predavanja srpskog jezika ima dalekosežne posledice koje akteri u procesu obrazovanja i kreatori obrazovne politike u Srbiji često previđaju. Jedan broj učenika zbog nepoznavanja srpskog jezika svake godine odlazi u inostranstvo kako bi završio fakultet na svom maternjem jeziku, a oni učenici koji se upišu na fakultet u Srbiji zbog nepoznavanja jezika imaju veliki problem pri savladavanju gradiva, pa im je često jedini izbor napuštanje fakulteta. Kao primer mogu se navesti učenici mađarske nacionalne manjine koji odlaze u Republiku Mađarsku (važan faktor čini i blizina matične zemlje) kako bi nastavili školovanje na nekoj visokoškolskoj ustanovi u toj zemlji. Pored toga što zemlju među tim učenicima napuštaju i oni uspešni, nakon završenog fakulteta u inostranstvu veoma mali broj njih uspeva da u inostranstvu nađe i zaposlenje u struci, a problem sa znanjem srpskog jezika ostaje nerešen. Ukoliko odluče da se vrate u Srbiju, proces nostrifikacije diplome i zaposlenja sa diplomom fakulteta druge države, uz nepoznavanje srpskog jezika predstavlja otežavajuće faktore prilikom pronalazjenja posla.

1. **Diskriminacija na nacionalnoj/etničkoj osnovi**
2. **Diskriminacija na osnovu jezika, naglaska**
3. **Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije**

Tri oblika diskriminacije koji prednjače u odgovorima ispitanika

Poznavanje dominantnog jezika sredine (u slučajevima kada to nije srpski) od strane učenika srpske nacionalnosti je takođe veoma loše. Kada bi se u školama učio i dominantni jezik sredine, pretpostavka je da bi se distanca između pripadnika nacionalnih zajednica smanjila i to bio dobar početni korak ka upoznavanju, a nakon toga i ka saradnji i kvalitetnom suživotu. U vremenu u kojem se srbijansko društvo nalazi, a koje karakteriše odsustvo društveno prihvatljivih vrednosti, utvrđenih i poželjnih obrazaca ponašanja, društvena anomija i sveopšta socijalna i ekonomska kriza, jačanje desničarskih i neonacističkih

ideja, od suštinskog je značaja jasna i utvrđena strategija smanjivanja distance i napetosti između pripadnika različitih društvenih grupa.²⁸

O trećem najprisutnijem obliku, diskriminaciji na osnovu *seksualne orijentacije* više se govori u kontekstu opažanja ovakve diskriminacije u Republici Srbiji, kao i kroz stavove ispitanika o iskazivanju diskriminatornih stavova prema određenim društvenim grupama nego u kontekstu lično doživljene diskriminacije. Može se uočiti da je prisustvo ovog oblika diskriminacije (LGBT populacije) određeno putem nekoliko faktora: **održavanjem tzv. Parade ponosa i prikazivanjem ličnih sudbina LGBT osoba u medijskom izveštavanju**. Održavanje tzv. Parade ponosa 2010. godine u oblasti zaštite prava seksualnih manjina doživljeno je kao istinski test zrelosti društva i moći države da obezbedi Ustavom zagarantovana prava. Sa jedne strane, održavanje skupa naišlo je na javno odobravanje i podršku međunarodnih organizacija, ambasadora i jednog dela političkog vrha zemlje, dok je sa druge strane naišlo na ogromnu dozu vandalizma, agresije, nasilja, netrpeljivosti i drugih destruktivnih pojava.²⁹ Teme koje su bile u vezi sa ovim događajima „izbacile“ su u prvi plan prava seksualnih manjina, ali i istinsku (ne)zrelost društva i (ne)moć države. Čini se, međutim, da se o ovim stvarima u javnosti govori gotovo isključivo neposredno pre, odnosno neposredno posle održavanja tzv. Parade ponosa, ili u slučajevima kršenja ljudskih prava LGBT osoba predstavljajući ih kroz njihove lične sudbine. Tzv. Parada ponosa koja je trebalo da bude održana 2011. godine takođe je privukla ogromnu pažnju javnosti zbog zaštite ljudskih prava LGBT populacije. Međutim, za razliku od 2010. godine, ona 2011. nije održana jer država nije bila u mogućnosti da garantuje bezbednost učesnicima, kao ni održavanje javnog reda i mira na ulicama Beograda.³⁰ Različite diskusije o ljudskim pravima seksualnih manjina, bezbednosnim uslovima, uzrocima i

²⁸ Bilo da se ta napetost javlja zbog nacionalne, verske, rasne, polne ili druge netrpeljivosti.

²⁹ Pre, za vreme i nakon održavanja tzv. Parade ponosa povređeno je više od 140 osoba u neredima koje je izazvalo oko 6.000 ljudi, mahom pripadnika različitih navijačkih i desničarskih grupa, koji su napadali policiju koja je štitila učesnike. Privedeno je 207 osoba, 100 je zadržano u pritvoru zbog nasilničkog ponašanja i krađa. Pričinjena je i ozbiljna materijalna šteta, 11 policijskih vozila je uništeno ili oštećeno, paljeni su kontejneri i automobili. Sve strane ambasade bile su pod pojačanom zaštitom, a sedišta političkih stranaka, sedište Radio-televizije Srbije i Narodna Skupština Srbije takođe su bile mete napada. Internet izvor:

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?vyyv=2010&mm=10&dd=10&nav_id=464314. Pristupljeno: 27. Februara 2012. g.

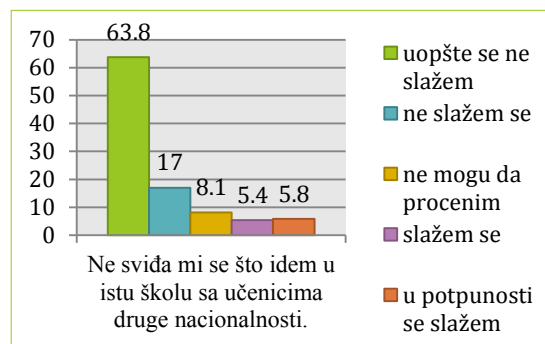
³⁰ Potpredsednik Vlade Republike Srbije i ministar za unutrašnje poslove povodom otkazivanja tzv. Parade ponosa izjavio je „...osim bejzbol palica, lanaca, petardi, kesa i kondoma sa farbom, eksploziva u plastičnim kutijama od vitamina, planirali su (ekstremisti, prim. aut.) i otmicu autobusa Gradskog saobraćajnog preduzeća kojim bi došli praktično do učesnika Parade ponosa. Zatim, planirali su podmetanje požara na obodima Beograda, na području Avale i sličnim lokacijama“. Tom prilikom ministar Ivica Dačić je istakao da je skup otkazan iz bezbednosnih, a ne političkih razloga.

posledicama održavanja skupa, pretnjama desničarskih organizacija, određenih političara i predstavnika crkve doprinele su stalnom prisustvu ove teme u javnosti i stvaranju homofobične atmosfere u kojoj se po svaku cenu pokušavaju kršiti i osporiti prava seksualnih manjina u Srbiji.

Treći deo istraživanja čini analiza petostepene Likertove skale³¹ od 35 tvrdnji kojima su mereni stavovi srednjoškolaca o različitim aspektima diskriminacije, sa akcentom na diskriminaciji po nacionalnoj/etničkoj osnovi. U nastavku ovog dela izveštaja prikazani su rezultati analize ovih stavova kao i njihovo tumačenje.

Analiza prvog stava „*Ne sviđa mi se što idem u istu školu sa učenicima druge nacionalnosti*“ pokazuje da se **velika većina ispitanika - 384 ispitanika (80.8%) sa njim ne slaže**, odnosno da nema ništa protiv toga da pohađa istu školu sa učenicima druge nacionalnosti. Kod ovog stava pojavio se veoma mali broj ispitanika koji nisu mogli da procene svoj stav o ovom pitanju, **dok je broj onih koji se sa ovakvim stavom slažu veoma mali - 54 (11.2%)**. Važno napomenuti da kada se radi o strukturi odgovora na ovo pitanje prema nacionalnoj pripadnosti ispitanika, pokazalo da je *od 54 ispitanika koji se u različitoj meri slažu sa ovom tvrdnjom njih 47 (87%) srpske nacionalnosti*.³²

Grafikon 12. Prikaz rezultata stava o nacionalno mešovitim školama

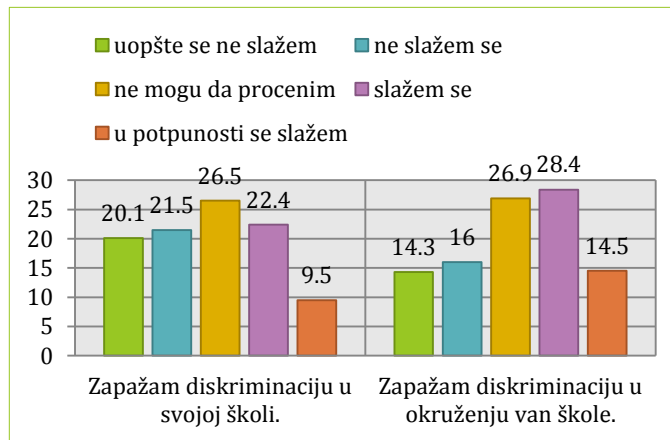
Drugi stav „*Zapažam diskriminaciju u svojoj školi*“ odnosio se na procenu prisustva diskriminacije u školi koju ispitanici pohađaju. Postavljanje ovog pitanja u formi stava u trećem delu upitnika činilo je svojevrsno kontrolno pitanje za utvrđivanje

³¹ Kronbahov stepen pouzdanosti za skalu iznosio je $\alpha=0.734$

³² Kako u ovom stavu, tako i u svim narednim stavovima, podaci o strukturi odgovora prema nacionalnoj pripadnosti ispitanika se odnose na broj pripadnika unutar određene nacionalne zajednice, a ne na ukupan broj ispitanika u uzorku.

pouzdanosti rezultata, jer ono čini veoma važan deo istraživanja. **Utvrđena je podudarnost kod pitanja o zapažanju diskriminacije u školi sa istim pitanjem u drugom delu upitnika – 146 (31.9%) zapaža diskriminaciju u školi, 201 (41.6%) ispitanik diskriminaciju ne zapaža, a 128 (26.5%) tvrdi da tako nešto ne može da proceni.**

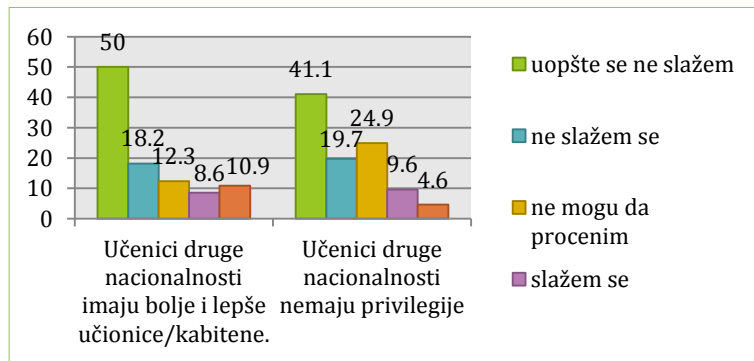
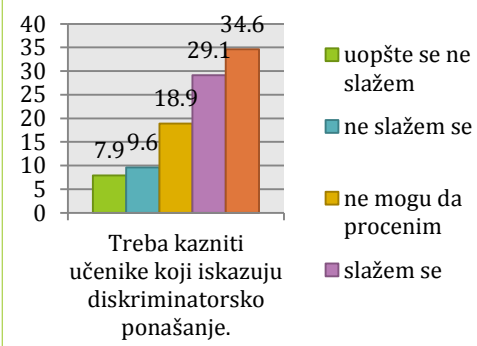
Treći stav „Zapažam diskriminaciju u okruženju van škole“ se takođe odnosio na procenu prisustva diskriminacije, ali se odnosio na nivo društvene sredine ispitanika – na zapažanje diskriminacije u okruženju van škole. Ovim putem dobijeni su interesantni podaci koji su suprotni podacima u prethodnom stavu – **204 (42.9%) ispitanika zapaža diskriminaciju u okruženju van škole, dok njih 84 (30.3%) diskriminaciju ne zapaža, a 128 ispitanika (26.9%) ne može da proceni njeno prisustvo.** U školi se učenici uglavnom kreću unutar svojih (nacionalno određenih) relativno malih grupa, govore svojim maternjim jezikom i manje su šanse da će zbog svoje nacionalne pripadnosti ili jezika kojim govore biti na neki način diskriminirani, što im uliva određenu sigurnost.³³ Ne sme se izgubiti iz vida činjenica da je utvrđeno da ispitanici u velikoj meri uočavaju prisustvo nekih oblika diskriminacije koji mogu biti jači i prisutniji van škole, kao i da su naredni stavovi pokazali da se učenici ne osećaju diskriminirani kako od strane svojih vršnjaka, tako ni od strane svojih nastavnika.

Grafikon 13. Prikaz rezultata stavova o diskriminaciji u i van škole

³³ Ovom konstatacijom ne gubi se iz vida činjenica da je vršnjačko nasilje u školama veoma prisutno i da se ono neretko manifestuje kao posledica nekog oblika diskriminacije. Škole se ne mogu posmatrati kao oaze mira, sigurnosti i bezbednosti unutar haotičnosti društva i odsustva društveno poželjnih i prihvatljivih vrednosti, normi i strogo definisanih obrazaca ponašanja. Sva društvena zbivanja nesumnjivo se prenose na školsku sredinu sa kojom se i prelamaju – pitanje je samo koliko se mladi u takvoj sredini osećaju sigurno, bezbedno i zaštićeno, odnosno koliko je školska sredina u mogućnosti da iste uslovi pruži.

Veoma važan stav u analizi odnosio se na odnos prema osobama koje iskazuju diskriminatorske stavove, odnosno stav o potrebi sankcionisanja učenika koji iskazuju diskriminatorske stavove. **Većina ispitanika smatra da je potrebno sankcionisati učenike koji ovakve stavove iskazuju – 300 ispitanika (63.7%). Protiv sankcionisanja izjasnila su se 82 ispitanika (17.5%).**³⁴ Ovakav rezultat u kojem većina učenika pokazuje da nije prihvatljivo iskazivati diskriminatorske stave, odnosno diskriminirati pojedince ili određene grupe je izuzetno važan. Na ovaj način, ispitanici pokazuju da vrednosti tolerancije, poštovanja, saradnje i upoznavanja različitosti imaju dominantno mesto u njihovim stavovima u odnosu na neke društveno nepoželjne i neprihvatljive pojave.³⁵ Ipak, nešto manje od petine ispitanika ne misli tako (grafikon 14), te je

Grafikon 15. Prikaz rezultata stavova o privilegijama

u praksi **Grafikon 14. Prikaz rezultata stava o potrebi sankcionisanja učenika** potrebno aktivno i efikasno raditi na tome kako bi se broj osoba koje opravdaju diskriminatorske stave sveo na najmanju moguću meru.³⁶

Da bi se bliže upoznala atmosfera međunacionalnih odnosa unutar škole, ispitivan je stav „Učenici druge nacionalnosti imaju bolje i lepše učionice/kabine“ (grafikon 15). **Većina ispitanika – 326 (68.2%) smatra da učenici druge nacionalnosti nemaju bolje**

³⁴ Skoro petina ispitanika, njih 89 (18.9%) ne može da proceni da li je potrebno sankcionisati učenike koji iskazuju diskriminatorske stavove.

³⁵ Često se u razmišljanjima javljaju stavovi da osobe koje iskazuju takve stavove ne treba kažnjavati, već ih ignorisati i na taj način naterati da sami uče da takvo ponašanje u njihovoj sredini nije prihvatljivo.

³⁶ Zanimljivo je da ukršteni podaci pokazuju i da oni ispitanici koji su naveli da imaju predrasude smatraju da treba kazniti učenike koji ispoljavaju diskriminatorske stavove.

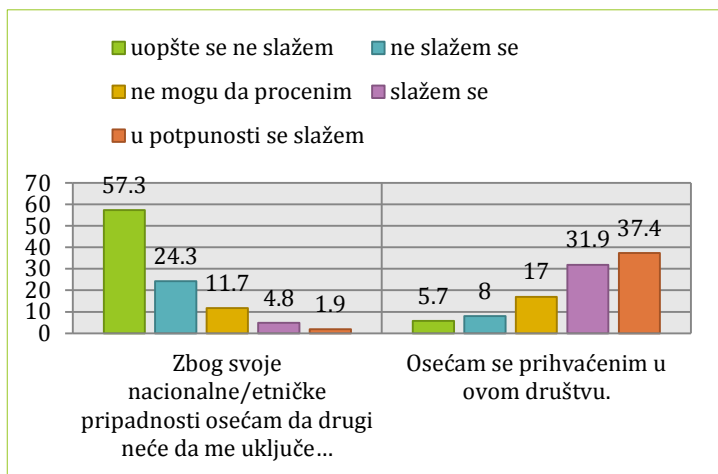
i lepše učionice/kabinete, dok je broj onih koji se sa ovom tvrdnjom slažu nešto manji od petine ukupnog broja ispitanika - 93 (19.5%). Odgovori na ovo pitanje su se mogli u određenoj meri pretpostaviti, s obzirom na činjenicu da svi učenici bez obzira na nacionalnost imaju relativno jednake uslove. Neizvestan je jedino mogao biti podatak da li prema subjektivnom mišljenju ispitanika zbog nacionalne pripadnosti ispitanika postoji razlika u kvalitetu učionica/kabineta. Posmatrajući rezultate u kontekstu nacionalne pripadnosti ispitanika, *sa postojanjem razlike u kvalitetu učionica/kabineta u najvećem broju slažu se ispitanici srpske – 64 (26.7%) i slovačke nacionalnosti - 16 (22.5%).*

Stav „*Učenici druge nacionalnosti nemaju privilegije*“ doneo je interesantne podatke. **Više od polovine ispitanika - 296 (60.8%) ističe da postoji privilegovanost učenika druge nacionalnosti, dok 68 ispitanika (14.2%) ističe suprotno** (grafikon 15). Dublje ispitivanje oblika privilegija koje učenici druge nacionalnosti imaju nije bilo predmet ovog istraživanja, ali sami odgovori na ovo pitanje pokazuju da među ispitanicima u značajnoj meri postoji osećaj privilegovanosti učenika druge nacionalnosti. U proporciji odgovora prema nacionalnoj pripadnosti ispitanika značajne razlike nisu utvrđene.

Kada je reč o stanju u pogledu diskriminacije u školi, pretpostavljalo se da će učenici u većoj meri biti zadovoljni ovakvim stanjem, s obzirom na to da diskriminaciju u školi zapaža nešto manje od trećine ispitanika. Takva pretpostavka pokazala se kao tačna – **naime, 158 ispitanika (34%) nije zadovoljno stanjem u školi u pogledu diskriminacije, dok 194 ispitanika (41.8%) ističe da je takvim stanjem u školi zadovoljno.** *Zanimljivo je da čak 98 ispitanika (42%) srpske nacionalnosti (koji pohađaju nacionalno mešovite škole) nije zadovoljno stanjem u školi u pogledu diskriminacije, što ovu nacionalnu zajednicu ujedno i izdvaja na ubedljivo prvo mesto kada se radi o ovom stavu.*

Veoma važan stav o pripadnosti određenoj grupi takođe je uključivao dimenziju nacionalne/etničke pripadnosti i uključenost/isključenost u određenoj grupi. **Rezultati pokazuju da velika većina ispitanika tvrdi da im nacionalne/etnička pripadnost ne predstavlja prepreku u uključivanju u različite aktivnosti - 390 ispitanika (81.6%).** Još jedna važna komponenta socijalnog kontakta

ispitanika odnosila se na stav o prihvaćenosti u društvu. U ovom slučaju tvrdnja nije stavljena u nacionalni/etnički kontekst, a pokazalo se da se **većina ispitanika oseća prihvaćenim u društvu - 330 ispitanika (69.3%),** dok je broj onih koji se ne osećaju prihvaćenim u društvu veoma mali - 65 ispitanika (13.7%). Grafički prikaz ova dva stava prikazan je grafikonom 16.

Grafikon 16. Pregled rezultata stavova o socijalnoj uključenosti/isključenosti

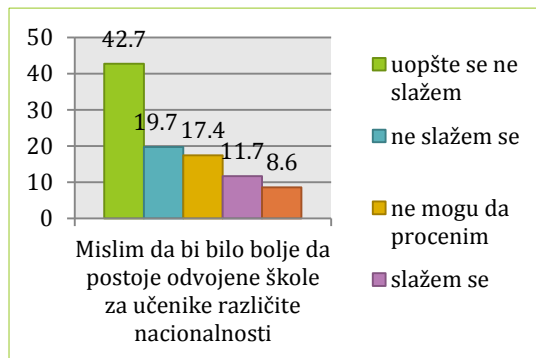
osećaju neprijatno u opisanoj situaciji je veoma mali - svega 58 ispitanika (12.3%). Ovo govori u prilog činjenici da među ispitanicima ne postoji osećaj neprihvaćenosti, isključenosti ili sličnih pojava po bilo kom osnovu.

Stavovi koji ne pokazuju stvaranje socijalne distance, isključivanja, izolacije i odbacivanja iz društvenog života zbog nacionalne/etničke pripadnosti pokazuju da socijalni kontakti nisu opterećeni nacionalnom pripadnošću. Međutim u narednim stavovima pokazalo se da su kontakti između pripadnika različitih nacionalnih zajednica veoma slabog intenziteta.

Sa stavom „Ispoljavam agresivno ponašanje prema učenicima druge nacionalnosti“ ne slaže se velika većina ispitanika - čak 342 ispitanika (78.3%) ne ispoljava agresivno ponašanje. Kada je reč o ispitanicima koji ispoljavaju ovakvo ponašanje, njihov broj je relativno mali – 41 ispitanik (8.4%).

Kada je reč o strukturi odgovora prema tipu škole (mešovita ili nemešovita), nacionalnoj pripadnosti ili materijalnom položaju porodice, pokazalo se da je proporcija odgovora gotovo jednaka.

Ono što je karakteristično za uzorak ispitanika ovog istraživanja, jeste činjenica da gotovo 90% ispitanika pohađa nacionalno mešovite škole, te je utoliko veći značaj ispitivanja stavova u kontekstu socijalnih kontakata i odnosa sa aspekta nacionalne/etničke pripadnosti. Situacija u praksi, kada se radi o mešovitim školama, najčešće je dvojake prirode: sa jedne strane, škola može biti dobar temelj stvaranja uslova za upoznavanje različitosti, za saradnju sa drugačijima od sebe, osnova za međusobnu toleranciju i poštovanje, što ujedno i čini deo procesa socijalizacije, obrazovanja i vaspitanja u čemu škola ima veliki značaj. Sa druge strane, mešovite škole često mogu biti „produžena ruka“ društvene segregacije pripadnika različitih nacionalnih zajednica, jer se odvojenost koja postoji na nivou društva može manifestovati i u samoj školi. Na taj način, nacionalna/etnička pripadnost može biti glavni kriterijum razlikovanja i odvajanja u samoj školi, te se stvaraju uslovi da se poželjne vrednosti, tolerancija, saradnja i upoznavanje pretvore u nešto sasvim suprotno. O ovakvim primerima možemo govoriti i na prostoru Vojvodine. Naime, u mešovitim školama se često dešava da nastavne predmete koji bi se mogli održavati i u nacionalno mešovitim odeljenjima pohađaju učenici isključivo jedne nacionalnosti.³⁷ Zbog toga je putem stava „Mislim da bi bilo bolje da postoje odvojene škole za učenike različite nacionalnosti

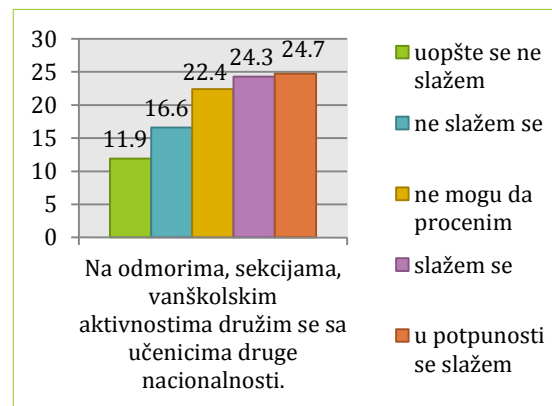
Grafikon 17. Prikaz rezultata stava o nacionalno odvojenim školama

³⁷ Neretko se dešava da se čak i predmet *fizičko vaspitanje* (gde jezik kao sredstvo komunikacije nema presudni značaj) predaje samo jednom odeljenju (u kontekstu jezika na kojem se nastave odvija), umesto da se na taj način, kroz igru, sport i slične aktivnosti doprinese međusobnom upoznavanju i druženju.

učenike različite nacionalnosti“ od ispitanika zatraženo njihovo mišljenje o nacionalno odvojenim školama. **Njih 298 (62.4%) ne misli da bi bilo bolje da postoje odvojene škole za učenike različite nacionalnosti, dok 97 ispitanika (20.3%) smatra da bi tako nešto ipak bilo bolje.** Iako se većina ispitanika uglavnom ne slaže sa ovom tvrdnjom, zabrinjava podatak da čak petina ispitanika podržava postojanje nacionalno homogenih škola. *Kada je u pitanju struktura odgovora prema nacionalnoj pripadnosti ispitanika, u najvećem broju slaganje sa ovom tvrdnjom ističu ispitanici srpske (28.6%) i mađarske (26.4%) nacionalnosti.*

Međunacionalni odnosi ispitivani su i kroz prizmu društvene klime i ličnog odnosa sa osobama drugačije nacionalnosti. Tako se pokazalo, da škola ipak nije u punoj meri pogodna klima za pozitivne aspekte međunacionalne saradnje. Sa stavom „*Na odmorima, sekcijama i vanškolskim aktivnostima družim se sa učenicima druge nacionalnosti*“ **se ne slaže čak 136 ispitanika (28.5%),** dok se sa ovim stavom **slaže 236 ispitanika (49%).** *Kada je reč o strukturi odgovora prema nacionalnoj pripadnosti ispitanika, pokazalo se da u najvećem broju neslaganje sa ovom tvrdnjom ističu ispitanici srpske nacionalnosti (90 ispitanika – 37.8%), a zatim i ispitanici mađarske (15 ispitanika – 20.8%) i slovačke (14 ispitanika – 20%) nacionalnosti.*

Ovom zaključku ide u prilog još jedna tvrdnja koja se odnosila na ispitivanje međunacionalnih odnosa unutar same škole, a bila je usmerena na stav „*Pripadnici iste nacionalnosti se unutar škole izdvajaju, grupišu i*

Grafikon 18. Prikaz rezultata stava o socijalnim kontaktima

Pored toga i institut *školskog parlamenta* se samo u malom broju škola koristi u ove svrhe. Pokrajinski ombudsman je u 2011. godini ustanovio da je u nacionalno mešovitoj opštini Temerin, u formalno-pravno mešovitoj osnovnoj školi, još 1994. godine zbog problema sa manjkom prostora došlo do izmeštanja učenika mađarske nacionalnosti (od prvog do osmog razreda, tzv. vertikalna) u nacionalno homogenu školu. Na taj način nastale su dve nacionalno homogene, nemešovite škole, iako takvo stanje nije bilo usklađeno sa relevantnim pravnim aktima. Taj postupak imao je nesumnjivo velike posledice, kako u pogledu socijalne distance pripadnika srpske i mađarske nacionalne zajednice, tako i u stvaranju pogodnih uslova za manipulaciju i zloupotrebu učenika u incidentima koji su se kasnije događali.

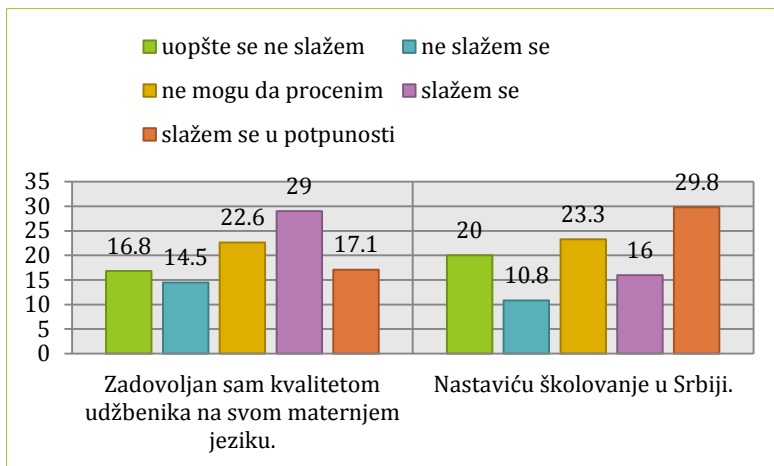
izoluju“. Pretpostavka je da određena privrženost svojoj grupi prema nacionalnoj pripadnosti u školama postoji, te da se učenici na taj način sa grupom i identifikuju. Dobijeni podaci pokazuju da se **sa ovim stavom nisu složila 233 ispitanika (48.6%), dok se sa njim složilo 132 ispitanika (39.2%)**. Prethodna dva stava mogu biti dobri pokazatelji toga da na ovom polju ima mnogo prostora za delovanje, čime bi se mnoge negativne stvari mogle preduprediti. Dobrovoljno izdvajanje i održavanje socijalnih kontakata sa svojom užom grupom koja se bazira na nacionalnoj pripadnosti u kombinaciji sa školskim ambijentom, atmosferom i konceptom održavanja nastave ne doprinosi očekivanim pojavama na polju međusobnog upoznavanja.

Pitanje prijateljstva između pripadnika različitih nacionalnih zajednica je takođe veoma važan segment ovog istraživanja. Društveni odnosi koji obuhvataju polje privatnog života najbolje mogu pokazati da li su međunacionalni odnosi opterećeni negativnim uticajima ili faktorima diskriminacije. Tako su na tvrdnju „*Prijatelje biram na osnovu nacionalne pripadnosti*“ ispitanici u velikoj većini, **njih čak 367 (77.8%), istakli da se sa njom ne slažu**, dok se sa druge strane **sa ovom tvrdnjom slaže samo 41 ispitanik (8.7%)**.³⁸

Kada je reč o stavu „Sa vršnjacima ogovaram osobe druge nacionalnosti“ čak 331 ispitanik (70.1%) se sa ovom tvrdnjom ne slaže, dok je broj onih koji se sa njom slažu veoma mali – 69 ispitanika (14.6%).

Diskriminisanost na nacionalnoj osnovi je istraživana i putem tvrdnje „*Često se osećam diskriminisano zbog svoje nacionalne pripadnosti*“. Ovaj podatak trebao je da pokaže da li se i koliko ispitanici osećaju diskriminisano na nacionalnoj/etničkoj osnovi, što bi u sveukupnoj analizi moglo da posluži kao dobar pokazatelj koliko je nacionalno/etnički zasnovana diskriminacija prisutna među srednjoškolcima. Rezultati pokazuju da se **velika većina ispitanika sa ovom tvrdnjom ne slaže, odnosno da se ne oseća diskriminisano zbog nacionalne/etničke pripadnosti – 348 ispitanika (73%)**. Sa druge strane, **veoma mali broj ispitanika se oseća diskriminisano – tek 46 ispitanika (9.6%)**. Ovi rezultati nesumnjivo ukazuju na to da je prisutnost nacionalne/etničke diskriminacije među srednjoškolcima na veoma niskom nivou, da se ona retko manifestuje u postupcima učenika koji bi bili usmereni direktno ka učenicima druge nacionalnosti (fizički, psihički i sl.) i da se

³⁸ Važno je navesti i da 391 ispitanik (81.8%) ističe da ima prijatelje druge nacionalnosti, 75 ih navodi da nema prijatelje druge nacionalnosti (15.7%), dok 12 ispitanika (2.5%) ističe da nema prijatelje druge nacionalnosti i **niti želi da ih ima**.

Grafikon 19. Prikaz rezultata stavova u oblasti obrazovanja

Analiza odgovora pokazuje da je **216 ispitanika (46.1%) zadovoljno kvalitetom udžbenika koje koristi**. Ipak, zabrinjava činjenica da gotovo trećina ispitanika, **148 (31.3%) nije zadovoljna kvalitetom udžbenika na svom maternjem jeziku**. Kada je reč o strukturi odgovora prema nacionalnoj pripadnosti ispitanika, pokazalo se da **29 (40.1%) ispitanika mađarske nacionalne zajednice nije zadovoljno kvalitetom svojih udžbenika, ali u nešto manjem broju nisu zadovoljni ni učenici rusinske, hrvatske i rumunske nacionalnosti**.

nacionalno/etničko razlikovanje ne manifestuje u negativnom kontekstu. Ona se ispoljava isključivo u oblasti društvenog života ispitanika, gde je ona najopipljivija, ali i tu u granicama prihvatljivog.

Nekoliko stavova u skali se odnosilo na eventualno postojanje diskriminacije prema nacionalnoj/etničkoj osnovi u **oblasti obrazovanja**. U praksi se pokazalo da su određeni udžbenici, pre svega udžbenici na jezicima nacionalnih manjina, lošijeg kvaliteta i da predstavljaju otežavajuću okolnost pri savladanju gradiva usled neadekvatnog i nerazumljivog prevoda. Problem predstavlja i činjenica da se sadržina udžbenika iz određenih predmeta duži vremenski period nije menjala, te da je terminologija prevaziđena, nerazumljiva i neupotrebljiva.³⁹

- 348 ispitanika (73.9%) se ne slaže sa tvrdnjom da ne bi volelo da studira sa osobama druge nacionalnosti.
- Sa tom tvrdnjom slaže se tek 49 ispitanika (10.4%).

³⁹ Jedan od takvih udžbenika je udžbenik za sociologiju na mađarskom jeziku za gimnazije i stručne škole. Terminologija koja se u udžbeniku koristi nije sociološka i predstavlja problem kada se sadržina gradiva prenosi učenicima. Jedan deo materije je osavremenjen, ali su mnoge savremene teme ostale nepokrivene, dok se zastarela materija još uvek nalazi u udžbeniku.

Još jedan stav odnosio se na oblast obrazovanja – tačnije, odnosio se na perspektivu daljeg obrazovanja ispitanika u Srbiji. Već je na nekoliko mesta apostrofirana perspektiva obrazovanja, posebno pripadnika manjinskih nacionalnih zajednica u Vojvodini, a ovim putem analiziran je stav o tome da li će *ispitanici u budućnosti nastaviti školovanje u Republici Srbiji*. Prema dobijenim rezultatima od 480 ispitanika koliko ih se izjasnilo o ovom stavu, **njih 220 (45.8%) tvrdi da će školovanje nastaviti u Srbiji**. Međutim, ono što predstavlja poraznu činjenicu jeste podatak da **148 ispitanika (30.8%) tvrdi suprotno, odnosno da školovanje neće nastaviti u Srbiji**. Da ne može da proceni svoj stav po ovom pitanju istaklo je 112 ispitanika (23.3%). *Praktično svaki treći ispitanik školovanje ne želi, odnosno neće nastaviti u Srbiji, a u slučaju nekih nacionalnih zajednica svaki drugi ispitanik neće nastaviti školovanje u Srbiji*.

Uzroci koji se nalaze iza ovakve odluke su veoma složeni. Opšte poznata je činjenica da je Republika Srbija prema odlivu visokoobrazovanih ljudi i stručnjaka iz različitih oblasti među vodećim zemljama u svetu.⁴⁰ Primarni razlog ove pojave jeste veoma loša socioekonomska situacija u zemlji, koja se godinama pogoršava i tako mladim ljudima ne uliva dovoljno optimizma da ostanu u zemlji. Sa druge strane, u kontekstu ovog istraživanja, ne sme se zanemariti činjenica o kojoj je već bilo reči, a to je problem nepoznavanja jezika i odsustva samopouzdanja da se sa stečenim znanjem jezika nastavi školovanje u Srbiji. Zemlje „matrice“ pripadnika manjinskih nacionalnih zajednica u Vojvodini nude različite pogodnosti i bolje uslove za studente, te oni mahom odlaze u iste kako bi nastavili školovanje i izborili se za bolju budućnost. Međutim, neretko se takvi potezi pokažu kao pogrešni, jer nakon povratka u zemlju zbog nedovoljnog poznavanja srpskog jezika otežavaju sebi pokretljivost na društvenoj lestvici ka višem i boljem društvenom položaju. **Rezultati upravo pokazuju da od 95 (20.1%) ispitanika koji se ne služe svakodnevno srpskim jezikom nešto više od polovine (52 - 54.7%) školovanje neće nastaviti u Srbiji**. *Kada je reč o odgovorima prema nacionalnoj strukturi ispitanika, 39 ispitanika (55.7%) slovačke, 21 ispitanik (55.3%) rumunske i 24 ispitanika (33.3%) mađarske nacionalnosti ističe da školovanje neće nastaviti u Republici Srbiji*.

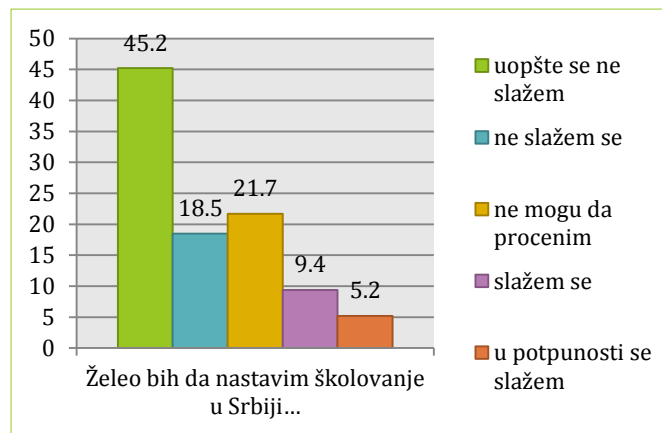
Da li zbog nacionalne/etničke pripadnosti ispitanika postoji strah da bi ukoliko nastave školovanje u Srbiji bili u lošijem položaju od drugih studenata ispitivano je putem tvrdnje „*Želeo bih da nastavim školovanje u Srbiji, ali se plašim da ću zbog svoje nacionalne/etničke pripadnosti biti u lošijem položaju od drugih studenata*“. **Rezultati su pokazali da većina ispitanika,**

⁴⁰ Srbija je po broju visokoobrazovanih ljudi na evropskom začelju, ali je istovremeno među liderima u svetu po „odlivu mozgova“. Odlaskom naučnika, istraživača, inženjera, lekara i drugih mladih i visokokvalifikovanih zemlja je na ogromnom gubitku – država ih slabo motiviše da se vrate u zemlju, a oni koji su još uvek u njoj teško uspeva da ih zadrži. Među glavnim razlozima ističu se ekonomska nesigurnost i rekordna nezaposlenost.

čak 306 (63.8%) ne smatra da bi ga nacionalna/etnička pripadnost mogla staviti u nepovoljniji položaj, a suprotno misli 70 ispitanika (14.6%). Sumirajući rezultate na ovo pitanje, slobodno se može zaključiti da ispitanici nemaju strah od toga da bi im nacionalnost mogla biti prepreka studiranju u Republici Srbiji, iako veliku većinu predmeta na višim i visokim školama nisu u mogućnosti da slušaju i polažu na svom maternjem jeziku (grafikon 20).

Dublja analiza oblasti obrazovanja odnosila se na mogućnosti studiranja i procene stepena zadovoljstva postojećim uslovima za studiranje. Ovi rezultati trebalo je da pokažu da li su eventualno nezadovoljavajući uslovi za studiranje pripadnika nacionalnih/etničkih manjina mogući faktori zbog kojih učenici školovanje ne žele da nastave u Srbiji. **199 ispitanika (42.2%) tvrdi da su postojeće mogućnosti za studiranje zadovoljavajuće, dok se 126 ispitanika (26.7%) izjašnjava suprotno.** Posmatrajući strukturu odgovora u kontekstu nacionalne pripadnosti ispitanika, pokazalo se da su uslovima za studiranje najnezadovoljniji ispitanici mađarske nacionalnosti - njih 25 (35%).

Važan faktor u procesu visokoškolskog obrazovanja, posebno za pripadnike manjinskih nacionalnih zajednica, čini jezik kao glavno sredstvo komunikacije. Rezultati analize stava „*Moje znanje srpskog jezika mi omogućava nastavak školovanja u Srbiji*“ pokazali su da većina ispitanika - 326 (68.2%) smatra da im poznavanje srpskog jezika omogućava dalje školovanje u Srbiji, dok 88 ispitanika (18.4%) smatra suprotno. Ove rezultate međutim treba pažljivo promatrati zbog činjenice da većina ispitanika u svakodnevnoj komunikaciji koristi isključivo svoj maternji jezik, te se stoga postavlja pitanje koliko je zapravo kvalitetno njihovo znanje srpskog jezika i da li su procene ispitanika u ovom slučaju dovoljno objektivne. *Kada je reč o strukturi odgovora prema nacionalnoj pripadnosti ispitanika, prirodno je da se u obzir moraju uzeti odgovori onih ispitanika*

Grafikon 20. Prikaz rezultata stavova o nastavku školovanja

koji nisu srpske nacionalnosti, te je tako analizom utvrđeno da ispitanici mađarske nacionalnosti u najvećem broju smatraju da im njihovo znanje srpskog jezika ne omogućava nastavak školovanja u Srbiji – 24 ispitanika (33.3%).

O metodici predavanja srpskog jezika (kao nematernjeg) u odeljenjima za nacionalne manjine, kao i opštem konceptu predavanja srpskog jezika kao nematernjeg jezika, bilo je već reči u prethodnim delovima izveštaja. Analiza odgovora ispitanika koja se odnosi na (ne)zadovoljstvo načinom predavanja srpskog jezika u školi pokazala je da je **nešto više od polovine ispitanika (273 – 58.1%) zadovoljno načinom predavanja**, dok je broj onih koji **nisu zadovoljni nešto veći od četvrtine ukupnog broja ispitanika (128 – 27.2%)**. Iako rezultati iz skale stavova pokazuju da se gotovo 70% ispitanika svakodnevno služi srpskim jezikom, uzevši u obzir rezultate o maternjem jeziku i jeziku u svakodnevnoj upotrebi sa početka ovog istraživanja diskutabilno je koliki je stvarni stepen poznavanja srpskog jezika i koliko ispitanici zaista koriste srpski jezik pored svog maternjeg. Postavlja se pitanje da li je takvo poznavanje dovoljno isključivo za osnovnu komunikaciju ili i za nešto mnogo više kao što je npr. polaganje ispita na fakultetu ili komunikacija na radnom mestu. *Zanimljivo je da se u strukturi odgovora prema nacionalnoj pripadnosti pokazalo da čak 44 ispitanika mađarske nacionalnosti – 61.8% (od 71 koliko ih je odgovorilo na pitanje) nije zadovoljno načinom predavanja srpskog jezika.*

- 340 ispitanika (71.9%) tvrdi da se ne stidi da govori srpskim jezikom, dok suprotno tvrdi 69 ispitanika (14.6%).
- Najveći broj onih koji se ne služe svakodnevno srpskim jezikom su ispitanici mađarske (30-42%) i rumunske nacionalnosti (17-36.7%).

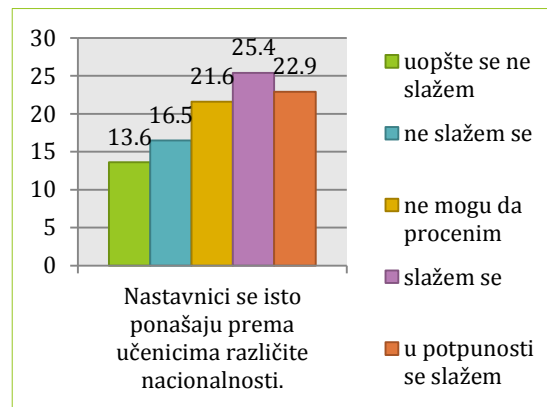
Ispitujući eventualno prisustvo straha od nemogućnosti pronalaska zaposlenja zbog nacionalne/etničke pripadnosti želela se, nakon perspektive obrazovanja, ispitati perspektiva zapošljavanja. **Pokazalo se da većina ispitanika nema strah da bi im nacionalna/etnička pripadnost mogla biti prepreka u pronalasku posla - 291 ispitanik (61%), dok jedna petina ispitanika tvrdi suprotno – kod njih postoji određena doza straha da bi nacionalna/etnička pripadnost**

zaista mogla biti problem pri traženju posla (95 ispitanika – 19.9%). *Struktura odgovora prema nacionalnoj pripadnosti pokazuje da najveći strah da bi nacionalna/etnička pripadnost mogla biti prepreka u pronalaženju posla imaju pripadnici mađarske nacionalnosti (27 ispitanika – 37.5%).*

Jedan deo stavova obuhvatio je i analizu odnosa ispitanika sa svojim nastavnicima u školi. Na taj način istraživano je da li od strane nastavnog kadra postoji diskriminacija po nacionalnoj/etničkoj pripadnosti i ukoliko postoji na koji način se ona manifestuje.

Ispitujući tako stav „Nastavnici se isto ponašaju prema učenicima različite nacionalnosti“, 228 ispitanika (48.3%) tvrdi da nastavnici ne prave razliku na nacionalnoj osnovi, međutim skoro trećina ispitanika tvrdi suprotno (142 – 30.1%). Razlozi zbog kojih ispitanici smatraju da se nastavnici drugačije ponašaju prema učenicima drugačije nacionalnosti nisu bili predmet ovog istraživanja, a njihovo utvrđivanje bi zahtevalo dublju analizu i širi pristup ovom problemu. Da li je zaista objektivna ovakva primedba ispitanika, da li je ovakvo ponašanje nastavnika posledica nejednakog pristupa učenicima zbog njihove nacionalne/etničke pripadnosti ili se radi o nekom drugom razlogu veoma je teško pretpostaviti. Činjenica je međutim, da su u praksi zabeleženi retki i izolovani slučajevi diskriminacije učenika prema nacionalnoj/etničkoj pripadnosti od strane nastavnika.⁴¹ Treba takođe napomenuti da u strukturi odgovora prema nacionalnoj pripadnosti ispitanika većih razlika u proporcionalnosti odgovora nema.

Problem jezika kao sredstva komunikacije u kontekstu nacionalne/etničke pripadnosti razmatran je na nekoliko mesta u ovom izveštaju. Na taj aspekt nadovezao se i stav „Nastavnici koji nisu iste nacionalnosti kao i ja, a znaju moj maternji jezik hoće da mi pomognu kada mi nešto nije jasno“. Nešto više od polovine ispitanika – 260 (55.1%) se slaže sa navedenom tvrdnjom, dok se skoro trećina ispitanika (84 – 27.8%) sa njom ne slaže.

Grafikon 21. Prikaz rezultata stavova o ponašanju nastavnika

⁴¹ 2011. godine Pokrajinski ombudsman uputio je preporuku povodom **diskriminirajućeg istupa** profesorke Srednje mašinske škole u Novom Sadu. Preporuka je dostupna na sajtu Pokrajinskog ombudsmana:

http://www.ombudsmanapv.org/apvomb/attachments/article/324/12102011_preporuka_NM.pdf. Pristupljeno: 27. marta 2012. godine.

Čak 301 ispitanik (63.9%) se ne slaže sa tvrdnjom „Nastavnici koji nisu iste nacionalnosti kao ja su stroži prema meni“, dok suprotno misli veoma mali broj ispitanika – 60 (12.8%). U strukturi odgovora prema nacionalnoj pripadnosti ispitanika nema značajne nejednakosti.

Ispitanici smatraju da **nastavnici ne onemogućavaju učestvovanje učenika drugih nacionalnosti u aktivnostima i priredbama škole - 305 ispitanika (63.8%), dok suprotno tvrdi izuzetno mali broj ispitanika – 47 (9.8%).** Kada je reč o stavu „Neki nastavnici češće pripisuju negativne karakteristike učenicima koji pripadaju drugim nacijama“ sa njim se **ne slaže većina ispitanika i ne zapaža takvu pojavu (292 – 61.5%), nasuprot veoma malom broju onih koji se sa njim slažu (54 – 11.4%).**

Analiza stava „Prilikom određenih predavanja neki nastavnici ne poštuju osećanja učenika pripadnika drugih nacija“ pokazala je da se **sa njom slaže samo 64 ispitanika (12.6%), dok suprotno misli 287 ispitanika (60.7%). Velika većina ispitanika se ne slaže sa stavom da zbog svoje etničke pripadnosti ne dobija ocene koje zaslužuje – čak 338 ispitanika (71.8%).** Sa ovim stavom slaže se veoma mali broj ispitanika – **njih 51 (10.8%).**

III ZAKLJUČAK

Sumiranje rezultata ovog istraživanja nametnulo je nekoliko segmenata koje je potrebno obrazložiti. Poslednjih nekoliko godina u javnosti je putem medija, ali i „zahvaljujući“ određenim političkim grupama, u društvu stvorena slika o tome da među srednjoškolcima postoji izražena nacionalna netrpeljivost, da učenici diskriminišu jedni druge na nacionalnoj osnovi, kao i da gotovo svi incidenti među njima imaju predznak *nacionalnog*. Jedan od motiva za sprovođenje ovog istraživanja bio je i da se njime dublje ispituju navedeni događaji i da se, ukoliko je to potrebno, predlože efikasna rešenja kako bi se distanca između učenika različite nacionalnosti smanjila.

Rezultati su nesumnjivo ukazali na to da *veliki broj učenika nije sklon iskazivanju diskriminatornih stavova, a još je manje sklon da prema tim stavovima postupa*. Većina učenika iskazuje veoma tolerantne, društveno prihvatljive vrednosti, sa jasnom percepcijom toga šta je društveno poželjno i prihvatljivo, a šta ne. Posebno treba naglasiti činjenicu da se *velika većina ispitanika ne oseća diskriminisano*, a u kontekstu hipoteze ovog istraživanja takođe se *ne oseća diskriminisano ni na nacionalnoj/etničkoj osnovi*. Rezultati iz ovog segmenta istraživanja dakle nisu potvrdila hipotezu istraživanja da velika većina ispitanika iskazuje diskriminatorne stavove i da se oseća diskriminisano po nacionalnoj/etničkoj osnovi.

Druga hipoteza istraživanja, koja se zasnivala na postojanju značajne razlike u stavovima ispitanika različite nacionalne pripadnosti takođe se nije pokazala kao tačna. Naime, o većini pitanja ispitanici su imali slična mišljenja, a o stavovima su se slično izjašnjavali. *Može se zaključiti da, bez obzira na nacionalnu pripadnost učenika, razlike u većini stavova nema.*

1. **IZRAŽENA SOCIJALNA DISTANCA IZMEĐU UČENIKA RAZLIČITE NACIONALNE/ETNIČKE PRIPADNOSTI**
2. **NEPOZNAVANJE JEZIKA (SLUŽBENOG I/ILI DOMINANTNOG JEZIKA SREDINE)**

Ključni problemi identifikovani istraživanjem

Ono što međutim može biti razlog za brigu, ali ujedno i razlog za razmišljanje i promenu koncepta obrazovanja u nacionalno mešovitim školama jesu dva ključna problema identifikovana ovim istraživanjem (str. 51).

Iako su rezultati ukazali na to da međusobna diskriminacija nije dominantni oblik društvenog odnosa među učenicima, kao i da *iskazivanje diskriminatornih stavova među učenicima ne preovlađuje*, uočljivo je da ne postoji kvalitetan društveni odnos između učenika različite nacionalnosti, kako unutar škole, tako i van nje. Stavovi kojima se ispitivao ovaj aspekt pokazali su da se vršnjačke grupe međusobno odvajaju uglavnom zbog jezika kojim govore, a na taj način i prema nacionalnoj/etničkoj pripadnosti. Četvrtina ispitanika koja se izjasnila da je lično bila diskriminisana, smatra da se to dogodilo upravo zbog jezika i nacionalne pripadnosti.

Koji su razlozi nepoznavanja jezika (kako srpskog tako i dominantnog jezika sredine) i odsustva komunikacije? Pre svega te razloge treba tražiti u sistemu obrazovanja, konkretnije u oblasti učenja jezika sa posebnom pažnjom u nacionalno mešovitim sredinama. Učenici nepoznavanjem jezika gube kontakt sa onima koji ne govore njihov jezik, a samim tim dolazi do izolacije i nestanka potrebe da se jezik „drugog“ nauči jer komunikacije među njima nema. Sistem obrazovanja učenicima npr. srpske nacionalnosti (tamo gde čine brojačano manju zajednicu) ne pruža mogućnost učenja dominantnog jezika sredine.⁴² Na taj način direktno se onemogućava međusobna komunikacija učenika srpske nacionalnosti sa učenicima druge nacionalne pripadnosti, a izolacija je stoga prirodan sled takvog procesa.

Kada je reč o učenicima pripadnicima neke od manjinskih zajednica, obrazovni sistem kao i obrazovna politika obezbeđuje učenje srpskog jezika. Međutim, čini se da su ishodi učenja srpskog jezika nedovoljno kvalitetni i što je još važnije – nedovoljno upotrebljivi u svakodnevnoj komunikaciji. Pod ovim poslednjim podrazumeva se nedovoljno znanje srpskog jezika i za osnovnu komunikaciju među učenicima čak i posle deset i više godina učenja srpskog jezika. Sa druge strane,

---

⁴² Mađarski jezik će u odeljenjima na srpskom jeziku kao izborni predmet biti uveden od školske 2012/2013 godine u osnovnim školama u Subotici. Učenici prvog i petog razreda osnovnih škola u Subotici moći će da se opredeljuju između građanskog vaspitanja, veronauke i mađarskog jezika. Ukoliko se učenici ne opredele za mađarski kao izborni predmet, ostaje im mogućnost da nastavu mađarskog jezika pohađaju fakultativno. Ljubica Kiselički, savetnica gradonačelnika Subotice je povodom uvođenja mađarskog jezika kao izbornog izjavila: „Treba se nadati da će ulazak mađarskog jezika kao izbornog predmeta u srpska odeljenja doprineti savladavanju problema na planu međusobne komunikacije između učenika srpske i mađarske nacionalnosti“.

učenici srpske nacionalnosti u sredinama gde čine brojačano manju nacionalnu zajednicu čak nemaju ni mogućnost učenja dominantnog jezika sredine, te se tako umesto upoznavanja i komunikacije javljaju potpuno suprotni procesi.

Iako bi jezik trebalo da bude osnovni mehanizam komunikacije između pripadnika različitih nacionalnih zajednica, rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da je koncept multikulturalizma u Vojvodini više na sceni kao politička ideja, politički cilj ili ideal, a manje kao stvarni koncept saradnje, upoznavanja i suživota. Ukoliko promatramo jezik kao osnovno sredstvo komunikacije u svetlu rezultata koje smo naveli, mora se naglasiti da je takva komunikacija veoma upitna. Međunacionalni ambijent u kojem vekovima žive nacionalne zajednice u Vojvodini sugeriše na neki način potrebu za komunikacijom, saradnjom i upoznavanjem, kao i mnogim drugim aspektima onoga što se smatra *društvenim životom, društvenošću*. Ne može se očekivati da će jezik kao sredstvo komunikacije zameniti drugi vidovi i načini komunikacije i pri tom služiti svojoj svrsi.⁴³

Često preterivanje i nesvrshodno insistiranje na „zaštiti“ maternjeg jezika određene nacionalne zajednice, tačnije političkih predstavnika određenih nacionalnih zajednica, upravo doprinosi povećavanju socijalne distance između osoba različite nacionalnosti, a ta „zaštita“ se predstavlja u kontekstu pretnje nestanka ili pokušaja asimilacije određene nacionalne zajednice. U takav vid „zaštite“ određenih ljudskih i manjinskih prava često staju i političari i političke stranke i na taj način i sami previđaju osnovnu svrhu postojanja jezika - **komunikaciju** iz koje proizlazi saradnja, upoznavanje i stvarni društveni život međusobno različitih ljudi. Sve dok se takvi uslovi budu održavali (i aktivno podržavali od strane ključnih aktera političke i javne scene) smanjivanje socijalne distance, ali i negativnih pojava ne može se očekivati. Takve pojave same od sebe ne mogu nestati, već se mogu samo pojačavati i zloupotrebljavati.

Ukoliko analiziramo navedene uslove koji su opisani u uvodnom delu istraživanja, a koji se odnose na potrebne uslove za prevenciju pojave diskriminacije, netolerancije, netrpeljivosti i sl. dolazimo do zaključka da je u Republici Srbiji retko koji od navedenih uslova prisutan i ispunjen u punoj meri.⁴⁴ Želja za upoznavanjem je prisutna kod relativno velikog broja ljudi (bez obzira na nacionalnu pripadnost), kao i želja za saradnjom, ali je pitanje da li se te želje mogu podići sa nivoa kognitivnog na akcioni nivo, odnosno da li postoje sistemski preduslovi i mehanizmi da se te želje sprovedu u delo. Sistem obrazovanja

---

⁴³ Više o jeziku kao sredstvu komunikacije u multikulturalnoj sredini videti: Pušić, Lj. (2008). Jedna slika multikulturalnosti u Vojvodini: Jezik kao pretpostavka za komunikaciju. *Sociologija, vol. 30, br. 2.*

⁴⁴ Želja sa upoznavanjem, želja za saradnjom, jednak ekonomski i društveni položaj i jednaka društvena podrška.

trenutno nije u stanju da formalno i sadržajno omogući saradnju i upoznavanje, u kontekstu ovog istraživanja, učenika različite nacionalnosti, veroispovesti, seksualne orijentacije, drugačijih shvatanja i pogleda na svet, kao i ostalih oblika različitosti. Trenutno, ovakav obrazovni sistem najviše doprinosi održavanju postojećeg stanja. Postojanje odvojenih odeljenja u školama prema nastavnom jeziku, kao i odsustvo aktivnosti koje bi približile učenike koji se međusobno razlikuju prema nacionalnosti, veroispovesti itd. ne doprinosi upoznavanju, međusobnom upućivanju i oslanjanju učenika jednih na druge. Želja za saradnjom kao takva bila bi mnogo jača i sprovodiva u praksi da su uspostavljeni efikasni kanali i mehanizmi saradnje unutar obrazovnog sistema.

Rešenje ovog problema treba tražiti u promeni metodike nastave *srpskog jezika kao nematrnjeg*, ali dakako i u razmatranju mogućnosti da se *učenicima srpske nacionalnosti ponudi mogućnost učenja dominantnog jezika sredine kao izbornog predmeta*.⁴⁵ Paradoksalno zvuči činjenica da je u Vojvodini proteklih godina započeta priprema za upis učenika u bilingvalna odeljenja na engleskom, francuskom i nemačkom jeziku, a da ne postoje takva odeljenja npr. na mađarskom, slovačkom, rumunskom, rusinskom, hrvatskom ili drugom jeziku koji je u službenoj upotrebi na teritoriji određene jedinice lokalne samouprave.⁴⁶

Za tranzicijsko društvo, kakvim se srbijansko neretko smatra, međusobna komunikacija pripadnika različitih nacionalnih zajednica je od krucijalne važnosti. Odsustvo društveno prihvatljivih i poželjnih vrednosti, društvena anomija, haotična medijska scena i veoma izražena politička nezrelost u ovakvim okolnostima veoma lako može dovesti do međunacionalne

---

⁴⁵ Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu, propise i nacionalne zajednice sprovodi projekat „Ogledni program bilingvalnog rada u osnovnim i srednjim školama u AP Vojvodini“. „Uvesti bilingvalne škole, od obdaništa do srednjih škola, znači uvesti nastavu na zvaničnim jezicima Evropske unije, **ali i na jezicima nacionalnih zajednica koje žive u Vojvodini**“ istakao je Zoltan Jegeš prilikom predavljanja ovog projekta. Danica Stefanović, pomoćnica sekretara tom prilikom istakla je: „Projekat omogućava našim mladima da, pored afirmacije učenja maternjeg jezika, budu uključeni u programe evropskih standarda, prema kojima, pored maternjeg, treba znati bar još dva jezika, čime se otvaraju nove mogućnosti obrazovanja i saradnje sa institucijama i obrazovnim sistemom drugih zemalja“.

Izvor: http://www.vojvodina.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=2117. Pristupljeno: 14. marta 2012.

⁴⁶ Bilingvalni program uvodi se kao ogledni trogodišnji program rada u osnovnim (od šestog razreda) i srednjim školama (od drugog razreda), sa minimalno 25–30 procenata nedeljne nastave koja se organizuje na drugom jeziku. Treba napomenuti da vojvođanski đaci, pripadnici nacionalnih manjina, koji se školuju na srpskom jeziku, kao izborni predmet mogu da uče i sve jezike koji su u službenoj upotrebi u AP Vojvodini kao svoj maternji jezik s elementima nacionalne kulture, a pored ovih jezika koji su u službenoj upotrebi u Vojvodini ovakva nastava organizovana je još i na romskom i ukrajinskom.

netrpeljivosti koja se može manifestovati od verbalnog do fizičkog sukoba. Iz tog razloga je potrebno da se pripadnici različitih nacionalnosti neposredno upoznaju, komuniciraju i grade budućnost ovog društva na mnogo bolji način nego što se ono danas gradi.

IV PRILOG

Medijsko izveštavanje o incidentima u Temerinu (Ankica Dragin)

Sažetak

Kao dodatak istraživanju o prisustvu, odnosno odsustvu diskriminatorских stavova i osećaju diskriminisanosti među srednjoškolcima u Vojvodini, ovaj rad bavi se medijskim izveštavanjem o incidentima u Temerinu, mestu u Vojvodini poznatom po velikoj mađarskoj zajednici koja u njemu živi. Incidenti koji su predmet ovog rada dogodili su se tokom septembra 2011. godine, a njihovi neposredni učesnici bili su (maloletni) mladići.

Polazeći sa stanovišta da prevlađujući način medijskog izveštavanja o incidentima u nacionalno mešovitim sredinama u Vojvodini nudi iskrivljenu sliku o događajima tako što o njima piše na senzacionalistički način, doprinoseći još većoj podvojenosti između zajednica čiji su pripadnici akteri ovih događaja, rad se bavi kritičkom analizom sadržaja 136 medijskih napisa iz 19 medija (dnevni novina, nedeljnika, sajtova TV stanica i tekstova na info-portalima) na srpskom i mađarskom jeziku objavljenih u septembru i oktobru 2011. godine o ili u vezi sa pomenutim incidentima. Analizom je utvrđeno da su izveštavajući o incidentima među mladima u Temerinu tokom jeseni 2011. godine mediji javnosti poslali prevashodno negativne poruke i iskrivljenu sliku kako o samom mestu, tako i o dve najbrojnije etničke zajednice koje u njemu žive. Mediji obuhvaćeni korpusom imali su značajnu ulogu u informisanju javnosti o ovim događajima, a način njihovog izveštavanja, obeležen iskrivljavanjem i senzacionalizmom, znatno je doprineo utisku podvojenosti, nesigurnosti i nebezbednosti temerinske lokalne zajednice. Iako su mediji doprineli tome da ovi incidenti u javnosti budu percipirani kao događaji koji prevazilaze lokalne okvire, oni u kontekstu drugih događanja u zemlji u vreme kada su se ovi incidenti odigrali, u medijima ipak nisu bili udarna vest.

Ključne reči: incidenti, Temerin, medijsko izveštavanje, nacionalno mešovite sredine, mladi, konflikt

UVOD

Medijsko izveštavanje o incidentima u nacionalno mešovitim sredinama

Izveštavanje o međuetničkim incidentima oduvek je predstavljalo novinarski izazov. Svako društvo je, samo po sebi, *a priori* potencijalno poprište sukoba, ili dijaloga, u zavisnosti od odnosa društvene moći, aktera i njihovih interesa.⁴⁷ Budući da mediji, kao najuticajniji mehanizam kreiranja javnog mnjenja u savremenim društvima, imaju moć da utiču na njegove aktere, u kontekstu novinarske etike najaktuelnije medijsko pitanje današnjice i dalje je sledeće: o kome mediji i kakvog interesa imaju da izveštavaju, te šta će time postići? Pitanje o tome u kojoj meri mediji (mogu i treba da) usmeravaju i utiču na stvarne i potencijalne efekte svoga rada, posebno u odnosu na zadate društveno-profesionalne parametre i činjenice u vezi sa onim o čemu izveštavaju nije ništa manje značajno u tom kontekstu (Van Dijk 2001).

Medijsko izveštavanje o „većini” ili „manjini”, ma koja ona bila, izvor je etničkih mišljenja (Van Dijk 1987) i ima veliki uticaj na formiranje stavova medijske publike o raznim nacionalnim zajednicama. Podneblja⁴⁸ u kojima žive pripadnici više različitih nacionalnosti suočena su sa posebnim izazovima u oblasti ljudskih i građanskih prava. Javni govor u takvom okruženju prati se sa posebnom pažnjom. Mediji su danas glavni kanal putem kog „javno”, kao manifestna strana kolektivnog, stiže do ličnog i privatnog, odnosno sfere u kojoj se najneposrednije odražavaju efekti preovlađujuće društvene klime. Društva u tranziciji, koja za njihove građane predstavlja posebno socioekonomsko i političko stanje puno preispitivanja, neizvesnosti i tenzija, samim tim su naročito osetljiva na pojave koje mogu dovesti do ugrožavanja njihovog dotadašnjeg načina funkcionisanja.

Veća ili manja nacionalna, odnosno etnička raznolikost nekog društva u vreme relativnog socijalnoekonomskog blagostanja je sama po sebi više društveni resurs, ili eventualno izazov, nego izvor problema. Proizvođenje očiglednosti razlika (Đerić 2008), oličeno u uvek lokalno obojenom, ali odvajkada globalnom prisutnom, obrascu „nas”, koji predstavljamo homogeni normativ, nasuprot „drugih”, obično manje brojnih i moćnih, koji predstavljaju odstupanje od njega (Van Dijk 1988a) najčešće počinje onda kada je društvo primorano da preraspodeli sopstvene resurse ili da promeni sam *sistem* njihove raspodele.

⁴⁷ Kozer (2007), str 55: „...za sukob se smatra da obavlja funkcije održanja grupe sve dok reguliše sistem odnosa.”

⁴⁸ Bila ona definisana na državnom, naddržavnom ili regionalnom nivou u okviru neke države.

Savremeni sociološki, ekonomski i politički diskurs o takvim društvima govori kao o onima „u tranziciji”, najčešće (uvek iznova) podrazumevajući – čak i prenebregavajući - činjenicu da društvo čine *pojedinci* koji međusobnom interakcijom čine društvenu zajednicu, bilo da dele društvene resurse procenjene kao skromne ili nedovoljne, ili o tome odlučuju. Upravo ovakvim pojedinačnim, odnosno kolektivnim⁴⁹ (ne)činjenjem dolazi do svojevrsna reifikacije⁵⁰ tranzicije kao nečega što je van čovekove moći, *res divina* ili *vis major*. Samim tim postavlja se pitanje da li su i u kojoj meri pojedinci „svesni da je društvo, bez obzira na njegovo poimanje kao objektivno postojećeg [sveta 'izvan' čoveka], *stvoreno* od strane ljudi⁵¹, te da ga oni isto tako mogu i *ponovo* stvoriti.” (Berger 1966:36).

Manjinske nacionalne zajednice u Srbiji i Vojvodini imaju relativno mali broj sopstvenih medija (Muškinja 2010, Serenčeš / Isakov 2010) u odnosu na broj onih (koji izveštavaju na jeziku) većinske zajednice.⁵² Interesovanje većinskih medija za teme u vezi sa manjinskim nacionalnim zajednicama je uglavnom posredno, najčešće stavljeno u kontekst (interesa) većinske zajednice. Stanje u medijima koji izveštavaju na jezicima nacionalnih manjina je slično: budući malobrojni, te uzimajući u obzir da su teme od specifičnog interesa za njihovu ciljnu publiku nezastupljene u većinskim medijima⁵³, manjinski mediji su najčešće usmereni na vrlo specifične i lokalne teme, događaje i ličnosti, kao i na zbivanja u matičnoj zemlji. Usmerenost i jednih i drugih ka sopstvenoj publici nije sporna, niti iznenađujuća. Ono što je u kontekstu informativne, pa i obrazovne uloge medija u Srbiji, a naročito AP Vojvodini, iznenađujuće i sve приметnije, jeste relativno mali broj pokušaja iskoračivanja iz

⁴⁹ U smislu pojedinaca u međusobnoj interakciji u okviru jednog društva.

⁵⁰ Berger (1966), str. 36: Reifikacija je poimanje ljudskih fenomena kao da su oni predmeti, konkretne stvari, tj. nešto neprirodno i nesvojstveno čoveku, pa čak i natprirodno. Reifikacija je poimanje rezultata ljudske aktivnosti kao nečeg što nije ishod ljudskog delanja, nego je rezultat prirodnog ustrojstva stvari, kosmičkih zakona ili ispoljavanje božje volje. Reifikacija podrazumeva da su ljudi sposobni da zaborave da su sami stvorili svoj, ljudski svet, odnosno realnost, te da je uzročno-posledični odnos između čoveka, kao činitelja i njegovog dela potpuno izvan svesti. Reifikovan svet je, po definiciji, dehumanizovan, obesčovečen. Ljudi ga doživljavaju kao stranu, delimično otelovljenu pojavu, kao *opus alienum* (delo nepoznatih/tuđih) nad kojim nemaju kontrolu, pre nego *opus proprium* (sopstveno delo) svog sopstvenog delovanja.

⁵¹ Dakle: društvena konstrukcija.

⁵² Muškinja (2010), str 7: Prema podacima Agencije za privredne registre, u Srbiji danas postoji 937 registrovanih javnih glasila (novina, servisa novinskih agencija, radio i televizijskih stanica i internet javnih glasila), dok prema podacima Pokrajinskog sekretarijata za informacije Vlade APV na teritoriji AP Vojvodine postoji ukupno 114 medija i medijskih proizvoda koji program emituju na 11 jezika (Serenčeš, Isakov 2010, str. 78).

⁵³ Izuzev pojedinačnih događaja, koji sa činjenicom da se radi o pripadnicima manjinske nacionalne zajednice imaju veze najčešće samo posredno, ili sa ovom činjenicom suštinski nemaju veze (npr. posete državnika iz matičnih zemalja, vesti iz crne hronike ili šturo izveštavanje o održavanju manifestacija ovih zajednica, najčešće kada na njima učestvuju javne ličnosti 'zanimljive' i većinskim medijima).

postojećih svojevrsnih „paralelnih svetova” raznih nacionalnih zajednica o kojima i mediji izveštavaju. Ovakvim izveštavanjem mediji, sa jedne strane, doprinose stvaranju osećaja izolovanosti i zatvorenosti svih nacionalnih zajednica – većinske u istoj meri kao i manjinskih – jednih prema drugima. Gledano sa šireg društvenog aspekta, ovakvim načinom izveštavanja i uređivačkom politikom mediji svoju publiku ujedno i demotivišu da se informiše o pitanjima i akterima izvan sopstvene (nacionalne) zajednice, čime doprinose jačanju etnocentrizma na svim stranama. Manjak informacija, njihova jednostranost, nepotpunost ili površnost, bez obzira na njihov uzrok, doprinosi tome da se o društvenoj realnosti stvaraju neobjektivne, činjenično neosnovane, pristrasne predstave. Kroz prizmu jednostrane usmerenosti na „nas” za razliku od „njih”⁵⁴ raznoliko društvo počinje da deluje podvojeno, nestabilno, pa čak i preteće. Mediji koji izveštavajući na ovakav način građanima indirektno pružaju iskrivljenu sliku o njihovom okruženju, još više ih otuđujući jedne od drugih, postupaju i u suprotnosti sa profesionalnim i etičkim kodeksima međunarodnih i nacionalnih novinarskih udruženja (IFJ 2003, Kujundžić *et al.* 2008).

Temerin: Slučaj suživota

Vojvođanska opština Temerin nalazi se oko 20 kilometara severno od Novog Sada i ima oko 20.000 stanovnika u 4 mesne zajednice: Temerin, Bački Jarak, Sirig i Staro Đurđevo.⁵⁵

Temerin se po prvi put pominje u jednom papskom dokumentu iz 1332, mada istorijska građa ukazuje na to da je naselje na tom mestu postojalo još u XIII veku. U sastavu Kraljevine Ugarske bio je do početka XVI veka, kada nakon Mohačke bitke prelazi u sastav Otomanskog carstva.⁵⁶ Migracije iz jednog dela današnje Opštine Temerin u drugi dešavale su u zavisnosti od

---

⁵⁴ Pa čak i nasuprot njima.

⁵⁵ Broj stanovnika u naseljima Opštine Temerin na osnovu preliminarnih podataka popisa stanovništva 2011. godine je sledeći: Temerin - 19.613 (koji se sastoji od MZ Temerin i MZ Staro Đurđevo u okviru jednog naseljenog mesta), Bački Jarak - 5.667 ljudi (koji se prema Novom Sadu „nastavlja” na Temerin) i Sirig - 2.947.

⁵⁶ Temerin tada biva delom Titelske nahije Segedinskog sandžaka u okviru Budimskog pašaluka. Prema srpskim izvorima, stanovništvo Temerina se kao srpsko po prvi put pominje u spisima sredinom XVI veka, dok mađarski izvori navode da je Temerin već početkom XVIII veka bio srpsko naselje, a etnički sastav stanovništva pre toga se ne pominje eksplicitno, odnosno može se naslutiti na osnovu mađarskih imena velmoža u naselju. Prvo masovno naseljavanje mađarskog i nemačkog stanovništva iz drugih krajeva u Temerin, odnosno Bački Jarak (do tada prazno zemljište poznato kao Temerinska pustara, a danas fizički povezan sa Temerinom) na osnovu izvora na oba jezika beleži se krajem XVIII veka.

istorijskih okolnosti u ovom odvajkada pograničnom području. Dok je, na primer, Đurđevo⁵⁷ od samog svog postanka početkom XIX veka bilo gotovo isključivo jednonacionalno⁵⁸, u Temerinu i u Bačkom Jarku od kraja XVIII veka, pa do kraja Drugog svetskog rata, jedna od danas dve najbrojnije nacionalne zajednice⁵⁹ je uvek bila dominantna tokom određenog istorijskog perioda, a nakon izvesnog vremena bi je u tome smenila ona druga koja bi zauzela status apsolutne, te stoga i društveno najuticajnije većine.

Tokom Drugog svetskog rata veliki broj stanovnika Siriga i Starog Đurđeva se odselio, te su u ovim mestima do kraja rata većinu činili tada novopridošli Mađari iz Bukovine. 1944. godine Mađari napuštaju Sirig i Staro Đurđevo, u isto vreme kada i Bački Jarak napuštaju podunavski Nemci, koji su do tada u ovom mestu činili većinu. Bački Jarak potom gotovo u potpunosti naseljavaju novi stanovnici iz Bosne i Hercegovine. Nakon raspada SFR Jugoslavije u Temerin se doseljavaju izbeglice iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine⁶⁰, u severnom delu mesta izgrađeno je i novo naselje namenjeno doseljenicima, a značajan broj Temerinaca, većinom Mađara, se tokom 1990-ih iselio u inostranstvo.⁶¹

Stanovništvo u samom naselju Temerin danas je otprilike oko 50 procenata srpsko, a oko 40 procenata mađarsko. Preostalih oko 10 odsto čine pripadnici dugih nacionalnosti, a stanovništvo susednog Bačkog Jarka je gotovo isključivo srpsko. Stanovništvo opštine Temerin se oduvek pretežno bavilo poljoprivredom, a od XIX veka i malom privredom i zanatstvom. Za vreme SFRJ u Temerinu rade velike fabrike metalne i građevinske industrije, tekstila i nameštaja, od kojih su neke zapošljavale od 700-1.000 radnika, da bi kasnije bile privatizovane, a većina njihovih zaposlenih otpuštena. Svaka nacionalna zajednica ima svoja kulturno-umetnička društva i manifestacije. Osnovnoškolska nastava odvija se u dve jezički potpuno odvojene škole⁶², a u lokalnoj srednjoj školi postoje odeljenja na oba jezika. Temerin je u Vojvodini oduvek smatran

---

⁵⁷ Ono koje je danas MZ u Opštini Žabalj.

⁵⁸ Nastalo je početkom XIX veka kada su se na mesto današnjeg Starog Đurđeva naselili Srbi koji su napustili Temerin nezadovoljni vladavinom tadašnjeg župana grofa Sečenjija.

⁵⁹ Srpska i/ili mađarska.

⁶⁰ Njih oko 3.000, a među njima najviše Srba. (Broj u ovoj i sledećoj napomeni dobijen na osnovu upoređivanja podataka popisa stanovništva u Temerinu iz 1991. i 2002. godine).

⁶¹ Njih i oko 1.300

⁶² Iako je takvo stanje dopisom Ministarstva prosvete odobreno kao privremeno rešenje samo za školsku 1994/5. godinu. O.Š. „Kokai Imre” jedna od četiri osnovne škole u Vojvodini u kojima se nastava u potpunosti odvija na mađarskom jeziku, na šta je lokalna mađarska zajednica izuzetno ponosna.

najjužnijim mađarskim mestom budući da su pripadnici mađarske zajednice u najvećem broju zastupljeni na samom severu Bačke.

Temerinski incidenti

Sudeći po medijskim napisima, incidenti upereni protiv pripadnika jedne ili druge velike nacionalne zajednice u Temerinu bili su naročito učestali 2004. godine.⁶³ Iako su se u međuvremenu su se proradili, tokom 2010. godine je u Temerinu bilo tri incidenta ove vrste. One manje, čije se neposredne posledice daju brzo i lako otkloniti ili se ne doživljavaju kao (po život) opasne⁶⁴, lokalno stanovništvo uglavnom doživljava kao svakodnevicu sa kojom se treba pomiriti budući da su sami incidenti prolazni događaji, dok ih mediji beleže sporadično. Ukoliko njihovi vinovnici nisu nepoznati počinioci, učesnici incidenta su po pravilu mladići, srednjoškolci ili mlađi punoletnici.⁶⁵

Temerinski incidenti u septembru 2011. dešavaju se u predizbornoj godini, uoči popisa stanovništva u Republici Srbiji. Udar na vest u medijima tih dana je kriza u vezi sa barikadama u Brnjaku i Jarinju na Kosovu, kao i to da li će se Parada ponosa najavljena za 2. oktobar, kao događaj visokog stepena rizika, zaista i održati. U Novom Sadu je gotovo istog dana kada se desio

---

⁶³ Od kojih je najpoznatiji slučaj tzv. „temerinske grupe“, koji se okončao tako što je pet mladića mađarske nacionalnosti na kraju osuđeno na ukupno 61 godinu zatvora za pokušaj ubistva Z.P, muškarca srpske nacionalnosti. Osim po načinu na koji su Z.P. nanešene teške telesne povrede okarakterisane kao pokušaj ubistva, ceo slučaj je imao veliki publicitet, između ostalog i zbog toga što su tada osumnjičeni tvrdili da ih je Z.P. prethodno u prolazu psovao na nacionalnoj osnovi i da je seksualno uznemiravao jednu prolaznicu. Tokom suđenja odbrana se često pozivala i na lošu ličnu reputaciju napadnutog, a osuđeni su se žalili na to da nadležni organi nisu na pravilan način, odnosno poštujući njihova ljudska i građanska prava i pretpostavku nevinosti, sproveli svoje postupke. Napadnuti Z.P. preminuo je 2009, a o uzrocima njegove smrti se kasnije na razne načine spekulisalo. Osuđeni su na izdržavaju kazne, a stavovi srpske i mađarske zajednice u Temerinu, pa i šire javnosti, u vezi sa ovim slučajem i dalje su podeljeni (npr. dok se na srpskom o ovom slučaju govori kao slučaju „temerinske grupe“, na mađarskom se on naziva slučajem „temerinskih mladića“). Ovaj slučaj je krajem januara 2012. ponovo aktuelizovan nakon što je osuđenima za ubistvo francuskog navijača u Brisa Tatona kazna prepolovljena, te je na osnovu toga Savez vojvođanskih Mađara, ne sporeći težinu počinjenog krivičnog dela, zatražio i pomilovanje članova „temerinske grupe“.

(Izvori: http://hu.wikipedia.org/wiki/A_temerini_fi%C3%BAk_i i http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=01&dd=31&nav_category=11&nav_id=578607.) Pristupljeno: 12. februara 2012.

⁶⁴ Poput ignorisanja pripadnika druge nacionalne zajednice i odbijanje saradnje sa njima, verbalnih izliva netolerancije, grafita mržnje manjih dimenzija ili na zabačenijim mestima, netolerantnih istupa prema pripadnicima druge nacionalne zajednice u okviru svoje sopstvene zajednice i tome slično.

⁶⁵ Osobe rođene krajem 1980-ih ili mlađe.

poslednji veći incident u Temerinu meta vandala bio Mađarski kulturni centar „Petefi Šandor” na Telepu, a na novopostavljenoj tabli sa nazivom naseljenog mesta iz pravca Temerina precrtan je naziv Novog Sada na mađarskom jeziku. U prostorije Hrvatskog nacionalnog vijeća u Subotici tih dana takođe su upali vandali, a nakon javne rasprave i burnih reakcija dela javnosti, naročito mađarske i nemačke zajednice u Republici Srbiji, na Predlog Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju, Narodna skupština je ovaj Zakon usvojila 26. septembra 2011.

Septembra 2011. godine u Temerinu su se desila ukupno tri incidenta u kojima je lakše ili teže povređeno ukupno sedam mladića. Policija je u vezi sa sva tri slučaja privela osumnjičene, a postupci su nastavljeni pred nadležnim tužilaštvom, odnosno sudom. U vezi sa ovim incidentima izjave medijima davali su i u javnosti se oglašavali razni akteri: od vršnjaka i roditelja nastradalih srednjoškolaca, preko građana Temerina i opštinskih vlasti, pa do pokrajinskih i republičkih institucija i zvaničnika.⁶⁶

METODOLOŠKI PRISTUP: PROBLEM, HIPOTEZE I CILJ RADA, KORPUS I POSTUPAK ANALIZE

Problem, hipoteze i cilj rada

Kao dodatak istraživanju o stavovima vojvođanskih učenika o diskriminaciji, ovaj rad se bavi **problemom medijskog izveštavanja o incidentima u Temerinu**, mestu u Vojvodini poznatom po velikoj mađarskoj zajednici koja u njemu živi. Incidenti koji su predmet ovog rada dogodili su se tokom septembra 2011. godine, a gotovo svi njihovi neposredni učesnici bili su maloletni mladići.

Polazeći sa stanovišta da preovlađujući način medijskog izveštavanja o incidentima u nacionalno mešovitim sredinama u Vojvodini nudi iskrivljenu sliku o događajima (H_0) tako što o njima piše na senzacionalistički način (H_1), doprinoseći još većoj podvojenosti između zajednica čiji su pripadnici akteri ovih događaja (H_2), **rad se bavi kritičkom analizom sadržaja 136**

---

⁶⁶ Reference na činjenice u vezi sa incidentima u Temerinu tokom septembra 2011. godine (hronologija, opis samih incidenata i njihovog konteksta, aktera i njihovih izjava, itd.) u kontekstu ovog rada baziraju se na medijskim napisima obuhvaćenim njegovim korpusom.

medijskih napisa iz 19 medija (dnevni novina, nedeljnika, sajtova TV stanica i info-portala) na srpskom i mađarskom jeziku objavljenih u septembru i oktobru 2011. godine o ili u vezi sa pomenutim incidentima.

Korpus i postupak analize

Korpus istraživanja predstavlja 136 medijskih napisa, odnosno **jedinica analize**. Pod „medijskim napisom” u ovom radu se podrazumevaju **tekstovi** iz 14 štampanih medija i **pisani prilozi / tekstovi** na veb-sajtovima 2 televizije, odnosno 3 medija na internetu (info-portala) na srpskom i mađarskom jeziku objavljenim u periodu od 16. septembra do 20. oktobra 2011. godine, a u kojima se pominju incidenti u Temerinu.⁶⁷ Medijski napisi koji čine jedinice analize u korpusu su žanrovski nemarkirani i obuhvataju sve sadržaje od (nad)naslova do potpisa, uključujući i fotografije, okvire (ubačene tekstove), anterfile, itd.

Medijski napisi obuhvaćeni ovim radom prikupljeni su na nekoliko načina, a osnovni kriterijum bio je da se u njima pominju incidenti u Temerinu koji su se dogodili u septembru 2011. godine. Prilozi iz tzv. „ozbiljne dnevne štampe” (Valić-Nedeljković, 2011⁶⁸) odabrani su prvenstveno zbog svoje reputacije, a potom i čitanosti, dok su prilozi iz „polutabloidnih” medija odabrani prvenstveno zbog njihove čitanosti. Prilozi iz „tabloidne” štampe odabrani su kako zbog čitanosti ovih medija, tako i zbog svoje senzacionalističke reputacije.

Prilozi iz štampanih medija na srpskom jeziku pribavljeni su iz elektronske baze pres klipinga agencije „Ninamedia”, dok su prilozi iz štampanih medija na mađarskom jeziku pribavljeni ili neposredno iz novina (Mađarso /*Magyar szó*/) ili iz dokumenata u PFD formatu postavljenih na veb-sajtovima medija (Čaladi ker /*Családi kör*/ i Het nap /*Hét nap*/). Sa sajtova TV

⁶⁷ „Medijski napis” u kontekstu ovog rada shvaćen je na način kako to opisuje Salamanca pozivajući se na Kina /*Keane*/ u Agguire (2003), str. 161: „Pisani tekstovi suočavaju se sa izazovima svojih glavnih takmaca po pitanju osvajanja publike, audio-vizuelnih diskursa, budući da nude pretpostavljenu ozbiljnost proizvođenja poruka koje niti su stvorene u trenutku, niti im je namera da kratko traju. To ih čini vrlo pogodnim i efikasnim diskursom prenošenja sadržaja koji ne samo da pripovedaju, nego ujedno i iznose, pa i oblikuju mišljenje. *Njihova logika ne prikazuje nužno događaje u [hronološkom ili logičkom - op. aut.] sledu (što je funkcija koju slike lakše mogu obaviti), nego kroz njihove interpretacije, čak i osvrte na njih.*”

⁶⁸ U svom radu objavljenom u ovom zborniku, na strani 95, D. Prodanović „Politiku” i „Dnevnik” naziva „ozbiljnom dnevnom štampom”. „Blic” se naziva polutabloidnom štampom, dok se „Press” naziva tabloidnom štampom. U štampu koju javnost poima kao „ozbiljnu” u ovom korpusu ubrajali bi se mediji u tabeli br. 1 navedeni pod brojem 3, 4, 6, 8, 12, 13 i 14, kao i mediji u tabeli br. 2 navedeni pod brojem 3 i 5. U „polutabloidnu” spadaju mediji pod brojem 2, 11 i 15 (iz tabele br. 1) i 1, 2 i 4 (iz tabele br. 2), dok u „tabloidnu” spadaju mediji iz tabele br. 1 pod brojem 1, 5, 7, 9 i 10.

stanica i info-portala medijski napisi (tj. pisani prilozi poput vesti i dužih tekstova) prikupljani su neposredno sa samog sajta. Ključne reči po kojima je vršena pretraga sajtova bile su „Temerin“, „incidenti“, „temerinski incidenti“ (na oba jezika) i reč „verés“⁷⁰.

Broj objavljenih priloga o incidentima u Temerinu po medijima i periodu objavljivanja prikazan je u tabelama br. 1 i 2:

<i>Mediji na srpskom jeziku</i>					
<i>Br.</i>	<i>Ime medija</i>	<i>Vrsta medija</i>	<i>Br. napisa</i>	<i>Period objavljivanja</i>	<i>Pokrivenost</i>
1	Alo	Dnevna novina	1	27. sept	Nacionalna
2	Blic	Dnevna novina	5	21-29. sept	Nacionalna
3	Danas	Dnevna novina	2	29. sept	Nacionalna
4	Dnevnik	Dnevna novina	3	25-29. sept	Regionalna
5	Kurir	Dnevna novina	1	29. sept	Nacionalna
6	Naše novine ⁶⁹	Dvonedeljnik	1	21. sept	Lokalna
7	Nac. građanski	Dnevna novina	3	21-27. sept	Regionalna
8	Politika	Dnevna novina	3	25-29. sept	Nacionalna
9	Pravda	Dnevna novina	5	19. sept – 18. okt	Nacionalna
10	Press	Dnevna novina	2	21-27. sept	Nacionalna
11	Več. novosti	Dnevna novina	7	19-29. sept	Nacionalna
12	B92	Info-portal	5	27. sept – 17. okt	Internacionalna
13	RTV	Televizija	17	16. sept – 17. okt	Regionalna
14	RTS 1	Televizija	2	29-30. sept	Nacionalna
15	Naslovi.net	Info-portal	37	16. sept – 17. okt	Internacionalna
Ukupno napisa / pisanih priloga:			94		

Tabela 1. Broj priloga po medijima i periodu objavljivanja (mediji na srpskom)

⁶⁹Temerinski lokalni dvonedeljnik.

⁷⁰ Mađ: „tuča, prebijanje“; kao deo reči „*szerb-/magyarverés*“, koja se često koristi u izveštavanju o tučama u nacionalno mešovitim sredinama u kombinaciji sa rečju koja označava nečiju nacionalnu pripadnost. U slučaju incidenata obuhvaćenih ovim radom iz ovih reči takođe se videlo koje nacionalnosti je/su bilo/a napadnuto/a lice/a.

Tabela 2. Broj priloga po medijima i periodu objavljivanja (mediji na mađarskom)

Mediji na mađarskom jeziku					
Br.	Ime medija	Vrsta medija	Broj priloga	Period objavljivanja	Pokrivenost
1	Családi kör	Nedeljnik	10	29. sept - 6. okt	Regionalna
2	Hét nap	Nedeljnik	8	28. sept – 12. okt	Regionalna
3	Magyar szó	Dnevna novina	7	19. sept – 20. okt	Regionalna
4	Vajdaság ma	Info-portal	10	26. sept – 17. okt	Internacionalna
5	RTV	Televizija	7	17. sept – 13. okt	Regionalna
Ukupno napisa / pisanih priloga:			42		

U analiziranom korpusu najviše je medija sa nacionalnom pokrivenošću (9) i to gotovo isključivo štampanih.⁷¹ Potom slede regionalni mediji (7) koji pokrivaju teritoriju AP Vojvodine ili neki njen deo, mediji kategorisani kao internacionalni (3) budući da se radi o internet info-portalima koji su dostupni iz celog sveta⁷², kao i jedan lokalni, temerinski dvonedeljnik.⁷³ Najviše medija obuhvaćenih korpusom su u privatnom vlasništvu (13) ili u mešovitoj svojini od kojih je većinski deo privatni

⁷¹ RTS je uslovno rečeno medij sa nacionalom pokrivenošću budući da se program emituje i satelitski.

⁷² U značenju u kom Salamanca pozivajući se na Kina /Keane/ u Agguire (2003), str. 162, govori o „sferama mezojavnosti” kao potencijalnim prostorima za vođenje nenasilnog dijaloga. „Sfere mezojavnosti su prostori nenasilnog podvajanja u vezi sa (nasilnom) moći koja obuhvata milione ljudi koji gledaju, čitaju ili slušaju iz velike daljine. Ove sfere uglavnom postoje na području države na kojoj neki narod živi, ali one isto tako mogu da se prostiru i izvan njenih granica i da obuhvataju i publiku u susedstvu... njihov domet može biti ograničen i na unutardržavna područja... Sfere mezojavnosti stvaraju i povezuju novine velikog tiraža... [kao i] elektronski emiteri.”

⁷³ Važno je napomenuti da svi štampani mediji u korpusu, izuzev „Nacionalnog građanskog” imaju i svoj veb-sajt, da se na sajtu „Mađarsoa” deo njegovog sadržaja koji se odnosi na širu zajednicu prevodi i na srpski jezik, te da su vesti na sajtu RTV Vojvodine na srpskom i mađarskom jeziku koje se tiču pripadnika mađarske nacionalne zajednice iste. Upoređivanjem sadržaja štampanih i elektronskih izdanja utvrđeno je da se tekstovi o istim događajima ponekad razlikuju jedan od drugog na način koji u kontekstu karaktera vrste događaja o kome se izveštava nije zanemarljiv, ali je u ovoj analizi prioritet dat štampanoj verziji (npr. Večernje novosti: elektronska verzija od 27. septembra naslovljena je „Nacionalni sukobi tresu Temerin”, dok je štampana verzija od 28. septembra naslovljena „Sukobi tresu Temerin”. Ova razlika značajna je zbog toga što su u vreme objavljivanja ovih napisa pomenuti događaji tek trebali biti kvalifikovani od strane tužilaštva, odnosno tek je trebalo na osnovu nalaza istrage utvrditi da li je incident o kome je u tekstu reč bio nacionalno motivisan. Kasnije je svaki od ovih incidenata od strane nadležnog tužilaštva okvalifikovan kao nanošenje teških telesnih povreda, odnosno nasilničko ponašanje.)

(3). Dva medija su javni servisi (RTS i RTV), jedan medij je u državnom, odnosno pokrajinskom vlasništvu, dok osnivačka prava dva medija pripadaju Nacionalnom savetu mađarske nacionalne manjine.⁷⁴

Sadržaj medijskih napisa analiziran je pomoću kodnog lista u formatu *MS Excel* formatu, a koji predstavlja verziju standardnog kodeksa za analizu sadržaja u štampanim medijima prilagođenu temi ovog rada. Pomenuti kodni list sadrži tri osnovne grupe podataka:

1. Opis medijskog napisa

U ovom delu sistematizovani su sledeći podaci: datum objavljivanja, medij, vrsta medija, podaci o autorstvu, strana i rubrika u kojoj je napis objavljen, naslov, nadnaslov i/ili podnaslov, anterfile, dužina teksta, broj fotografija, njihov opis i ispisi ispod njih, broj i naslovi okvira ubačenih u tekst. Kod analiziranja napisa na sajtovima TV stanica i na info-portalima registrovan je i podatak da li na njima ima i link ka video prilogu.⁷⁵

2. Najčešće korišćene reči i izrazi u medijskim prilozima

U ovom delu kodnog lista praćena je i zabeležena upotreba 39 najčešće korišćenih reči i izraza u kontekstu događaja koji se opisuju. Neke od reči se odnose na opis događaja, dok se neke odnose na njihove neposredne, posredne ili spoljne aktere koji su reagovali na ove događaje ili o njima iznosili svoje mišljenja i stavove. Uz 10 reči i izraza beležen je i bliži kontekst u kom se događaji, odnosno akteri pominju kako bi se lakše izveli zaključci o tome da li medijski napisi obuhvaćeni korpusom odgovaraju standardima profesionalnog novinarskog izveštavanja.⁷⁶

---

⁷⁴ Vlasnici „Dnevnika” su Republika Srbija (46,8%) i Vlada AP Vojvodine (53,2%), dok je Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine osnivač listova „Mađarso” i „Het nap”.

⁷⁵ Analiza video priloga *nije* obuhvaćena ovim radom budući da se za analizu video sadržaja koriste drugačiji kodni listovi, odnosno drugačiji parametri. Međutim, na određenim mestima u delu rada koji se bavi analizom korpusa video prilozima se povremeno pominju kao ilustracija zapažanja u vezi sa napisima iz korpusa.

⁷⁶ IFJ (2003), Kujundžić *et al.* (2008).

3. Iskrivljavanje, senzacionalizam, dobar ukus i privatnost

Na osnovu podataka iz prva dva dela kodnog lista u ovom delu upitnika beleženo je da li su u korpusom obuhvaćenim medijskim napisima (eksplicitno ili implicitno) prisutni elementi iskrivljavanja, senzacionalizma, te kršenja načela dobrog ukusa i poštovanja privatnosti⁷⁷, a koja odražavaju kvalitet i etičnost novinarskog rada.

Kodirani sadržaji interpretirani su prevashodno kombinovanjem kvantitativnih i kvalitativnih podataka, a u odnosu na definisani problem i cilj istraživanja. Naposljetku, pri izvođenju zaključaka imalo se u vidu da li su mediji o događajima i akterima izveštavali istinito, odgovorno i sa dužnom novinarskom pažnjom (Kujundžić *et al.* 2008).

---

⁷⁷ Valić-Nedeljković (2002).

REZULTATI ANALIZE MEDIJSKIH NAPISA

Hronologija temerinskih incidenata u septembru 2011.

Na osnovu čitanja medijskih napisa obuhvaćenih analiziranim korpusom zaključuje se da su se u Temerinu u periodu od 10-26. septembra 2011. godine dogodila 3 incidenta čiji su učesnici (napadnuti ili napadači) bili pripadnici dve najbrojnije nacionalne zajednice u Temerinu.

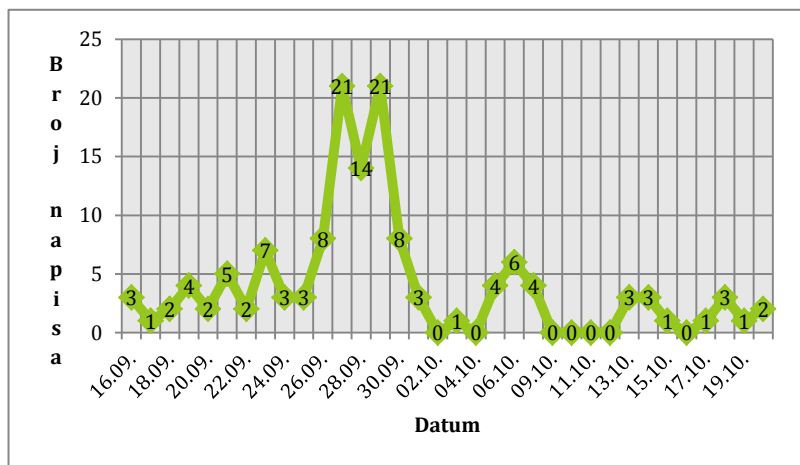
Prikaz datuma odigravanja ovih incidenata i kratki opisi samih incidenata na osnovu napisa obuhvaćenih korpusom dat je u tabeli br. 3, dok je učestalost medijskog izveštavanja o ovim događajima prikazana u grafikonu br. 1.

Tabela 3. Datumi i kratki opisi temerinskih incidenata u septembru 2011.

Datum incidenta	Mediji na srpskom jeziku	Mediji na mađarskom
I Noć između 10. i 11. septembra	Pet mladića srpske nacionalnosti koji su se vraćali sa rođendanske proslave svog druga pretučeno je nakon kraće verbalne čarke od strane grupe od petnaestak mladića mađarske nacionalnosti, od kojih su neki kod sebe imali i metalne šipke.	Četiri mladića mađarske nacionalnosti nasrnula su na pet mladića srpske nacionalnosti koji su ih u prolazu psovali na nacionalnoj osnovi.
II Noć između 25. i 26. septembra	Pominje se uzgred, uz priču o 3. incidentu, spominju da je (u međuvremenu) pretučen i jedan Temerinac mađarske nacionalnosti.	Uz priču o 1. i 3. incidentu pominju da su dva mladića srpske nacionalnosti u prolazu upitala jednog mladića mađarske nacionalnosti da li je Mađar, a nakon što je on potvrdno odgovorio, jedan od njih ga je udario u lice, a drugi ga je gađao flašama dok je bežao.
III Po završetku nastave, u parku kraj temerinske srednje škole, 26. septembra	Nakon što su ga opsovali na mađarskom, na jednog mladića srpske nacionalnosti nasrću tri vršnjaka mađarske nacionalnosti, a posle im se pridružuje još nekoliko njih, dok jedan mladić srpske nacionalnosti napadnutom pritrčava u pomoć.	Jedan mladić srpske nacionalnosti je nešto uvredljivo dobacio na srpskom grupi mladića mađarske nacionalnosti, pa su oni potom nasrnuli na njega.

Pokušaj rekonstrukcije hronologije događaja u vezi sa incidentima u Temerinu i utvrđivanja njihovih neposrednih aktera (napadnutih i napadača, u daljem tekstu: učesnika) ukazuje na to da su mediji o prvom incidentu počeli da izveštavaju nakon 5 dana⁷⁸ (grafikon br. 1), te da je broj njihovih učesnika različito prikazivan u zavisnosti od medija. Najviše neslaganja po pitanju broja učesnika ima kada se radi o broju napadača koji su učestvovali u 1. i 3. incidentu, o čemu su mediji na srpskom i mađarskom različito izveštavali (tabela br. 3).

Učestalost medijskog izveštavanja o temerinskim incidentima

Grafikon 1. Prikaz učestalosti medijskog izveštavanja o incidentima u Temerinu od 16. septembra do 20. oktobra 2011.

Najviše napisa o ovim događajima u korpusom obuhvaćenom periodu bilo je od 26-30. septembra (53%, 72 napisa), tj. nakon 3. incidenta, kada su, prema sopstvenim navodima, roditelji mladića povređenih u prvom incidentu nezadovoljni kvalifikacijom dela od strane tužilaštva⁷⁹ i (ne)reagovanjem nadležnih organa, rešili da o svemu obaveste medije, kao i nakon što su Temerin obišli zvaničnici (republički, odnosno pokrajinski) i razgovarali o situaciji sa nadležnima i davali izjave (videti grafikon br. 2 u nastavku i grafikon br. 3).

U septembru je objavljeno ukupno 104 napisa (76%), dok je u oktobru objavljeno za oko 2/3 manje (32 napisa).

Od ukupnog broja napisa obuhvaćenih korpusom, iz njih 38 (40%) na srpskom i 28 (67%) na

⁷⁸ 16. septembra - Srpska redakcija RTV i www.naslovi.net.

⁷⁹ Tužilaštvo je u slučaju prvog incidenta delo kvalifikovalo kao nanošenje teških telesnih povreda, odnosno nasilničko ponašanje, dok su roditelji oštećenih tražili da delo bude kvalifikovano kao izazivanje rasne, verske i nacionalne mržnje.

mađarskom jeziku iz naslova, nadnaslova ili podnaslova nije najjasnije na koji se tačno incident odnose, tj. tek detaljnijim čitanjem postaje jasno da se u njima pominje više ovih incidenata (iz septembra, ali i ranijih) ili se temerinski incidenti⁸⁰ pominju paušalno u kontekstu drugih aktualnih društvenih događanja (videti tabelu br. 4 u nastavku).

Tabela 4. (Ne)pominjanje pojedinačnih incidenata u Temerinu u septembru 2011. u korpusu

<i>Medijski napisi se odnose na...</i>											
Medijski napisi	1. incident		2. incident		3. incident		Više njih / nejasno / paušalno		Ukupno napisa:		
	Br.	%	Br.	%	Br.	%	Br.	%	Br.	%	
	Na srpskom jeziku	24	26	9	10	23	24	38	40	94	100
Na mađarskom jeziku	8	19	2	4,5	4	9,5	28	67	42	100	
Ukupno:	32	22,5	11	7,25	27	16,75	66	53,5	136	100	

Sa aspekta obima medijske publike značajno je pomenuti da je najviše pojedinačnih napisa objavljeno je na portalu www.naslovi.net (37, tj. 27% od ukupnog broja napisa u korpusu), dok je sa lica mesta najviše izveštavala RTV Vojvodine (17 priloga redakcije na srpskom i 7 priloga redakcije na mađarskom jeziku), tim pre jer je većina televizija, kao i info-portala⁸¹ na oba jezika koji su uz pisane vesti na svojim sajtovima ubacivali video priloge, video materijal u najvećem broju slučajeva preuzimala od RTV Vojvodine.

⁸⁰ Gotovo na nivou svojevrsnog aksioma ili endemske pojave, odnosno kao da celokupna javnost već odranije zna šta se tačno podrazumeva pod „temerinskim incidentima”. Ovaj način pisanja medija, iako u kontekstu izveštavanja o incidentima u Temerinu on nije ništa novo, baš kao ni incidenti, kasnije je otvoreno kritikovan i od strane nekih od aktera medijskih napisa u korpusu.

⁸¹ Čak i onih koje/i nisu obuhvaćeni korpusom ovog rada, a koji su pregledani u nastojanju da se korpus definiše, odnosno suzi.

Forma i struktura medijskih napisa u korpusu

Autorstvo nad medijskim napisima naznačeno je u 95% slučajeva (imenom autora ili njegovim inicijalima, naveden je izvor ili je potpisana redakcija). Najveći broj napisa ima poznatog autora (39, tj. 29%), dok je gotovo četvrtina napisa (23,5%) preuzeta iz drugih izvora (najčešće od RTV Vojvodine, Radija 021 i novinskih agencija).

Tabela 5. Prikaz autorstva medijskih napisa

Autorstvo	Poznato	Nepoznato	Inicijali	Preuzeto	Redakcija	Ukupno:
Br. napisa	39	7	28	32	30	136
Procenat	29	5	20,5	23,5	22	100

Najčešća **forma** medijskih napisa u štampanim medijima na oba jezika je srednje dugi tekst (55 napisa, tj. 40%), a potom kraći tekst (30, tj. 22%) i vesti (24, tj. 18%).

Tabela 6. Forma medijskih napisa

Forma ⁸²	Vest	Proširena vest	Kraći tekst	Srednje dugi tekst	Duži tekst	Ukupno:
Br. napisa	24	20	30	55	7	136
Procenat	18	15	22	40	5	100

⁸² Uz vest i proširenu vest (obično tekst do 100 karaktera), „kraćim tekstom” smatran je tekst do otprilike 500 karaktera (bez ubačenih okvira), „srednje dugim” onaj do otprilike 1.000 karaktera, a koji, zajedno sa ubačenim okvirima (ne računajući fotografije) čini više od polovine jedne stranice medija u kom je objavljen, dok se „dužim tekstom” smatra tekst koji je duži od otprilike 1.000 karaktera i koji je zajedno sa ubačenim okvirima i fotografijama objavljen na više od jedne stranice.

U slučaju štampanih medija na srpskom jeziku svrstavanje tekstova u određenu formu na osnovu njihove dužine pokazala se kao izazov, budući da veliki broj tekstova klasifikovanih kao „srednje dugih” (preko 45%) u sebi ima ubačene okvire sa kraćim tekstovima u vezi sa događajima i akterima o kojima pišu, što vizuelno stvara utisak da se radi o dužem, „ozbiljnijem”⁸³ tekstu. Većina tekstova na srpskom jeziku dužih od proširene vesti izveštava o samim događajima, njihovim učesnicima i posrednim akterima (npr. roditeljima, prijateljima, lokalnoj vlasti, zvaničnicima, itd) i iznosi njihovo viđenje posrednih aktera o njima. Najveći broj dužih tekstova zabeležen je u štampanim medijima na mađarskom jeziku (5, tj. 3,7%), a njihov sadržaj su uglavnom intervjui ili izjave raznih posrednih ili neposrednih aktera samih incidenata⁸⁴.

Naslovi najvećeg broja napisa sažimaju suštinu onoga o čemu izveštavaju u kratkoj izjavnoj formi (npr. RTV na srpskom 18/09/2011: *Egereši: Pronaći počinioc napada u Temerinu*; Dnevnik 25/09/2011: *Dogovor za sprečavanje incidenata*; Mađarso 28/09/2011: *Novi incidenti u Temerinu*; www.naslovi.net 28/09/2011/preuzeto sa sajta Radija 021/: *Uhapšene dve osobe posle incidenata u Temerinu*; Vajdašag ma 07/10/2011: *Žene Temerina za toleranciju*).

Činjenično utemeljena u tom smislu da sažima događaj ili izjavu nekog od njegovih neporednih ili posrednih aktera, većina naslova ispunjava svoju prvenstvenu komunikacijsku funkciju privlačenja pažnje publike. Međutim, konotacija formulacije naslova⁸⁵ (tabela br. 7 u nastavku) većinom je izrazito negativna (u 46,5% napisa).

Tabela 7. Konotacija formulacija stavova

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Ukupno:	
	Br.	%	Br.	%	Br.	%	Br.	%
Na srpskom jeziku	10	11	48	51	36	38	94	100
Na mađarskom jeziku	6	14	13	31	23	55	42	100
Ukupno:	16	12,5	61	41	59	46,5	136	100

⁸³ Za pojašnjenje pojma „ozbiljan” u ovom kontekstu videti fusnotu br. 68.

⁸⁴ Npr. dok mediji na srpskom, između ostalog, objavljuju i izjave roditelja učesnika incidenata, ili njihove i fotografije napadnutih (Večernje novosti 19/09/2011 i 28/09/2011), neki od mađarskih medija objavljuje intervju sa dvojicom maloletnih osumnjičenih za 1. incident, kao i sa njihovim prijateljima (Het nap 28/09/2011).

⁸⁵ Shvaćena kao nominalno sadržajno određenje koje u očima publike biva percipirano kao stanovište samog medija o događaju o kom izveštava.

Tabela br. 8 u nastavku navodi primere naslova sa nominalno izrazito pozitivnim, neutralnim, odnosno negativnim formulacijama:

Tabela 8. Primeri formulacije naslova napisa

Pozitivni	Neutralni	Negativni
23/09 - Mađarso: <i>I posle ovoga ćemo ovde normalno živeti jedni pored drugih</i>	27/09 - B92: <i>Temerin: Uhapšeni napadači</i>	16/09 - RTV na srpskom: <i>Pretučeni srpski mladići u Temerinu</i>
25/09 - Dnevnik: <i>Dogovor za sprečavanje incidenata</i>	28/09 - Mađarso: <i>Novi incidenti u Temerinu</i>	19/09 - Mađarso: <i>Pretučen(i) Srbi(n) u Temerinu</i>
29/09 - RTV na srpskom: <i>Dačić i Egereši za uzajamno poštovanje</i>	29/09 - RTV na mađarskom: <i>Republički, pokrajinski i lokalni organi zajednički da nastupe</i>	27/09 - www.naslovi.net (preuzeto sa www.mondo.rs): <i>Dečaku u Temerinu Mađari polomili nos?</i>
07/10 - Vajdašag ma: <i>Žene Temerina za toleranciju</i>	14/10 - RTV na srpskom: <i>Zahtev da škole budu nacionalno mešovite</i>	28/09 - Het nap: <i>Protiv nasilja nasiljem</i>

Međutim, imajući u vidu temerinske lokalne specifičnosti, te samu prirodu incidenata koji podrazumevaju fizički običaj (mladih), stanovnicima ove opštine, baš kao ni široj medijskoj publici, naročito u Vojvodini, teško da će ijedan od gore navedenih naslova izazvati pozitivne asocijacije, prvensteno zbog toga šta čak i pozitivni i neutralni naslovi impliciraju.

Podnaslove, odnosno nadnaslove ima 40,5% napisa i oni, baš kao i **anterfile** (34% napisa⁸⁶), dodatno pojašnjavaju sadržaj naslova, te time formalno ispunjavaju svoju funkciju. U slučajevima kada su se napisi našli i na vebstranici medija u kom su objavljeni, zbog prirode ovog medija nužno su po objavljivanju bili na naslovnoj stranici sajta, dok je u štampanim izdanjima tek neznatni broj napisa praćen njihovom najavom na naslovnoj strani (u 8% slučajeva). **Okviri** sa kraćim tekstovima koji skreću pažnju na pojedinosti događaja, odnosno pojašnjavaju pojedine segmente osnovnog teksta ubačeni su u 82% napisa iz

⁸⁶ Uz napomenu da u slučaju 26 pisanih priloga sa vebstranice televizijskih kuća obuhvaćenih korpusom nije bilo anterfilea, odnosno da je na njima bila samo kratka vest, najčešće praćena video prilogom (u 15 slučajeva), a u pet slučajeva je na sajtu bio samo naslov praćen linkom ka video prilogu.

štampanih medija na srpskom jeziku i u 35% napisa na info-portalu www.naslovi.net, dok ih u medijima na mađarskom jeziku, kao ni u ostalim medijima na srpskom nije bilo.

Napisi u korpusu sa televizija i info-portala su ukupno 19 puta bili praćeni **video priložima**, dok je uz napise u celokupnom korpusu objavljeno ukupno 124 **fotografije**, gotovo po jedna po svakom prilogu. Tamo gde su objavljene, broj fotografija kretao se od 1-6 po napisu i najčešće (u preko 50% slučajeva) uz njih su bili ispisi koji ih pojašnjavaju. Pregled sadržaja fotografija objavljenih uz napise dat je u tabeli br. 9 u nastavku:

Tabela 9. Pregled sadržaja fotografija objavljenih uz napise

	Sadržaj	Br.	Napomena
1	Temerin	28	Kao razglednica, često iz vazduha sniman centar grada, na nekoliko fotografija vidi se KIC „Lukijan Mušicki” u centru, veliki znak saobraćajni znak „STOP” u prvom planu, pravoslavna crkva
2	Zgrada SO Temerin	10	Sednica opštinskih odbora povodom incidenata (5) i zgrada slikana spolja, najčešće sa zastavama u fokusu (5)
3	Policija	9	Policija na ulicama Temerina, u parku, ispred srednje škole, kako privodi izgreznike (na jednoj fotografiji se vidi da je reč o ulici Kralja Milana u Beogradu)
4	Šandor Egereši, predsednik Skupštine APV	9	Najčešće portret ili krupni plan, zabrinut ili nasmejan, ponekad i sa detaljima vidljivim iza njegovih leđa (npr. zastava EU, naziv Vojvodine na raznim jezicima)
5	Mladići u crnom	8	Sa mađarskim obeležjima (majice sa mađarskom zastavom, grbom, itd - 7 fotografija, sa obeležjima „Obraza” - 1 fotografija)
6	Tuča	7	Nepoznati mladići koji se ne mogu identifikovati tuku se na ulici
7	Mladići iz Temerina	6	Bez sakrivanja identiteta, napadnuti i povređeni (3), svedoci incidenata (2), prijatelji osumnjičenih (1)
8	Bojan Pajtić, predsednik Vlade APV	5	Najčešće portret, na nekoliko slika se u pozadini vide detalji (npr. zastava Republike Srbije)

Nešto ređe (u 3-4 navrata) objavljujane su fotografije zgrade ispred koje se dogodio 1. incident (zgrada lokalnog ribolovačkog društva), roditelja napadnutih učesnika incidenata, crne majice sa mapom trijanonske Mađarske, predsednika Opštine Temerin Andraša Gustona, table sa nazivom naseljenog mesta Temerin na kojoj je precrtan naziv na mađarskom, grafita u

Temerinu uperenih protiv mađarske zajednice, kao i srednje škole u Temerinu i parka pored nje. Među najređe objavljivanim fotografijama nalaze se one republičkih zvaničnika (ministara Ivica Dačića i Žarka Obradovića, zaštitnika građana Saše Jankovića), članova jednog mađarskog rok benda, kao i one, uslovno rečeno, simboličke koje bi trebalo da asociraju na sukob ili tuču (npr. stisnuta pesnica, krhotine na ulici, ruke u liscama itd).

Izuzev portreta povređenih mladića neposredno nakon incidenata, najjači utisak na čitaoca ostavljaju fotografije u kojima se manje ili više eksplicitno ukazuje na nasilnu prirodu incidenata (npr. policije, tuče, mladića, scena i predmeta sa obeležjima grupa koje imaju reputaciju desničarskih). Međutim, u kombinaciji sa retorikom koja je u medijskim napisima korišćena, fotografije Temerina, većina gotovo nalik razglednicama iz vazduha, još više naglašavaju kontrast između onoga što ovi incidenti u predstavljaju akterima medijskih napisa, naročito onim lokalnim, i toga kako se oni široj javnosti predstavljaju.

Najčešće korišćene reči i izrazi u napisima

Najčešće korišćene reči i izrazi u napisima kojima su opisivani sami incidenti i događaji u vezi sa njima su reč „incident(i)” (70,6%), „međuetnički/međunacionalni” (60,3%), reči koje neposredne učesnike incidenata određuju kao pripadnike određenog naroda kao grupe („Srbi/ski” - 47,1%; „Mađari/ski” - 46,3%), kao i reči i fraze koje opisuju način na koji su se incidenti odigrali („prebijanje/premlaćivanje/pretući” - 39%; „tuča” - 32,4%; „fizički obračun” - 22,8%).

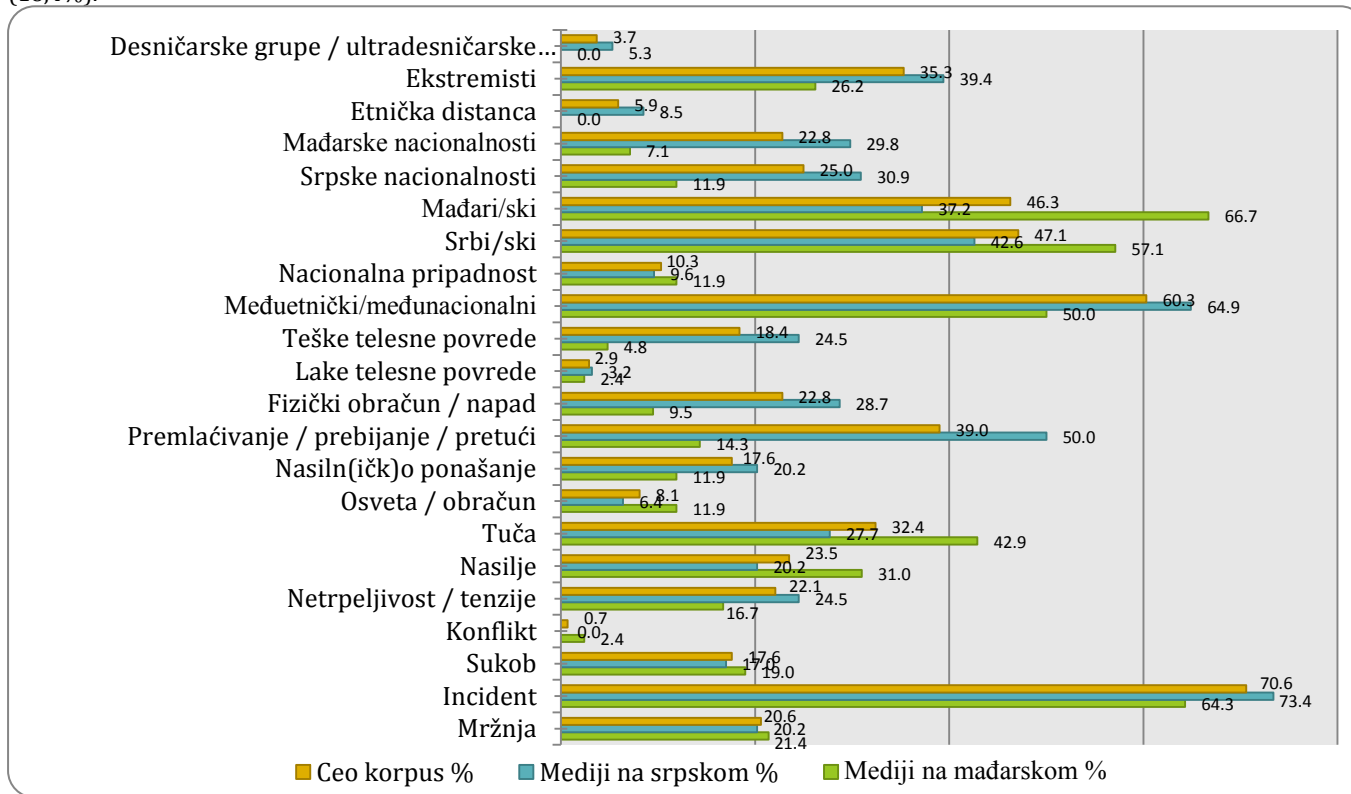
Među najčešće korišćene reči spadaju, sa jedne strane, reči „ekstremisti” (35,3%) i „mržnja” (20,6%). Ovaj podatak posebno se izdvaja budući da su ove reči, osim što su emotivno i konotacijski krajnje negativne, opisi svojstava, odnosno emocija izuzetno podložnih subjektivnoj (pr)oceni kako onoga na koga ili šta se odnose, tako i na stepen njihovog posedovanja, odnosno zastupljenosti. Sa druge strane, u približnoj meri zastupljeni su i izrazi koji nastoje da na što objektivniji način govore o događajima u vezi sa incidentima („nasilničko ponašanje” - 17,6%) ili sa njihovim učesnicima („srpske nacionalnosti” - 25%; „mađarske nacionalnosti,” - 22,8%), a koji su u napisima karakteristični za retoriku predstavnika nadležnih organa i zvaničnika, kao i drugih posrednih aktera koji nastoje da o incidentima govore na što objektivniji način.

Manje frekventne reči i izrazi, koje su značajno doprinele stvaranju slike o incidentima kako zbog svoje denotacije, tako i konotacije u temerinskom kontekstu, su još i „netrpeljivost/tenzije”⁸⁷ (22,1%), „sukob” (17,6%) i „teške telesne povrede”

⁸⁷ Najčešće u kolokaciji sa rečju „međunacionalna/međuetnička”.

VOJVODANSKI UČENICI O DISKRIMINACIJI – IZVEŠTAJ O ISTRAŽIVANJU

(18,4%).

Grafikon 2. Najčešće korišćene reči i izrazi u napisima

Akteri medijskih napisa

Akteri medijskih napisa u korpusu mogu se načelno podeliti u **dve grupe**:

1. **Neposredni**, u koje spadaju učesnici incidenata, bilo da su napadnuti ili napadači,
2. **Posredni**, u koje spadaju svi oni koji nisu neposredno učestvovali u samim incidentima kao napadnuti ili napadači, ali su nakon njih na razne načine reagovali ovim povodom (izjavama, inicijativama, službenim postupcima, itd).

Sudeći po napisima u korpusu, **neposredni akteri** incidenata bili su sledeći (tabela br. 10):

Tabela 10. Prikaz broja neposrednih aktera u medijskim napisima na srpskom i mađarskom

Inc. br.	Napadnuti		Napadači	
	Mediji na srpskom	Mediji na mađarskom	Mediji na srpskom	Mediji na mađarskom
I	5 mladića srpske nacionalnosti	5 mladića srpske nacionalnosti	Grupa (15-20) mladića mađarske nacionalnosti	4 mladića mađarske nacionalnosti*
II	1 mladić mađarske nacionalnosti	1 mladić mađarske nacionalnosti	2 mladića srpske nacionalnosti*	2 mladića srpske nacionalnosti*
III	1 mladić srpske nacionalnosti ⁸⁸	1 mladić srpske nacionalnosti	Nekoliko mladića mađarske nacionalnosti**	Nekoliko mladića mađarske nacionalnosti**

* - Kasnije su privedeni kao osumnjičeni. ** - Dvojica su kasnije privedena kao osumnjičeni.

⁸⁸ Neki mediji tvrde da su napadnuta dva srednjoškolca srpske nacionalnosti, ali se iz kasnijeg teksta vidi da je drugi momak pritrčao kada je video tuču, a da su se napadači potom razbežali.

Dok se u slučaju drugog incidenta napadnuti najčešće opisuje kao „Mađar”, a napadači kao „Srbi”, najčešće bliži opisi napadnutih, odnosno napadača u slučaju 1. i 3. incidenta su sledeći (tabele br. 11 i 12):

Tabela 11. Primeri opisa napadnutih u 1. i 3. incidentu

I incident	III incident
<ul style="list-style-type: none"> • deca (koja su se potukla) • maloletni Srbi • srednjoškolci srpske nacionalnosti • petorica maloletnih Srba • pretučeni mladići srpske nacionalnosti • nedužna, prestrašena deca • petorica šesnaestogodišnjaka Srba • srpska deca • srpski mladići • (prebijeni) srpski dečaci • pet srpskih mladića • pripadnici većinskog naroda • pretučeni pripadnici nekih srpskih organizacija • (jedan od njih je) sin bivšeg policajca • „plen” (napadača, beži od njih) • (srpska/mađarska⁸⁹) omladina 	<ul style="list-style-type: none"> • šesnaestogodišnjak srpske nacionalnosti, • šesnaestogodišnjak, • dvojica momaka srpske nacionalnosti • vršnjak napadača, Srbin • vršnjak srpske nacionalnosti (celo ime i prezime navedeno) • učenik (inicijali) • šesnaestogodišnji Srbin • vršnjak (inicijali i mesto stanovanja) koga su tukli nogama i rukama i naneli mu teške telesne povrede (nagnječeno lice) • vršnjak koji je sedeo u dvorištu Ekonomske škole • uzoran dečak

⁸⁹ „Het nap” (05/10/2011) navodi da je omladina /impl. mađarska/ u okruženju poput temerinskog naterana da se sama brani od učestalih provokacija, budući da na njih malo ko /od nadležnih/ reaguje.

Tabela 12. Primeri opisa napadača u 1. i 3. incidentu

I incident	III incident
<ul style="list-style-type: none"> • (znatno veća) grupa (mladih) Mađara • mladići / grupa učenika mađarske nacionalnosti⁹⁰ • maloletni Mađari • 4 mladića mađarske nacionalnosti • pripadnici manjinskog naroda • 15-20 mađarskih mladića / mladih Mađara naoružanih metalnim šipkama i lancima • pripadnici nacionalnih manjina • napadači u crnim majicama, vojničkim pantalonama i čizmama koji se evakušu u automobile • maloletni mađarski nacionalisti • sledbenici ekstremističkih pokreta i stranaka koje se zalažu za ponovno stvaranje Velike Mađarske • nasilnici (imali crne košulje) • mađarska omladina • mladi ljudi koji su podlegli ekstremističkim ideologijama • maloletni osumnjičeni • Srbi koji vređaju maloletne Mađare na ulici⁹¹ • bili u alkoholisanom stanju (i napadači i napadnuti) • srpski mladići nasilnici • maloletni Mađar koji je tukao Srbe • mladi • deca (koja su se potukla) • srednjoškolci 	<ul style="list-style-type: none"> • maloletni vršnjaci (mađarske nacionalnosti) • mađarski huligani • grupa mladića obučenih u crno (koji su šutirali žrtvu) • mađarski skinhedi • grupa Mađara • velika ekipa napadača • organizovana grupa ekstremista • (uhapšeni) napadači mađarske nacionalnosti • srednjoškolci mađarske nacionalnosti • šesnaestogodišnji Mađari (inicijali 2 osobe) • grupa mladića mađarske nacionalnosti • mađarski maloletnici • 10 mladića mađarske nacionalnosti • Mađari • organizovane grupe koje mađarsku decu koriste u svoje svrhe • (pretpostavlja se da su) članovi ekstremističke organizacije (ime organizacije) • maloletni Mađari • napasnici

⁹⁰ „Nacionalni građanski” (27/09/2011) navodi da su prethodno pokušali i da siluju jednu srpsku devojčicu.

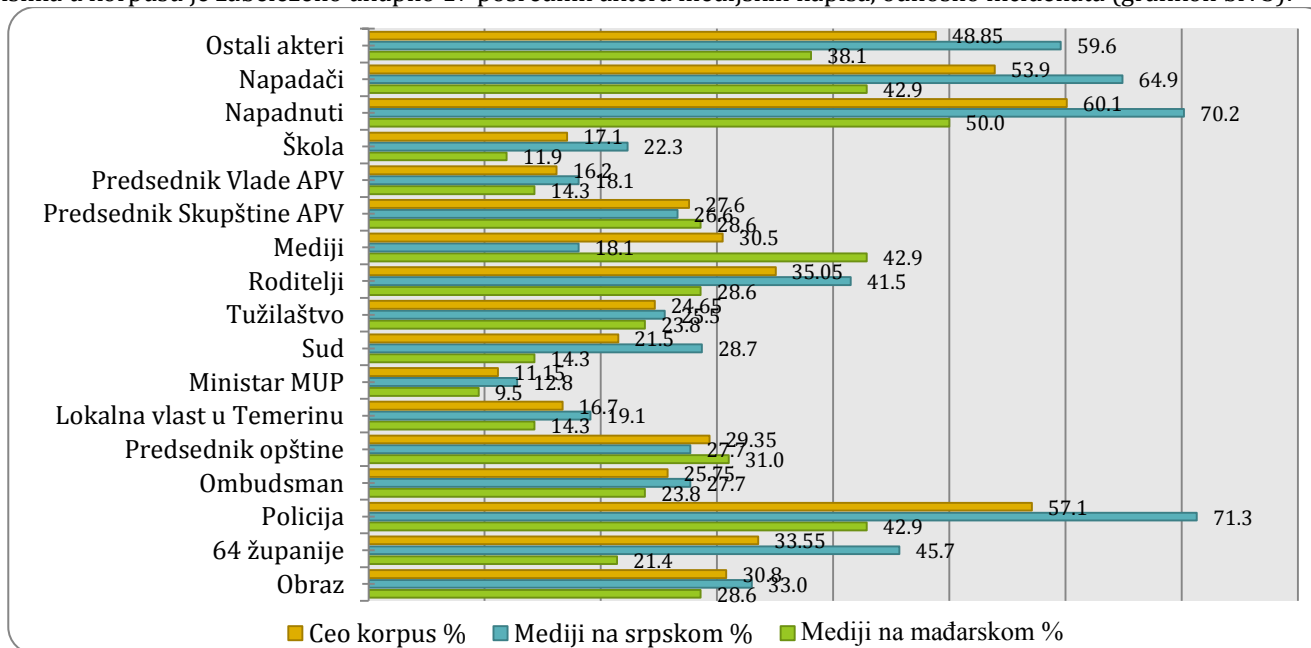
⁹¹ „Vajdašag ma” (26/06/2011) i „Het nap” (28/09/2011): ovo navode tekstovi slični onome navedenom u fusnoti br. 84.

VOJVOĐANSKI UČENICI O DISKRIMINACIJI – IZVEŠTAJ O ISTRAŽIVANJU

Iz navedenih primera evidentno je da se neposredni učesnici, kako napadnuti, tako i napadači, najčešće prikazuju kao pripadnici određenog naroda kao grupe. Navođenje njihovog uzrasta neutralim, činjenično zasnovanim izrazima poput „maloletnici” i „šesnaestogodišnjak” sasvim je opravdano sa aspekta profesionalnog izveštavanja, dok upotreba subjektivno obojenih i emotivno nabijenih izraza, poput „(nedužne, prestrašene) dece” ili „ mladi ljudi koji su podlegli ekstremističkim ideologijama” nije.

Napisima u korpusu je zabeleženo ukupno 17 posrednih aktera medijskih napisa, odnosno incidenata (grafikon br. 3):

Grafikon 3. Pregled zastupljenosti posrednih aktera u napisima

Uz neposredne aktere, odnosno učesnike incidenata (napadnuti - 60,1%; napadači - 53,9%), njihovi najzastupljeniji posredni akteri su policija (57,1%) i razni ostali akteri navedeni zbirno (48,85%), a o kojima će u nastavku biti više reči.

Roditelji učesnika incidenata, naročito napadnutih, pominju se u 35,05% napisu budući da su oni, nezadovoljni reakcijom lokalne samouprave i nadležnih organa, a naročito kvalifikacijom dela od strane tužilaštva, ovim povodom obratili direktno medijima. Kako je vreme odmicalo, roditelji su naročito od strane zvaničnika bili prozivani kao odgovorni za ponašanje svoje dece, odnosno pominjani kao društvena grupa sa kojom u jednakoj meri kao i sa mladima treba raditi na razvoju međunacionalne trpeljivosti i predupređivanju incidenata u budućnosti. Budući da se, između ostalih, i na osnovu izjava roditelja i u medijima špekulisalo da incidenti na neki način imaju veze sa desničarskim grupama, te da su u jednom trenutku bila najavljena i protestna okupljanja i noćne straže od strane jedne od organizacija sa ovakvom reputacijom, pominjanje dve ovakve grupe, odnosno organizacije je takođe učestalo (64 županije - 33,55%; Obraz - 30,8%).⁹² Nakon što su, naročito posle 3. incidenta, mediji počeli da se pojavljuju u Temerinu i da više pišu o ovim incidentima, oni sami počinju da bivaju pominjani kao posredni akteri u napisima. Pokrajinski zvaničnici i predstavnici strukovnih udruženja u svojim izjavama apeluju na medije da profesionalno izveštavaju o incidentima budući da se radi o specifičnoj lokalnoj sredini, dok lokalna samouprava i građani Temerina, nesviknuti na toliku medijsku pažnju, pa još povodom niza nemilih događaja, počinju medije (koji se pominju u 30,5% napisu) da prozivaju zbog preuveličavanja problema i skretanja negativne pažnje na njihovo mesto, pa i zbog toga da izveštavanjem o ovim događajima neki od njih podržavaju određene političke opcije uoči predstojećih izbora.⁹³

Pravosudni organi koji su nadležni da kvalifikuju delo nakon policijske istrage (tužilaštvo - 24,65%), odnosno da vode postupak protiv okrivljenih (sud - 21,5%) pominjani su u kontekstu svojih nadležnosti, s tim da su ulogu tužilaštva, od strane roditelja prozivano zbog kvalifikacije dela zbog kog su napadači osumnjičeni, i suda najčešće medijima i javnosti pojašnjavali predstavnici policije ili pokrajinskih organa. Od pokrajinskih organa, odnosno zvaničnika najčešće je pominjan predsednik

⁹² Detaljnije o medijskom prikazu roditelja učesnika ovih incidenata u Dragin 2012.

⁹³ Predsednik opštine Temerin se pominje u 29,35% napisu, dok se lokalna vlast pominje u 16,7%. Međutim, dok on kao pripadnik mađarske zajednice, predsednik opštine koji je ujedno i predstavnik tamošnje Mađarske koalicije i roditelj mladića koji je i sam pre nekoliko godina kao maloletnik bio napadnut u jednom incidentu, u svojim izjavama pokušava, kako sam kaže, da bude objektivn i realno sagleda situaciju, reakcije nekih drugih uticajnih posrednih aktera, kako iz lokalne, tako i šire vojvođanske zajednice (npr. Pokreta mađarske nade, Srpske napredne stranke, Društva za očuvanje sećanja na Holokaust, Demokratske partije vojvođanskih mađara, Nacionalnog saveta mađarske nacionalne zajednice), u javnosti dodatno pojačavaju utisak podvojenosti stavova Temerinaca po pitanju incidenata.

Skupštine AP Vojvodine (27,6%), budući da se on, između ostalog, javno oglašavao osuđujući incidente i pozivajući medije da profesionalno izveštavaju o incidentima u Temerinu, te da su nadležni odbori Skupština APV ovim povodom održali i posebnu sednicu.

Pokrajinski ombudsman, pominjan u 25,75% napisa, uz predsednika Vlade APV (pominjanom u 16,2% napisa), prisustvovao je sednici lokalnih odbora za bezbednost i nacionalne manjine u Temerinu i tom prilikom, između ostalog, baš kao i na sednici Odbora za bezbednost Skupštine APV, izneo stav da bi jedan od mogućih načina dugoročnog predupređivanja ovakvih incidenata mogao biti taj da deca koja osnovnoškolsku nastavu pohađaju na srpskom i ona koja nastavu pohađaju na mađarskom jeziku na nastavu idu u istu školsku zgradu, a ne odvojeno kao što je to sada u Temerinu slučaj. Ovaj predlog izazvao je povratnu reakciju predstavnika i zvaničnika mađarske nacionalne zajednice, koji su pokrajinsku ombudsmanku javno optužili da ovakvim potezom želi da ukine nastavu na mađarskom jeziku.⁹⁴

Među ostalim akterima najčešće se poimenično pominje zamenik načelnika Policijske uprave Novi Sad, koji je javnost izveštavao o aktivnostima koje je policija preduzimala u Temerinu. Građani Temerina pominjani su kolektivno ili individualno iznoseći osude incidenata ili svoje stavove o njihovim uzrocima, posledicama i načinima predupređivanja, te o bezbednosti u Temerinu. Mediji su zabeležili reakcije i osude temerinskih incidenata od strane čelnika političkih partija vojvođanskih Mađara, ali i nekih drugih partija bez nacionalnog predznaka, raznih organizacija i pokreta (od nacionalno obeleženih, preko strukovnih, rekreativnih, do antifašističkih), pa sve do uglednih intelektualaca i državnih zvaničnika koji javnosti ukazuju na to da ove incidente treba sagledavati u širem društvenom kontekstu. Jedina, uslovno rečeno, samoorganizovana lokalna inicijativa kao reakcija na ove incidente zabeležena u napisima bio je sastanak nazvan „Žene Temerina za mir” na kome su naročito majke napadnutih apelovale na nadležne da preduzmu nešto konkretnije kako bi se ovakvi incidenti predupredili, a jedan napis se u pozitivnom kontekstu, ali i pominjući nedavne incidente, bavi izložbom radova mladih koja se u to vreme održavala u Temerinu.⁹⁵

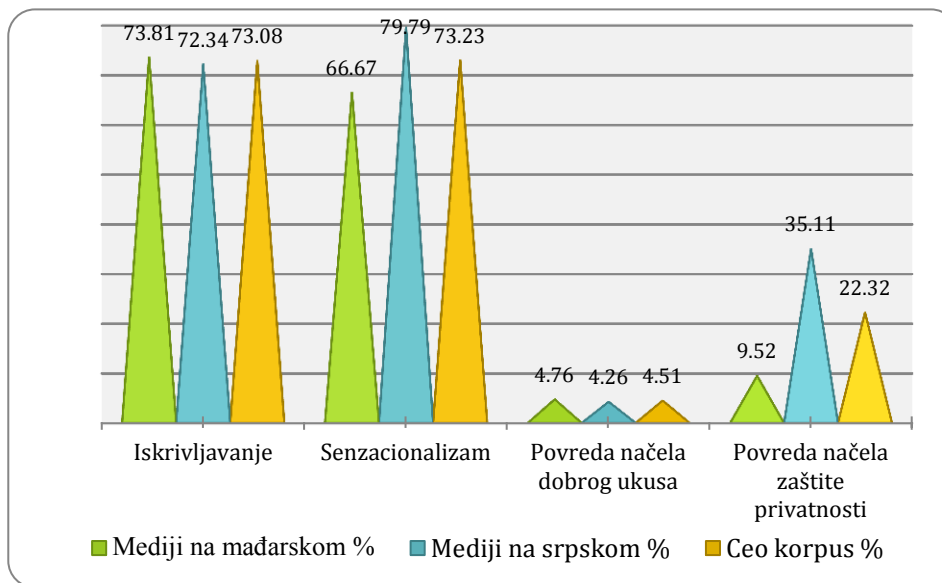
⁹⁴ Detalji o stavovima Pokreta mađarske nade, predsednika Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine i predsednika opštine Temerina o ovom pitanju dostupni su na: http://www.magvarszo.com/fex.page:2011-10-20_Pogresno_tumacenije_izjave_ombudsmana.xhtml. Pristupljeno: 30. marta 2012. godine.

⁹⁵ „Het nap” (12/10/2011) pominje izložbu mladih umetnika iz vojvođanske mađarske zajednice.

Iskrivljavanje, senzacionalizam, načelo dobrog ukusa i načelo poštovanja privatnosti

Elementi iskrivljavanja i senzacionalizma u korpusu prisutni su u izuzetno velikom procentu (u 73,8, odnosno 73,23% napisa). Povreda načela dobrog ukusa prisutna je u ukupno 6 napisa (4,51%), dok je načelo zaštite privatnosti, naročito značajno zbog toga što su većina učesnika incidentata maloletnici, povređeno u 35,11% napisa (grafikon br. 4).

Iskrivljavanje se najčešće ogleda u činjenici da su mediji neposredno nakon incidentata, naročito posle prvog i trećeg, nagađali, odnosno spekulisali sa brojem napadača i napadnutih, što je dovelo do toga da ovi incidenti deluju kao masovni. Imajući u vidu nacionalnu pripadnost učesnika incidentata, kao i na osnovu kasnijih tvrdnji samih učesnika, njihovih roditelja, očevidaca, te izjava zvaničnika, mediji nakon prvog incidenta počinju da navode da je u pitanju međunacionalni incident, iako su incidenti kasnije zvanično okvalifikovani kao nacionalno nemotivisani, odnosno kao nasilničko ponašanje i nanošenje teških telesnih povreda. Neki mediji su kasnije prestali direktno da pominju navodnu nacionalnu motivisanost incidentata, ali su to i dalje na razne načine dali naslutiti, odnosno relativno mali broj njih je eksplicitno navodio zvaničnu

Grafikon 4. Zastupljenost iskrivljavanja, senzacionalizma, povrede načela dobrog ukusa i načelo zaštite privatnosti u medijima

kvalifikaciju krivičnog dela za koje su se napadači sumnjičili. Utisku o nacionalnoj motivisanosti incidentata doprinosi i nazivanje njihovih učesnika kolektivnim imenima nacionalnosti čiji su pripadnici. Iz korpusa je takođe evidentno da je vrlo mali broj medija izveštavao o 2. incidentu, koji je imao i mnogo manje učesnika, a i to je najčešće činio u svetlu 3. incidenta, budući da su se oba desila u razmaku od manje od 24 sata, te se stiče utisak da se u Temerinu u tom periodu jedna za drugom dešavaju masovne tuče među zavađenom omladinom podeljenom po nacionalnoj pripadnosti.

Senzacionalizam se najčešće ogleda u pominjanju umešanosti pripadnika (ultra)desničarskih nacionalističkih organizacija u ove incidente i spekulisanjem o pripadnosti učesnika incidentata ovim grupama, naglašavanjem, pa i opisivanjem detalja, nasilničkog ponašanja koje je dovelo teških telesnih povreda napadnutih, preteranom patetičnošću, činjenično nezasnovanim i subjektivnim epitetima u predstavljanju kako onih koji se doživljavaju kao žrtve incidentata, tako i njihovih napadača. Izuzev naglašavanjem nasilja, podeljenosti i nagađanjem u vezi sa stvarnim uzrocima incidentata, utisak velike napetosti, neizvesnosti, pa čak i opasnosti po ličnu bezbednost u Temerinu stvoren je kako jezičko-stilskim sredstvima, tako i usmeravanjem pozitivnog, odnosno negativnog fokusa samih napisa na pojedine aktere incidentata, pa čak i spekulisanjem o (ne)opravdanosti ovakvih incidentata.

Načelo dobrog ukusa u nekoliko navrata je povređeno preterano detaljnim i grafičkim opisivanjem ili prikazom teških telesnih povreda (na fotografijama), kao i spekulisanjem o tome da li su ovakvi incidenti, odnosno odgovor na njih istom merom i na isti način, iz bilo kog razloga opravdani, dok je **načelo poštovanja privatnosti** najčešće kršeno objavljivanjem kako imena roditelja maloletnih učesnika incidentata ili imena samih učesnika, tako i objavljivanjem njihovih i fotografija njihovih roditelja i prijatelja, kao i drugih stanovnika Temerina koji se sa ovih fotografija mogu identifikovati.

Ono što **mediji jesu činjenično tačno preneli** je da su se u Temerinu tokom septembra 2011. dogodila tri incidenta, od kojih je u sva tri bilo više od jednog napadača. Svi neposredni akteri incidentata bili su muškarci, većinom (stariji) maloletnici, te da su u sva tri navrata napadači i napadnuti bili iz različitih nacionalnih zajednica: u dva incidenta napadači su bili pripadnici mađarske nacionalne zajednice, a u jednom su napadači bili pripadnici srpske nacionalne zajednice. Sva tri incidenta započela su verbalnim čarkama između kasnijih napadača i napadnutih. Nadležni državni organi reagovali su kako bi se sprečilo eskaliranje incidentata, u tri navrata privedeno je ukupno osam osumnjičenih za ova tri incidenta i postupci protiv njih su u toku. U međuvremenu je privedeno još osam lica nakon što je jedna od organizacija sa desničarskom reputacijom najavila

protestna okupljanja i noćne straže u Temerinu. Građani Temerina zabrinuti su zbog ovih incidenata i voleli bi da se oni više ne događaju, tim pre jer u njima učestvuju mladi. Većina aktera medijskih napisa osudila je ove incidente i ukazala na potrebu uvođenja dugoročno efikasnih mera njihovog predupređivanja, dok je u vezi sa njihovim stvarnim uzrocima tokom korpusom obuhvaćenog perioda malo šta konkretnije rečeno, odnosno urađeno, izuzev nužnih postupaka nadležnih organa.

Kombinacijom ovih informacija i načina njihovog plasiranja u javnost - prvenstveno fokusiranjem na pojedine aktere, njihove pretpostavljene karakteristike, isticanjem ili potiskivanjem pojedinih segmenata, „sakrivanjem“ iza reči sagovornika i nepreciznim, emotivno obojenim ili dvosmislenim jezičkim formulacijama punim implicitnosti koje ne odgovaraju činjenicama - javnosti je ipak poslata nejasna i iskrivljena slika kako o samim incidentima, ali i o Temerinu kao mestu u kome u najvećem broju žive pripadnici srpske i mađarske nacionalne zajednice.

ZAKLJUČAK

Iako se u vreme njihovog događanja tako činilo, incidenti u Temerinu tokom septembra 2011. godine nisu bili udarna vest, budući da su se odvijali u senci najave popisa stanovništva i Parade ponosa, javne debate o Predlogu Zakona o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju, na koji je mađarska zajednica u Republici Srbiji iznela brojne primedbe, te nastavka pregovora u vezi sa Kosovom. Pišući o tadašnjim incidentima u Temerinu mediji se uopšte nisu bavili njihovim dubljim uzrocima, niti su ih prikazivali u širem kontekstu specifičnosti tamošnje lokalne zajednice. Međutim, činjenica da su incidenti u ovoj opštini tokom godina već poprimili implikaciju da se (po pravilu) dešavaju između pripadnika dve lokalno najzastupljenije nacionalne zajednice, mediji su ove incidente odmah predstavljali kao nacionalno motivisane.

Akteri, odnosno stvarni i potencijalni sagovornici medija, bili su brojni i šaroliki: od stanovnika vojvođanskog mesta sa nacionalno mešovitim stanovništvom čija proporcija i profil ga čini vrlo specifičnim čak i u pokrajinskom kontekstu, do pokrajinskih i republičkih zvaničnika. Poštujući pravo javnosti na pravovremeno i istinito informisanje i svesni svog društvenog uticaja, mediji u korpusu su ove događaje počeli učestalije da prate tek nakon što su se o njima javno oglasili ogorčeni roditelji napadnutih mladića, odnosno neki od pokrajinskih zvaničnika. Na osnovu kritičke analize sadržaja tekstova objavljenih u 19 medija (dnevni novina, nedeljnik, sajtova TV stanica i tekstova na info-portalima) na srpskom i mađarskom jeziku objavljenih u septembru i oktobru 2011. godine stiče se utisak da je profesionalno-komercijalni interes ovih medija ipak bio pretpostavljen onom javnom.

Većina analiziranih napisa spada u kraće žanrovske forme koje izveštavaju o događajima i prenose stavove pojedinih aktera. Osim što uglavnom nude iskrivljenu, senzacionalističku, negativnim etničkim stereotipima obojenu sliku događaja u Temerinu i njihovih aktera⁹⁶, očigledno je odsustvo tekstova koji se detaljnije bave uzrocima, razmerama i mogućim dugoročnim posledicama nasilničkog ponašanja među (temerinskim) mladima, najčešće usmerenog ka „drugima“. Štaviše: nijedan od napisa iz korpusa, baš kao ni većina napisa o drugim sličnim događajima već godinama unazad, ne bavi se detaljnije činjenicom da je upravo pomenuta „drugost“ svojevrсни „okidač“, odnosno najčešći povod nasilju, pogotovo među mladima. Ovakav način izveštavanja odaje utisak da su događaji poput incidenata u Temerinu, sporadični i prolazni, te stoga i

---

⁹⁶ Što potvrđuje osnovnu, odnosno prvu hipotezu ovog rada.

bez dugoročnijih efekata. Takvim pristupom mediji propuštaju priliku da objektivno, odgovorno i sa dužnom novinarskom pažnjom javnosti ukažu i na zakonske obaveze kako pojedinaca, tako i društvenih aktera na svim nivoima, u slučaju pojedinačnog i kolektivnog kršenja ljudskih prava svih građana kojima su ona ugrožena, kao i na eventualne negativne posledice tolerisanja takvih pojava.

Male sredine nisu uvek potpuno svesne moći i uticaja medija, naročito odjeka koje izveštavanje o njihovoj lokalnoj zajednici na ovaj ili onaj način može imati u široj javnosti. Mladi su toga još manje svesni, na šta ukazuju i nalazi o njihovim stavovima o faktorima koji najčešće utiču na pojavu negativnih društvenih pojava (poput netolerancije, nacionalizma, šovinizma, itd.) izneseni u istraživanju uz koje je ovaj rad priložen. Napisi analizirani za potrebe ovog rada nedvosmisleno poručuju da odgovornost za to da li će se izroditi još ovakvih povoda – ili ipak prilika - za preispitivanje pristupa (izveštavanju o) konfliktima u nacionalno mešovitim sredinama u Vojvodini ipak prevazilazi individualne mogućnosti i lokalne okvire. Ukrštanjem podatka da su medijski napisi u korpusu bili prevasnodno u formi proširene vesti ili teksta srednje dužine sa podatkom da nijedan tekst u korpusu ne pokušava objektivno, kritički i dublje da analizira pozadinu i suštinske povode događanja u Temerinu, stiče se utisak da su izveštavajući o sepembarskim incidentima mediji propustili da jasno i nedvosmisleno ukažu na jednu od realnosti koja već duže vreme sve upadljivije obeležava život mladih u Vojvodini i Srbiji, naročito u manjim lokalnim zajednicama. Nezadovoljstvo mladih preovlađujućom društvenom klimom, nemoć da se sopstvena budućnost pred kraj ili po okončanju školovanja sagleda ili planira zbog sve teže ekonomske situacije u društvu, ograničene mogućnosti alternativnog angažovanja ili kreativnog iskazivanja mladih u slobodno vreme oličeno u ovim i sličnim incidentima, još jednom je dovelo i do toga da mladi u javnosti budu stereotipno predstavljeni kao samodovoljne grupe besposlenih nad kojima ni roditelji ni društvena zajednica nemaju dovoljan autoritet, i koje, nakon ispraznog provoda ili još jednog „odrađenog” dana u školi, traže način da se (na) nekome dokažu.

Iako za vojvođanske pojmove relativno malo mesto, Temerin se protekle jeseni našao u situaciji da su lokalne vlasti morale da angažuju dodatne policijske snage kako bi obezbedile red i mir, a na mestima na kojima se okupljaju mladi kontrolisale točenje alkohola. Vojvodina ima 45 jedinica lokalne samouprave na čijoj teritoriji pripadnici raznih manjinskih nacionalnih zajednica u značajnijem broju⁹⁷ žive u preko 120 naseljenih mesta. Većina njih je po tome slična Temerinu.

---

⁹⁷ Preko ili oko 50% (Vukićević, Đogo 2008-2009).

Osim što se iz napisa stiže utisak da su dve najbrojnije temerinske nacionalne zajednice podvojene u svojim stavovima u vezi sa septembarskim incidentima⁹⁸ i načinima kako bi se ovim problemom valjalo ubuduće baviti, roditelji učesnika incidentata na obe strane doimaju se kao zaštitnički nastrojeni bespomoćni saučesnici svoje (većinom maloletne) dece, budući da ih izvestan broj ostalih aktera otvoreno p(r)oziva na odgovornost zbog stavova i ponašanja njihove (muške) dece. U tom kontekstu valjalo bi se zamisliti i o ostalim nalazima istraživanja o stavovima mladih o diskriminaciji i njenim vidovima kom je priložen ovaj rad, naročito onima koji se tiču stava da na pojavu netolerancije, mržnje, nacionalizma i šovinizma utiču društvena sredina (66% ispitanika) i porodica (62,1%). Budući da anketirani srednjoškolci iz nacionalno mešovutih vojvođanskih sredina, između ostalih i Temerina, tvrde da na pojavu netolerancije ne utiču crkva (91.8%), škola (85%), *mediji* (65,5%), politika (65,3%) i vršnjaci (64,1%), postavlja se pitanje šta oni podrazumevaju pod društvenom sredinom u kojoj žive, šta je čini i kako je doživljavaju. Ovo je tema koju bi valjalo detaljnije istražiti pre nego što svaka od ovih sredina dopadne medija na način na koji se to Temerinu u septembru 2011. godine dogodilo, ili pre nego što po nečemu takvom postanu udarna vest.

---

⁹⁸ Što potvrđuje treću hipotezu ovog rada.

V BLIŽE ODREĐENJE POJMOVA I PRIMERI

Diskriminacija, predrasude, tolerancija

(Pavel Domonji)

Pojmovi poput ljudskih prava, demokratije, tolerancije ili diskriminacije, postali su sastavni deo javnog govora u Vojvodini. Često se može čuti kako, na primer, poštovanje ljudskih prava i sloboda olakšava ulazak Srbije u Evropsku uniju, ali i da članstvo u ovom prestižnom evropskom klubu doprinosi većem poštovanju ljudskih prava i sloboda.

Zašto su ljudska prava važna? Sigurno ne zbog Evropske unije. Ljudi žive unutar, ali i izvan Unije i svima njima je stalo do toga da obezbede sebi pristojnu građansku egzistenciju, da žive dostojanstveno i bez straha da će biti ponižavani, uznemiravani ili zlostavljani. Prava na život, imovinu, slobodu i sreću, pripadaju svim ljudima, bez obzira da li žive u Evropi ili Africi, bez obzira na nacionalnost, politička uverenja, verska i seksualna opredeljenja, pol, dob ili boju kože. Ljudska prava pojedinac stiže svojim rođenjem, dakle kao pripadnik ljudskog roda i ne može ih tokom svog života otuđiti. Ljudska su prava univerzalna, urođena i neotuđiva.

Pojedinci ne žive izolovani, nego u zajednici sa drugim ljudima. Pojedinci imaju različite potrebe, ideološka uverenja, sisteme vrednosti, kulturne navike, običaje, talente, pripadaju različitim zajednicama, udruženjima i teže različitim ciljevima. U želji da ih ostvare prinuđeni su da prave izbore, ali i da se suočavaju sa izborima koje prave drugi ljudi. Sarađujući sa drugima, oni mogu ostvariti korist, povećati stepen svog privatnog blagostanja ili na potpuniji način ostvariti svoja prava. Često, međutim, u nameri da dođu u posed nekog dobra, recimo zaposlenja, pojedinci mogu biti dovedeni u nepovoljniji položaj u odnosu na svoje konkurente. Sasvim je sigurno da se neko ko je po zanimanju kvalifikovani kuvar neće kandidovati za posao stomatologa u obližnjem domu zdravlja, jer bi u tom slučaju njegova prijava bila u kratkom roku, i s pravom, odbačena. Posve je drugačija situacija ako je on, konkurišući za mesto kuvara u nekom restoranu, odbijen iz razloga koji nije ni u kakvoj vezi sa prirodom posla. Na primer, zbog toga što je pripadnik nacionalne manjine.

Nakon 2000. godine Srbija je članstvo u Evropskoj uniji proklamovala kao strateški cilj državne politike. Da bi postala jednom od članica Unije, Srbija mora da ispuni i neke uslove, a jedan od njih se odnosio na donošenje zakona protiv diskriminacije.

Zakon o zabrani diskriminacije je donet 2009. godine, a u decembru iste godine podnet je i zahtev za prijem Srbije u Evropsku uniju. Pošto od podnošenja kandidature do prijema zemlje u punopravno članstvo mora proći određeni broj godina, veoma je važno da se u tom periodu usvojeni zakon dosledno primenjuje.

Zakoni ne žive samo voljom onih koji ih donose, nego i voljom onih na koje se odnose, stoga je veoma važno da se sa problemom diskriminacije i sadržinom pomenutog zakona upozna što veći broj ljudi. To se posebno odnosi na mlade ljude, jer se među njima nalaze ne samo oni koji su na vlastitom primeru osetili diskriminaciju, nego i oni koji se diskriminatorски ponašaju.

POJAM DISKRIMINACIJE

Reč diskriminacija dolazi od latinske reči – *discriminare* - i znači razlikovanje. U ovom opisnom značenju, diskriminacija je nešto što je prisutno u svakodnevnom iskustvu pojedinca. Kada, na primer, odlazi u pekaru da kupi hleb, pojedinac pravi izbor između belog i crnog hleba. Njegov izbor ne bi imao nikakvog smisla kada između belog i crnog hleba ne bi bilo nikakve razlike. Ako kupuje crni hleb, on ga, recimo, kupuje zato što smatra da je crni hleb, za razliku od belog, bolji, jer je zdraviji i bogatiji vitaminima, mineralima i proteinima. Postoje, međutim, situacije kada pojedinac, ili grupa njih, ne želi da kupuje hleb u određenoj pekari samo zato što je njen vlasnik, na primer, Albanac, što je slučaj koji se pre nekoliko godina dogodio u jednom vojvođanskom gradu.⁹⁹ I u ovom slučaju smo, dakle, suočeni sa pravljjenjem razlike, samo što sada osnov na kome se pravi razlika nije kvalitet hleba, nego nacionalna pripadnost pekara. Ovakav način pravljjenja razlike nije u demokratskom društvu dozvoljen. Zašto?

Demokratsko društvo počiva na izvesnim principima, a jedno od njegovih konstitutivnih načela glasi: *Svi su jednaki!* U takvom društvu niko zbog svoje nacionalne pripadnosti, na primer, ne sme biti doveden u nejednaki položaj u odnosu na druge, niti mu se smeju ograničavati njegova prava i slobode, odnosno otežavati i onemogućavati njihovo uživanje. Svi su jednaki, svi

---

⁹⁹ 2008. godine građani Sombora su pozivani da ne kupuju hleb u pekarama čiji su vlasnici građani albanske nacionalnosti. Tom prilikom građanima je, ispred „albanskih“ pekara, besplatno deljen hleb, na nekim pekarama su bili izlepljeni transparenti sa natpisom „Bojkot“, a na nekima su bila polupana stakla. Sa akcijom besplatnog deljenja hleba započelo se nakon proglašenja nezavisnosti Kosova, jer, kako se moglo čuti, novac od kupovine ide na Kosovo za kupovinu oružja.

uživaju pravo na jednaku zaštitu i svako je dužan da se uzdržava od diskriminatornog postupanja. Ukoliko pojedinac ne poštuje zabranu diskriminacije, on će biti kažnjen. Ukoliko se, pak, veliki broj ljudi, bez ikakvih posledica, oglašuje o ovu zabranu, onda se takvo društvo ne može smatrati demokratskim.

1. Određenje diskriminacije

Diskriminacija je ozbiljan problem i za njeno suzbijanje nisu dovoljni apeli, govori ili članci u medijima i stručnim časopisima. Za efikasno suzbijanje diskriminacije moramo se osloniti na zakone i njihovu doslednu primenu. U *Zakonu o zabrani diskriminacije* diskriminacija se određuje na sledeći način:

Izrazi „diskriminacija“ i „diskriminatorno postupanje“ označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na lica ili grupe, kao i članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom ili porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima.

U pomenutom određenju nekoliko elemenata zaslužuje pažnju:

a) Neopravdano pravljenje razlike

Najpre, diskriminacija se određuje kao neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva). Neopravdanim pravljenjem razlike ili nejednakim postupanjem pojedinci ili grupe se dovode u nejednaki položaj, pri čemu taj položaj može biti povoljan, odnosno nepovoljan. U prvom slučaju pojedinac je privilegovan, a u drugom obespravljen. Kada trener sportskog kluba u prvi tim stavlja samo igrače sa kojima deli isto zavičajno poreklo ili kada trener u sastav reprezentacije poziva igrače iz kluba u kome je do juče bio trener, onda je reč o privilegovanju. Privilegovanje je u ovom slučaju nastalo činjenjem. Međutim, pojedinci mogu biti dovedeni u nejednaki

položaj i nečinjenjem. Recimo, kada je licima koja se kreću u invalidskim kolicima onemogućen pristup pozorištu, bioskopu, sudu, školi, pošti, itd. zato što prilaz tim ustanovama i institucijama nije prilagođen njihovim potrebama.

b) Žrtve diskriminacije

Žrtve diskriminacije mogu biti pojedinci i grupe - etničke, verske, seksualne i druge. Pored fizičkih, na udaru diskriminacije mogu da se nađu i pravna lica. U primeru pekara koji smo pomenuli na početku, reč je o diskriminaciji pojedinca, a na temelju pripadnosti nacionalnoj grupi. Članovi, recimo, porodice osobe obolele od HIV-a, takođe mogu biti suočeni sa diskriminacijom, javnim omalovažavanjem ili tihom socijalnom izolacijom, odnosno isključivanjem iz društvenog života zajednice. Sa istim postupanjem mogu biti suočena i lica bliska oboleloj osobi, recimo njeni partneri, rođaci, prijatelji, itd.

Diskriminacija je odnos u kome učestvuju najmanje dve osobe - ona koja trpi diskriminaciju i ona koja je vrši. U ulozi diskriminatora se mogu naći pojedinci, dakle fizička, ali i pravna lica – preduzeća, javne ustanove, državni organi. Posebno je, s obzirom na resurse kojima raspolažu, pogubna diskriminacija koju vrše organi vlasti, što predstavlja teži oblik diskriminacije u odnosu na onu koji vrše pojedinci.

U Zakonu o zabrani diskriminacije kao teški oblici diskriminacije navode se izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti na osnovu nacionalne, verske i rasne pripadnosti, jezika, pola, roda, političkog i seksualnog opredeljenja ili invaliditeta, propagiranje ili vršenje diskriminacije od strane organa javne vlasti i njeno propagiranje putem javnih glasila, ropstvo, trgovina ljudima, aparthejd, genocid, etničko čišćenje i njegovo propagiranje, itd. Potreba da se ovi oblici diskriminacije izdvoje u poseban član zakona znači da je reč o oblicima diskriminacije posebno opasnim za društvenu zajednicu. Pošto se njima dovodi u pitanje legitimnost zajednice i otežava njeno normalno funkcionisanje, državni organi ovakve oblike diskriminacije treba i strožije da sankcionišu.

Zakonom je zabranjeno udruživanje pojedinaca radi vršenja diskriminacije, odnosno delovanje grupa i organizacija koje krše zajemčena prava i slobode i izazivaju versku, rasnu i nacionalnu mržnju, razdor i netrpeljivost.

c) Lični osnov

Pojedinci se mogu razlikovati na bezbroj načina, u zavisnosti od toga šta se uzima kao kriterijum razlikovanja. Mogu se, na primer, razlikovati prema njihovim muzičkim afinitetima, preferiranoj vrsti sporta, s obzirom na ideološka ubeđenja, verska uverenja, etničku pripadnost, pol, seksualnu orijentaciju, obrazovanje, dob, imovno i zdravstveno stanje, izgled, članstvo u političkim ili sindikalnim organizacijama itd.

Neke lične osobine, poput starosti ili boje kože, pojedinac ne bira, niti ima na njih uticaja. Na primer, pojedinci vremenom stare, nezavisno od njihove želje da ostanu večno mladi. Neke druge osobine pojedinac bira i može ih svojom slobodnom voljom i, dakako, trudom menjati. Svojim privrednim aktivnostima siromašan pojedinac može sebi, na primer, obezbediti materijalno blagostanje. Tokom života pojedinac može, pored statusa, promeniti i svoje ideološko uverenje, profesiju itd. Zbog onih ličnih osobina na koje nema uticaja, pojedinac ne sme snositi odgovornost, niti sme biti doveden u nepovoljan položaj. U stvarnosti se to, međutim, često dešava. Poslodavci, recimo, nerado zapošljavaju starije žene i muškarce, usled čega se oni na tržištu rada nalaze u nepovoljnijoj situaciji u odnosu na svoje mlađe konkurente. Takođe, češće se zapošljavaju lepe i atraktivne osobe, nego osobe čiji spoljašnji izgled nije previše upadljiv.

Kakva je situacija kada je reč o stečenim osobinama, recimo ideološkim uverenjima? Da li pojedinac zbog svojih anarhističkih ili liberalnih uverenja, sme biti privilegovan ili onemogućen u ostvarivanju svojih prava? Odgovor na ovo pitanje je, takođe, negativan. Pojedinci biraju one ideološke orijentacije za koje nalaze da im nude bolje odgovore na neka važna pitanja ili probleme. Ukoliko bi pojedinac bio diskriminisan zbog svojih ideoloških ubeđenja, to bi značilo da je njegovo pravo na slobodan izbor (ideološkog uverenja) ugroženo ili onemogućeno. Uostalom, vremenom pojedinci mogu i promeniti svoje političke nazore. Vatretni levičar u mladosti se može transformisati u tvrdog liberala u starosti. Pravo je, dakle, pojedinca da promeni svoje ideološko ubeđenje, ako mu ono više ne nudi zadovoljavajuću interpretaciju društva u kome živi. Pojedinac, naravno, ima pravo i da ostane dosledan svom ranijem uverenju, ali on ni u jednom ni u drugom slučaju, ne sme zbog toga trpeti diskriminaciju.

U Zakonu o zabrani diskriminacije naveden je čitav niz ličnih osobina na osnovu kojih se vrši ili se može vršiti diskriminacija. Formulacija i **drugim stvarnim ili pretpostavljenim ličnim svojstvima** sugeriše da lista svojstava pomenuta u zakonu nije konačna, te da može biti duža i proširena nekim novim.

2. Oblici diskriminacije

U javnosti se najčešće govori o neposrednoj i posrednoj diskriminaciji. Ponekad se ova dva oblika različito imenuju, jednom kao direktna i indirektna, a drugi put kao otvorena i prikrivena diskriminacija. U pojedinim slučajevima može doći do diskriminacije po više ličnih osnova, tako da se govori, o ukrštenoj ili višestrukoj diskriminaciji. Jedna ženska osoba, na primer, može biti diskriminisana na nacionalnoj, verskoj, polnoj i seksualnoj osnovi. Za razliku od otvorene ili neposredne diskriminacije, prikrivenu diskriminaciju je teže prepoznati, jer se ona krije iza (prividno objektivnih) normi koje važe za sve pojedince. Kada bi se, recimo, u Srbiji doneo propis da se obrazovanje u državnim školama odvija samo na srpskom jeziku, tada bi smo bili suočeni sa oblikom posredne diskriminacije. Prividno neutralna i objektivna ova odluka dovodi u nejednak položaj pripadnika različitih nacionalnosti. Sa istim oblikom diskriminacije suočeni su i vojnici u kasarni u kojoj se za sve priprema isti obrok, iako neki od njih zbog verskih razloga ne jedu svinjetinu. Otvorenu diskriminaciju je lakše prepoznati, jer je neposredna i direktna. Primer takvog oblika diskriminacije je konkurs za radno mesto učitelja osnovne škole kojim se od kandidata, pored odgovarajuće stručne spreme i radnog iskustva, zahteva da budu muškog pola.

Pored dva gore pomenuta, u Zakonu se pominju još neki oblici diskriminacije, poput govora mržnje, uznemiravanja i ponižavajućeg postupanja, zabrane pozivanja na odgovornost, udruživanja radi vršenja diskriminacije i povreda načela jednakih prava i obaveza. Povreda načela jednakih prava i obaveza sastoji se u tome što se licu ili grupi, zbog njihovog ličnog svojstva uskraćuju prava ili nameću obaveze, kao u navedenom primeru, koje se ne nameću drugom licu ili grupi.

Ako lice koje je pretrpelo ili trpi diskriminaciju odluči da zatraži zaštitu, ono se zbog toga ne sme pozvati na odgovornost, niti se prema njemu sme postupati lošije nego što se postupa prema drugim licima. Ukoliko je to slučaj, onda se krši zabrana pozivanja na odgovornost.

Potrebno je obratiti posebnu pažnju na prva dva gore pomenuta oblika diskriminacije, zato što se mladi sa njima dosta često susreću.

a) Govor mržnje

Crtanje kukastih krstova na fasadama zgrada i ispisivanje grafita „Jevreji marš iz Srbije“, „Nož, žica, Srebrenica“, „Mađare pod led“ ili „Srbe na vrbe“, samo su neki od primera govora mržnje. Najkraće, govorom mržnje bi se mogao nazvati svaki govor koji sadrži mržnju, odnosno koji je uvredljiv, uznemirujući, ponižavajući i kojim se može izazvati nasilje, mržnja ili diskriminacija određene etničke, verske, seksualne, političke, itd. grupe.

Prema odredbama Zakona o zabrani diskriminacije zabranjeno je izražavanje ideja, informacija, mišljenja ili ispisivanje i prikazivanje simbola kojima se podstiče diskriminacija, mržnja i nasilje prema nekom licu ili grupi lica, zbog njihovog ličnog svojstva, svejedno da li su izraženi u štampi, na televiziji, nekoj tribini ili fasadi. Zabrana važi samo ako su te ideje, mišljenja ili simboli učinjeni dostupnim javnosti.¹⁰⁰ U svojoj kući, recimo na zidu svoje sobe, pojedinac može iscrtavati kukaste krstove ili veličati superiornost arijevske rase.¹⁰¹

b) Uznemiravanje ili ponižavajuće postupanje

Zbog nekog ličnog svojstva pojedinci često dolaze u (neprijatne) situacije koje vređaju ljudsko dostojanstvo. Recimo, kada se osoba, koja se kreće uz pomoć štaka, naziva „ćopavcem“ ili (brzim) „Gonzalesom“. Kada se nekoj devojci pokazuje materijal pornografske sadržine, upućuju joj se lascivne poruke telefonom, čine nedolični predlozi, prostački dobacuje, kada se dodiruje i štipka, grli ili ljubi bez njenog pristanka, dakle, kada se na verbalni ili neverbalni način vrši invazija na njen telesni integritet, tada je reč o seksualnom uznemiravanju. Osoba se seksualno uznemirava i kada joj se, na primer, nudi napredovanje u karijeri nakon pružanja seksualnih usluga. Ovoj vrsti uznemiravanja mogu biti izložene i žene i muškarci. Žene znatno češće od muškaraca.

---

¹⁰⁰ Presudom Okružnog suda u Nišu jedno lice je osuđeno (na godinu dana zatvora) zbog izazivanje nacionalne, verske i rasne mržnje i netrpeljivosti zato što je ispisivao grafite „Umrите Šiptari“, „Srbija Srbima“, „Ova škola goreće ko džamija“ i nasrtao na pripadnike romske manjine.

¹⁰¹ Protivzakonito je, dakle, podsticati fašizam, ali ne i biti fašistom.

Zakonom je zabranjeno uznemiravanje i ponižavajuće postupanje kojima se vređa dostojanstvo lica ili grupa lica na osnovu njihovog ličnog svojstva, izaziva strah ili stvara neprijateljsko, uvredljivo i ponižavajuće okruženje.

3. Izuzeci

Nije svako pravljenje razlike ilegalno, odnosno nedozvoljeno. Neka su razlikovanja, ako su umesna i objektivna, dopuštena. Recimo, Pakt o građanskim i političkim pravima zabranjuje izvršenje smrtne kazne nad licem mlađim od 18 godina, kao i nad trudnom ženom. Razlike se mogu praviti i s obzirom na rad, darovitost, inteligenciju, rezultate, odnosno zasluge neke osobe. Darovitim učenicima, na primer, treba izaći u susret, kako bi se njihov talenat što potpunije razvio.

Jedan od dopuštenih osnova razlikovanja je i **državljanstvo** osobe. Konvencija o zabrani svih oblika rasne diskriminacije jasno kaže da se razlikovanje između državljana i nedržavljana ne smatra diskriminacijom. Državljanstvo je još uvek veoma moćan instrument koji države žele da zadrže u svom posedu i ne žele da ga se liše, jer preko njega kontrolišu kretanje ljudi na svojoj teritoriji, raspodelu nacionalnog bogatstva, pristup političkim dobrima, itd.¹⁰²

U Zakonu o zabrani diskriminacije se ističe da stranci u Republici Srbiji imaju sva prava zajemčena Ustavom i zakonima, izuzev onih prava koja po Ustavu i zakonu imaju samo državljanima Srbije. Stranci, dakle, imaju pravo da budu medicinski zbrinuti, ako se za to pokaže prilika, da traže zaštitu od nasrtljivaca, da posećuju sva ona mesta koja posećuju i ostali građani, pod jednakim uslovima (ne sme im se, npr. naplaćivati veća cena ulaznice prilikom odlaska u pozorište ili muzeje, niti im se sme naplaćivati veća cena pića u kafićima), ali nemaju pravo da, na primer, glasaju na izborima ili da se kandiduju za poslanike u skupštini.

Pozitivna diskriminacija

Romi u Srbiji su od svih nacionalnih manjina u Srbiji u najnepovoljnijoj poziciji. Gurnuti na društvenu marginu, najvećim delom neobrazovani, bave se poslovima kojima većina članova društva ne želi da se bavi – na primer raznim komunalnim

---

¹⁰² Dimitrijević, V., Paunović, M. i Đerić, V. (1997). *Ljudska prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, str. 187.

poslovima (čistoća, kanalizacija, itd) – zato što su ti poslovi ili slabo plaćeni ili se preziru, jer onima koji se njima bave ne omogućuju društveni uspon. O lošem položaju pripadnika ove manjine rečito govori činjenica da samo jedan od sto Roma doživi starost od 60 godina. Romska deca se retko upisuju u škole, a kada se u njih i upišu brzo je napuštaju. Vrlo često mladi Romi, umesto u redovnoj, obrazovanje stiču u specijalnim školama, iako im u tim ustanovama nije mesto. Njihov život se u najvećem broju slučajeva odvija u začaranom krugu bede i siromaštva. Pošto nemaju adekvatno obrazovanje, teško nalaze bolje plaćene poslove, a bez sigurnih prihoda ne mogu svojoj deci obezbediti startnu poziciju barem sličnu poziciji druge dece. Jedan broj Roma ne poseduje lična dokumenta, pa zbog toga ne može da ostvari elementarna prava, recimo u oblasti zdravstva. Nije redak slučaj da dve ili više žena, na primer, koriste prilikom posete lekaru istu zdravstvenu knjižicu.

Zbog višedecenijske marginalizacije, za ostvarivanje jednakosti pripadnika romske manjine nije dovoljno samo ispuniti formalne uslove i garantovati im jednakost pred zakonom. Za ostvarivanje efektivne jednakosti zapostavljenih grupa poduzimaju se određene mere, kako bi se tokom istorije načinjene nepravde otklonile. Takve mere se najčešće nazivaju pozitivnom diskriminacijom, mada se koriste i drugačiji nazivi, recimo *afirmativna akcija*. Pozitivnom (ili obrnutom) diskriminacijom se, dakle, pripadnici određene grupe favorizuju i dovode u povoljniju poziciju u odnosu na druge grupe, kako bi se u budućnosti njihov položaj izjednačio. Mere pozitivne diskriminacije moraju biti vremenski oročene - primenjuju se i traju sve dok se položaj određene grupe, u proseku, ne izjednači sa položajem ostalih grupa jer bi, bez ove vrste ograničenja, one postale izvor nove nejednakosti u društvu. Mere pozitivne diskriminacije se mogu primenjivati prema različitim grupama. Na primer, za političke stranke nacionalnih manjina predviđen je niži izborni cenzus, nego za stranke etničke većine. Svršenim srednjoškolicima romske nacionalnosti, ukoliko žele da nastave sa školovanjem, omogućen je direktan upis na fakultete, dok se njihov upis u srednje škole podstiče sa 30 dodatnih bodova.

Pozitivna diskriminacija se ne prihvata bez negodovanja i prigovora. Jedan od najvažnijih prigovora glasi da je nepravедno da cenu poboljšanja položaja pripadnika određene grupe, Roma, na primer, snose sadašnji pripadnici grupe koji nemaju nikakve veze sa njihovom marginalizacijom, niti su na bilo koji način doprineli njihovom nepovoljnom položaju.¹⁰³

---

¹⁰³ Ronald Dvorkin piše i da mnogi pedagozi u Americi smatraju da su blagonaklone kvote koje se primenjuju prema kandidatima manjina (crncima, Meksikancima, Indijancima, itd) nedelotvorne, čak i kontraproduktivne, jer povlašćeno postupanje samo pojačava osećanje manje vrednosti koje mnogi crnci, na primer, imaju, te da je štetna svaka rasna diskriminacija, pa i ona koja za cilj ima dobrobit manjina, jer samo jača postojeće predrasude. Nasuprot onima koji smatraju da je svako razlikovanje rasa nepravедno, jer krši prava člana nepovlašćene grupe, Dvorkin, recimo, smatra da nema ničeg paradoksalnog u

U Zakonu o zabrani diskriminacije se kaže da se diskriminacijom neće smatrati posebne mere uvedene radi postizanja pune ravnopravnosti, zaštite i napretka lica, odnosno grupe lica koja se nalaze u nejednakom položaju.

4. Institucije za zaštitu ravnopravnosti

a) Poverenik za zaštitu ravnopravnosti

Imajući u vidu da je diskriminacija ukorenjena praksa, za njeno uspešno suzbijanje i efikasnu zaštitu žrtava diskriminacije potrebne su, osim edukativnih i normativnih, institucionalne pretpostavke. Zakonom o zabrani diskriminacije u Srbiji je ustanovljena institucija *Poverenika za zaštitu ravnopravnosti*.

U ulozi Poverenika može da se nađe svaki državljanin Srbije ako ispunjava određene uslove – da je diplomirani pravnik, da ima desetogodišnje iskustvo u bavljenju ljudskim pravima i da poseduje moralne i stručne kvalitete. Poverenika bira Narodna skupština većinom glasova svih narodnih poslanika, na period od 5 godina. Isto lice može biti dva puta birano za Poverenika.

Poverenik, kada je o njegovim nadležnostima reč, prima i razmatra pritužbe zbog povrede zakona, pre svega Zakona o zabrani diskriminacije, žrtvi diskriminacije pruža informacije o njenim pravima, podnosi tužbe i prekršajne prijave zbog povrede prava, upozorava javnost na najčešće, tipične i teške slučajeve diskriminacije, prati sprovođenje zakona ili drugih propisa, predlaže donošenje ili izmenu propisa radi unapređivanja zaštite od diskriminacije, preporučuje organima javne vlasti i drugim licima mere za ostvarivanje ravnopravnosti.

---

ideji da prava pojedinca ponekad budu u sukobu sa politikom opšte jednakosti. Nepovoljan položaj u koji primenom kvota dospevaju neki studenti prilikom upisa na univerzitet, iako su, recimo, imali bolji uspeh na prijemnom ispitu, je cena koja se, kaže Dvorkin, mora platiti radi većeg dobra. Veće dobro je u tom slučaju korist određene zajednice, odnosno grupe. Ako, na primer, postoji više crnaca koji su završili pravni fakultet, pretpostavka je da će oni pružiti bolje pravne usluge članovima svoje zajednice, da će to doprineti smanjivanju napetosti, da će podstaći i ostale pripadnike grupe da se upišu na fakultet, da će se, usled poboljšanog socijalnog položaja, smanjiti razlike u bogatstvu i moći između pripadnika različitih grupa, itd.

Dvorkin ističe da pojedinci nemaju pravo na jednaki tretman prilikom dodele mesta na univerzitetu, jer su određena mesta unapred obezbeđena za pripadnike manjina. Pravo na jednak tretman pojedinci imaju samo u slučaju osnovnog obrazovanja. Zašto? Zato što univerzitetsko obrazovanje nije toliko važno da bi svaki pojedinac imao pravo na njega. Za razliku od fakultetskog, svim pojedincima treba omogućiti osnovno obrazovanje, jer pojedinci teško mogu voditi koristan život ako su lišeni osnovnog obrazovanja. Vidi Dvorkin, R. (2001). *Suština individualnih prava*. Beograd: Službeni list Republike Srbije.

b) Sud

Svako ko je žrtva diskriminacije ima pravo da podnese tužbu sudu. Postupak pred sudom je hitan. Tužbom se može tražiti zabrana daljeg vršenja diskriminativne radnje ili njeno ponavljanje, izvršenje radnji kojima se uklanjaju posledice diskriminacije, nadoknada materijalne i nematerijalne štete, objavljivanje presude donete povodom neke od navedenih tačaka itd.

Kada lice podnese tužbu ono može zahtevati od suda da, u toku postupka ili po njegovom okončanju, nekom privremenom merom spreči diskriminatorско postupanje radi otklanjanja od nasilja ili veće nenaknadive štete.

PREDRASUDE

Predrasudama se uobičajeno nazivaju negativni, uproščeni i emocionalno snažno obojeni stavovi prema pripadnicima određenih grupa, (Romima, Jevrejima, Albancima, homoseksualcima, starijim osobama, HIV-pozitivnima itd), a na osnovu njihove pripadnosti grupi.¹⁰⁴ Praktično, ne postoji društvena grupa koja ne bi mogla biti predmet predrasudne obrade i svako od nas je, želeo to da prizna ili ne, sklon predrasudama.

Pojedinci se ne rađaju sa predrasudama, nego ih stiču tokom svog života. Za razliku od zabluda, predrasude se teško menjaju, pošto je reč o emotivnom stavu, usvojenom na veru, pre proveravanja.¹⁰⁵ Predrasude se često vezuju za tzv. „lenjo mišljenje“. Mi ne analiziramo neki događaj, pojavu ili ljude kako bismo, nakon takve analize, zauzeli određeni stav, nego preuzimamo predstave i klišeizirana shvatanja koja su o određenoj grupi ljudi u društvu već stvorena. Živimo u složenom i društvu koje se brzo menja, zahtevi da mu se prilagodimo često su isuviše snažni, tako da već formirane stavove, predstave i slike

¹⁰⁴ Predrasude, doduše, mogu biti i pozitivne, naročito kada je naša grupa predmet predrasudne obrade. S druge strane, nije svaki negativan stav o nekoj grupi - o nacistima, na primer - samim tim i predrasuda.

¹⁰⁵ Šušnjić, Đ. (2004). *Drama razumevanja*. Beograd; Čigoja, str. 97.

jednostavno preuzimamo i nastavljamo da živimo sa njima. Preuzimajući ih mi nastojimo da unesemo red u haotičnu stvarnost i olakšamo sebi orijentaciju u njoj.

Pored toga što doprinose lakšoj orijentaciji u stvarnosti, predrasude služe i za povlačenje granica između „nas“ i „njih“. Podrazumeva se da je naša grupa u tom naglašavanju razlika predstavljena u pozitivnom svetlu: mi smo pametni, vredni, poštteni, snalažljivi, dobronamerni, slobodoljubivi, itd, a oni su lenji, nepošteni, podmukli, zlonamerni, agresivni, itd. Pošto je nama suparnička grupa predstavljena u negativnom svetlu, predrasude doprinose homogenizaciji naše grupe i većoj solidarnosti unutar nje (Mi se moramo držati zajedno, moramo nadvladati naše razlike, jer ako to ne učinimo bićemo ranjivi, oslabićemo našu poziciju, itd). Napokon, ako smo jednu grupu identifikovali kao izvor opasnosti, tada predrasuda služi i za izazivanje nasilja prema toj grupi, ali i za njegovo pravdanje.

Imajući u vidu funkciju koju vrše u društvu, treba istaći da predrasude ne nastaju samo spontano, nego se i namerno proizvode. Nisu sve predrasude u podjednakoj meri štetne i opasne. Predrasude o profesorima kao rasejanim, zaboravnim ljudima su posve benigne. Daleko su opasnije etničke, nacionalne i rasne predrasuda, zato što one mobilizuju snažne emocije i imaju veliku pokretačku snagu. Pošto upravljaju ponašanjem pojedinaca i grupa predrasude nisu samo saznajni, nego i praktični problem. Odnos prema pripadnicima jedne grupe može se ispoljavati na različite načine – kao ogovaranje, izbegavanje pripadnika nekih grupa i stvaranje distance prema njima, diskriminacija i, napokon, kao fizički napad i istrebljenje.¹⁰⁶ Predrasude su naročito opasne u kriznim vremenima. Gubitak perspektive, pad standarda, masovna nezaposlenost, siromaštvo i nemogućnost da se zadovolje osnovne potrebe, napeti, odnosno konfliktini odnosi između različitih grupa u društvu pogoduju ispoljavanju predrasuda.

Ako predrasude nije moguće otkloniti, moguće ih je sebi osvestiti i oslabiti njihov uticaj. Svaki put kada, na primer, čujemo da su Škoti tvrdice, Francuzi duhoviti, Nemci pedantni, a Slovenci hladni, treba se zapitati da li su baš svi Škoti, Nemci, Francuzi i Slovenci takvi ili i među njima ima onih koji su rasipni, neduhoviti, aljkavi, iskreni, itd. Predrasude iskrivljuju stvarnost, jer prikrivaju razlike koje postoje između pripadnika određene grupe. Najbolji način da se te razlike otkriju jeste da se sa pripadnicima te grupe komunicira. Doduše, ne može se pouzdano tvrditi da će uspostavljanje komunikacije smanjiti uticaj

---

¹⁰⁶ Supek, R. (1973). *Društvene predrasude i nacionalizam*. Beograd: Radnička štampa, str. 78.

predrasuda; možda će ih u pojedinačnim slučajevima čak i ojačati. Neki pojedinci su više od drugih skloni predrasudama, recimo, autoritarne osobe, za razliku od liberalnih. No, to nije razlog da se od uspostavljanja međusobnih odnosa odustane. Što je komunikacija između pripadnika različitih grupa raznovrsnija i intenzivnija to su i veće šanse da se otkriju sličnosti, zajednički afiniteti i interesi, te da se, na osnovu njih, uspostavljaju poznanstva, prijateljstva, preduzimaju zajedničke aktivnosti, stiže poverenje, stvaraju preklapajući identiteti, relaksiraju odnosi, itd.

Samo puko prosvetavanje, s druge strane, a na njemu se često insistira, teško može doprineti otklanjanju predrasuda. Kampanje i akcije koje se povremeno provode u društvu, a čiji je isključivi cilj protežiranje tolerancije i bolje međusobno poznavanje pripadnika različitih zajednica bez primene takvih vrednosti u realnom životu, teško mogu proizvesti stvarnost lišenu konflikta.

TOLERANCIJA

Tolerancija je latinska reč i znači trpeljivost, podnošljivost. Ponekad trpimo nešto zato što moramo, dakle protiv svoje volje (recimo, nasilnike u razredu), a ponekad zato što hoćemo. O toleranciji ima smisla govoriti samo u ovom drugom slučaju, samo ako je trpeljivost naš izbor i naša odluka. S tim u vezi, treba naglasiti i da tolerancija pretpostavlja negativnu ocenu predmeta tolerancije, a ne, kako se vrlo često ističe, njegovo poštovanje.¹⁰⁷ U knjizi koju je, svojevremeno, izdalo Savezno ministarstvo nacionalnih i etničkih zajednica možemo pročitati da „tolerancija nije samo puko trpljenje drugog gledišta, već i poštovanje, uvažavanje drugačijeg mišljenja...čak i ako nam je ono strano, nesimpatično ili odbojno“, te da je „tolerantan čovek u stanju da se uzdrži od kritike, osude ili zabrane iznošenja uverenja i stavova sa kojima se ne slaže“.¹⁰⁸ Ako kao primer jednog takvog „odbojnog i nesimpatičnog“ mišljenja navedemo mišljenje pojedinca da su pripadnici određene manjine evropsko etničko smeće, možemo se upitati da li takav stav doista zaslužuje poštovanje? Treba li tolerantan čovek da se uzdrži od kritike mišljenja koje smatra moralno odvratnim ili bi morao reagovati? Ako reaguje kritikom, osudom ili zabranom iznošenja takvog mišljenja ili tom mišljenju primerenog ponašanja, ne rizikuje li on time da ga se smatra netolerantnim? Ako

---

¹⁰⁷ Ne tolerišemo ono što poštujemo, volimo, čemu se divimo, sa čime se slažemo ili prema čemu smo ravnodušni.

¹⁰⁸ Živković, T. i Đurić, S. (2002). *Tolerancija – susret razlika*. Beograd: Savezno ministarstvo nacionalnih i etničkih zajednica, str. 53.

ne želimo da se pretvori u svoju suprotnost, tolerancija mora imati neke granice. Kada bismo tolerisali sva uverenja i (na njima zasnovana) ponašanja, tolerancije bi postala ne samo štetna, nego i nepoželjna.

Često se može čuti i kako je svako obavezan na toleranciju. Da li je baš tako? Treba li slabi da budu tolerantni prema jačima i moćnijima? Da li deca treba da budu tolerantna prema roditeljima ili na primer, manjina u odnosu na većinu? Dužnost da budu tolerantni imaju samo oni koji su moćniji, dakle roditelji prema deci, a ne obratno. Tolerancija je, kako je gore navedeno, svesni izbor. Ona nije znak slabosti i popustljivosti, što je jedna od predrasuda autoritarnih političkih kultura, niti su tolerantni pojedinci kolebljivci, lišeni snažnog ubeđenja. Tolerantan pojedinac zna da na jedno pitanje postoji više odgovora. On se ne uzdržava od kritike mišljenja koje smatra pogrešnim, već od nametanja svojih uverenja drugome. On kritikuje sadržaj govora, ali ne dovodi u pitanje slobodu govora. Sloboda govora, naime, ne znači da će pojedinci iznositi popularna gledišta ili stavove sa kojima se slažemo. Naprotiv, često će iznositi stavove i mišljenja koji su nam odbojni i koje držimo za minus inteligentne.

Tolerancija je, kaže Volter, plata ljudskosti. Da bi opstao, pojedincu je potreban onaj Drugi, čija su uverenja, vrednosti, običaji, jezik, način odevanja itd. često različiti od njegovih. U svetu razlika tolerancija omogućuje opstanak, ona ne čini život ni boljim, ni lepšim, ali ga čini mogućim.

Tolerancija nije prirodno, nego čovekovo političko stanje. Ona se stiče i uči, utoliko lakše ukoliko u društvu postoje demokratska politička kultura, sistem vrednosti čvrsto ukorenjen u slobodama pojedinca, kritička javnost, spremnost građana na participaciju, itd. Demokratska politička kultura je važna, jer se unutar nje na konflikt gleda kao na normalnu, a ne patološku pojavu. Pošto se ljudi razlikuju - imaju različite ideje, vrednosti, želje, potrebe, interese, zauzimaju različite stavove, pripadaju različitim afilijacijama, klubovima, grupama, društvima, strankama, različitoj veri, naciji itd. onda je i mogućnost da dođe do konflikta, praktično, neograničena. Dakle, nije stvar u tome kako da se konflikt ukloni iz društva, nego u tome kako da se on, kada do njega dođe, rešava. Da li će se rešavati nasiljem ili na miran način, to zavisi od više faktora. Recimo, od toga koliko je stranama u konfliktu predmet konflikta važan, dokle su spremne da idu u želji da ostvare svoje ciljeve itd. Ako sukobljene strane žele da na konstruktivan način reše konflikt, onda svoju poziciju ne bi smele da ograniče na ili-ili. Dopustiti mogućnost da je i druga strana u pravu već je korak ka mirnom rešenju problema. Razumeti drugu stranu ne znači popustiti joj. Tolerancija, kako je gore rečeno, nije ni slabost, ni popustljivost, ali ni nametanje svojih stavova i uverenja drugoj strani.

Tamo gde predrasude upravljaju ponašanjem pojedinaca, tolerancija zahteva veliki trud, upornost i hrabrost. Ako, na primer, u slučaju vršnjačkog nasilja, uznemiravanja ili ponižavanja ne reagujemo, to se može razumeti i kao slaganje sa takvim ponašanjem, i kao kukavičluk, i kao neosetljivost, ali nikako kao tolerancija. Suprotstaviti se nasilju vršnjaka nije lako, jer (može) vodi(ti) optužbama za nelojalnost grupi, bojkotu, stigmatizaciji, pa i nasilju nad dotičnim pojedincem. Takvi primeri, međutim, zaslužuju podršku, kako od strane zajednice kojoj takav pojedinac pripada, tako i od strane medija. Naročito je, u slučaju etnički motivisanog nasilja, važna reakcija – osuda nasilnika i saosećanje sa žrtvom - (predstavnik) zajednice, jer se time ostalim članovima jasno daje do znanja kakvo se ponašanje smatra prihvatljivim i poželjnim. Isticanjem pozitivnih primera, mediji, takođe, mogu doprineti protežiranju tolerancije. Uticaj obrazovanja, kao i značaj pojedinih predmeta, teško da je moguće prenglasiti. Od građanskog vaspitanja se očekuje da doprinese stvaranju civilne kulture, da čak uči toleranciji i veštinama kako da, bez upotrebe nasilja, ostvare svoje ciljeve. Ako učenici treba i etički da se opismene, onda profesori treba da deluju i snagom vlastitog primera, a ne samo autoritetom znanja.¹⁰⁹ Napokon, veliku ulogu u usvajanju tolerantnog načina ophođenja ima i porodica. Roditelji su prvi uzori i od njihovog podučavanja zavisi ponašanje dece. Roditeljstvo je prilika koji mnogi roditelji, na žalost, ne iskoriste, pa svoje predrasude prenose na svoje sinove i kćeri.

Tolerancija je veoma zahtevna. Lako je o njoj govoriti, ali je teško biti tolerantan. Lakše je prstom upirati na tuđu netoleranciju, nego preispitivati vlastite stavove i uverenja i priznati da nismo u pravu. Tolerantan čovek polazi od toga da niko nije imun na pogreške i zablude i da je sloboda mišljenja, govora i štampe pogodno sredstvo da se greške isprave, a zablude otklone. Tolerantan čovek se, takođe, uzdržava od intervencije u ponašanje druge osobe, kad i ako smatra da je ono pogrešno. Sve dok poštuje prava drugih ljudi, svako je slobodan da traži sreću na svoj način. Pored toga, tolerancija kazuje da jedna zajednica nije homogena, da je organskog jedinstva nestalo, da pojedinac ima prednost u odnosu na kolektiv i da mnoštvo doktrina, ideologija, interpretacija konkuriše za njegovu naklonost, ali da ni jedna od njih nije u stanju da ga prisili na privrženost. Jednom rečju, tolerancija pripada individualističkom poretku i društvu koje je utemeljeno na pravima i slobodama pojedinca. U društvu koje, kao srbijansko, nastoji da se etablira kao liberalna demokratija, toleranciju treba, ne samo promovisati, nego učiniti običajnošću, a to zahteva trud, muku i napor. Na pitanje čime se taj napor može opravdati, odgovor je jednostavan: time što tolerancija podupire slobodu, doprinosi razvoju i smanjuje troškove funkcionisanja društva.

---

¹⁰⁹ Vidi fusnotu 41.

V LITERATURA I IZVORI:

1. Berger, P. Luckmann, Th. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Doubleday, New York, NY: Garden City.
2. Dimitrijević, V., Paunović, M. i Đerić, V. (1997). *Ljudska prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
3. *Diskriminacija djece u bosansko-hercegovačkoj školi* – naučna studija. Sarajevo: Save The Children Norway. <http://www.zapravicnoobrazovanje.ba/Istrazivanja//12.%20Sazetak%20Istrazivanja%20StC%20o%20diskriminaciji.pdf> (pristupljeno 24. aprila 2012.)
4. Dragin, A. (2012). *Rodni aspekt medijskog prikaza roditelja u kontekstu temerinskih incidenata u septembru 2011. godine*. Neobjavljen rad prezentovan na konferenciji „Mediji, siromaštvo i društvena marginalizacija“ održanoj 2. juna 2012. u organizaciji Odseka za medijske studije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.
5. Dvorkin, R. (2001). *Sušтина individualnih prava*. Beograd: Službeni list Republike Srbije.
6. Đerić, G., ur. (2008). *Intima javnosti*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
7. Edwards, L. i Romero, J. A. (2008). Coping With Discrimination Among Mexican Descent Adolescents. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, Vol. 30, br.1.
8. IFJ - International Federation of Journalists. (1954). *Status of Journalists and Journalism Ethics: IFJ Principles*. URL: <http://www.ifj.org/en/articles/status-of-journalists-and-journalism-ethics-ifj-principles> (pristupljeno 20. januara 2012.).
9. Kozar, L. (2007). *Funkcije društvenog sukoba - Ispitivanje koncepta društvenog sukoba i njegove upotrebe u empirijskim sociološkim istraživanjima*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
10. Kujundžić, L. et al. (2008). *Kodeks novinara Srbije – Uputstva i smernice*. Beograd: Fondacija Konrad Adenauer.
11. Marin, N. et al. (2002). *Impact of Media on Conflict Resolution and Education in the New Europe*. *Global Media Journal*, vol. 1 (5). URL: <http://lass.calumet.purdue.edu/cca/gmj-fa02-marin-lengel.htm> (Pristupljeno: 19. januara 2012.)
12. Muškinja, O. (2010). *Manjinski mediji u Vojvodini – Izveštaj Pokrajinskog ombudsmana o stanju manjinskih medija u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski ombudsman.
13. Podaci o srednjim školama, osnovnim podacima i jezičkoj strukturi korišćeni iz onlajn izvora: www.mpn.gov.rs/prosveta/page.php?page=77. (Pristupljeno: 11. avgusta 2011.)

14. Pušić, Lj. (2008). Jedna slika multikulturalnosti u Vojvodini: Jezik kao pretpostavka za komunikaciju. *Sociologija*, vol. 30, br. 2.
15. Salamanca, M. 'Colombia, Conflict Prevention and the Media: Do Texts Match?'. Objavljeno u: Agguire, M. et al. (2003). *Before Emergency: Conflict Prevention and the Media*. Bilbao: University of Deusto. Str. 153-168.
16. Serenčeš, Ž., Isakov, S. (2010). *Vojvođanski mediji – Politički kompromis ili profesionalno izveštavanje*. Novi Sad: NDNV.
17. Supek, R. (1973). *Društvene predrasude i nacionalizam*. Beograd: Radnička štampa.
18. Šušnjić, Đ. (2004). *Drama razumevanja*. Beograd; Čigoja.
19. Valić-Nedeljković, D. (2002). *Praktikum novinarstva*. Beograd: Privredni pregled.
20. Valić-Nedeljković, D. ed. (2011). *Media Discourse of Poverty and Social Exclusion*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
21. Van Dijk, Teun A. (1987). *Communicating Racism: Ethnic Prejudice in Thought and Talk*. Sage. Newbury Park, CA. URL: <http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20Communicating%20Racism.pdf> (Pristupljeno: 15. januara 2012.).
22. Van Dijk, Teun A. (1988a). *News as Discourse*. Erlbaum. Hillsdale, NJ. URL: <http://www.discourses.org/OldBooks/Teun%20A%20van%20Dijk%20-%20News%20as%20Discourse.pdf> (Pristupljeno: 15. januara 2012.).
23. Van Dijk, Teun A. (2001). *Critical Discourse Analysis*. U Tannen, D. et al (ed). *Handbook of Discourse Analysis*, pp. 352-371. Blackwell. Oxford. URL: http://www.discourses.org/OldArticles/Critical_discourse_analysis.pdf (Pristupljeno: 16. januara 2012.).
24. Vukićević, I., Đogo, M. (2008-2009). *Autonomna Pokrajina Vojvodina - Etnički sastav po naseljima prema popisu stanovništva iz 2002. godine. /Mapa/*.
25. Žene i muškarci u Republici Srbiji (2011). Republički zavod za statistiku. <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2011/pdf/G20116002.pdf> (Pristupljeno: 01. februara 2012.)
26. Živković, T. i Đurić, S. (2002). *Tolerancija – susret razlika*. Beograd: Savezno ministarstvo nacionalnih i etničkih zajednica.
27. Vukićević, I., Đogo, M. (2008-2009). *Autonomna Pokrajina Vojvodina - Etnički sastav po naseljima prema popisu stanovništva iz 2002. godine. /Mapa/*. URL:<http://sr.wikipedia.org/sr/%D0%92%D0%BE%D1%98%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0>. (Pristupljeno: 17. januara 2012.).

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

316.647.82(497.11)

МУШКИЊА, Оливер

Vojvođanski učenici o diskriminaciji : izveštaj
Pokrajinskog ombudsmana o rezultatima istraživanja / Oliver
Muškinja, Ankica Dragin, Pavel Domonji. – Novi Sad :
Pokrajinski ombudsman AP Vojvodine, 2012 (Novi Sad :
Stojkov). – 106 str. : ilustr. ; 25 cm

Bibliografija.

ISBN 978-86-907911-9-4

1. Драгин, Анкица [аутор] 2. Домоњи, Павел [аутор]
а) Дискриминација – Србија – Истраживања
COBISS.SR-ID 272935943